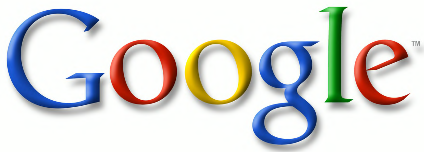

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

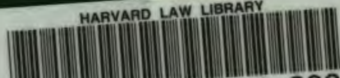
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

MAGYAR JOGASZEGYLET, BUDAPEST

Az orokjog alapelvei a magyar polgari torvenykonyv tervezeteben

1883

HUN
919
MAG

HARVARD
LAW
LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

HU ISSN

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

X.

AZ ÖRÖKJOG ALAPELVEI

A MAGYAR POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV TERVEZETÉBEN.

45

A MAGYAR JOGÁSZEGYLETNEK 1882. NOVEMBER 11.—DECZEMBER 4. TARTOTT TELJES-ÜLÉSEIBEN FOLYTATOTT VITA.

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA
1883.

Digitized by Google

A Magyar Jogászegylet igazgató választmányának tagjai:

Elnök: *Csemegi Károly,* curiai tanácselnök;

alelnökök: *Manojlovics Emil,* curiai biró, *Dr. Környey Ede,* ügyvéd;

titkárok: *Dr. Dell'Adami Rezső,* ügyvéd, *Dr. Fayer László,* ügyvéd;

ügyész: *Dr. Siegmund Vilmos,* a budapesti ügyvédi kamara titkára;

pénztárnok: *Dr. Szivák Imre,* ügyvéd;

könyvtárnok: *Dr. Tarnay János,* ügyvéd;

választmányi tagok: *Dr. Beck Hugó,* ügyvéd, *Czorda Bódog,* curiai biró, *Daruváry Alajos,* curiai tanácselnök, *Dr. Herczegh Mihály,* egyetemi tanár, *Dr. Győry Elek,* a budapesti ügyvédi kamara ügyésze és orsz. képviselő, *Dr. Herich Károly,* miniszteri osztálytanácsos, *Hodossy Imre,* a budapesti ügyvédi kamara elnöke és orsz. képviselő, *Perczel Béla,* curiai alelnök, *Szentgyörgyi Imre,* curiai biró, *Dr. Teleszky István,* ügyvéd és orsz. képviselő, *Tóth Elek,* királyi táblai tanácselnök, *Dr. Vécsey Tamás,* budapesti egyetemi tanár.

Digitized by Google

Magyar jogászegylet, Budapest

AZ ÖRÖKJOG ALAPELVEI

A MAGYAR POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV TERVEZETÉBEN.

A MAGYAR JOGÁSZEGYLETNEK 1882. NOVEMBER 11.—DECZEMBER 4. TARTOTT TELJES-ÜLÉSEIBEN FOLYTATOTT VITA.

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA
1883.

HUN 91 MAG

Digitized by Google

Forty
M

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Dr. Dell'Adami Rezsőnek november 11-én és 23-án és Dr. Barna Ignácznak november 11-én tartott beszédei gyorsiratilag feljegyezve nem lévén, utólag emlékezetből irattak le, s a netáni eltérések és hézagok ennek tulajdonithatók.

Digitized by Google

APR 17 1933

Digitized by Google

November 11.

Dr. Dell'Adami Rezső: T. teljes ülés! Tanácskozásainknak egy felette fontos tárgy nyújtatott azon két előadásban, melyet t. Teleszky barátom örökjogi tervezete főelveiről és azzal szemben dr. Herczegh Mihály tanár úr az ági öröklés fentartásáról tartott. Felette fontos e tárgy a törvényhozási tudomány szempontjából, mivel az örökjog szabályozásában a törvényhozó a legnagyobb befolyást gyakorolhatja a társadalomra, a nemzeti vagyon megoszlására, a családi erkölcsök és közszellem irányítására. Fennálló, ideiglenesen alkotott jogunk compromissualis jellege mellett ma a codificatio küszöbén mindenesetre szükséges annak alapjait s elveit bírálat tárgyává tenni, bár némelyek conservativ túlbuzgalmukban már ebben is sacrilegiumot látnának. Tudjuk, hogy nem isolált Herczegh úr álláspontja. Képviselték azt Tóth Lőrincz és Zlinszky Imre, legújabban igen szellemesen Zsögöd Benő, a kinek a «Magyar Igazságügy»-ben 1879-ben közzétett tanulmánya az öröklött és szerzett vagyonról Herczegh úr itt tartott előadásának alapul szolgált, azzal nem csak az érvekben s eszmemenetben, hanem sokszor a kifejezésekben is megegyezvén. Ugyanez alapon, de általánosságban is támadta meg Zsögöd a Magyar Igazságügy f. h. füzetében az örökjogi tervezet constructióját és készítésmódját. Nem lehet egy felszólalás keretében mindezekre részletesen kiterjeszkednem; saját álláspontom jelzésére s néhány nem érintett problema felvetésére kell szorítkoznom. Indokolni kivánom különösen azt, miért nem osztom Herczegh és Zsögöd nemzeti jogi álláspontját, de még kevésbbé Teleszky t. barátom s munkatársainak codificationalis eljárásának elveit, mire nézve különben fentartom magamnak egy külön előadásban, melyet:

Digitized by Google

«A magyar polgári törvénykönyv tervezete és a modern jogtudomány» címe alatt bejelentettem, nyilatkozhatni. Foglalkozni kívánok tehát első sorban az ági örökléssel, azután a tervezet indokolásával. Magára a tervezetre nézve annak kijelentésére szorítkozom, hogy annak elvtelen s tervnélküli construálását, idegen codexek gépies másolását magam is hibáztatom. Nem mintha egyéni eredetiséget kellene hajhászni, hanem mivel ez úton sem hazai viszonyaink, sem a tudomány igényei nem méltathatók kellő figyelemre.

Herczegh úr a fennálló jog mellett a legfőbb, döntő tényezőre hivatkozott: a nemzeti létérdekre. Tökéletesen igaza van, ha ezt első helyre teszi, mely előtt minden egyébnek meg kell hajolnia. S ha én hinném azt, mint ő hiszi, hogy az ági öröklés valóban bármi csekély mértékben hozzájárul a nemzeti létel erősbítéséhez, a nemzeti jólét fokozásához, hogy az nyújtja akár csak egy arasznyival a magyar nép életét: akkor bizony meg volna bennem és minden elvtársamban is az a hazafiság, hogy egyéni érzelmeinket alárendelnők a közérdek tekintetének és elfogadnók Herczegh úr álláspontját. Csakhogy nem az egyéni hit involválja ama jótékony nemzeti hatását az ági öröklésnek. Pusztán azzal a nemes hittel, ha annak a realis tények meg nem felelnek, ha az a hit téves, a nemzetnek nem használni, hanem esetleg ártani is lehet. Ha Herczegh úr a nemzet hitére is hivatkozik, melynek mi is tagjai vagyunk, úgy ez egy petitio principii, mely minden kritikát és reformot kizárna s mely mellett felfoghatatlan az ő bátorsága, egyéni újításokat egyáltalán javasolni. Ha a nemzet már döntött volna, ha érzelmei csakugyan a régi jog mellett elragadni fogják, akkor természetesen felesleges vagy legalább akadémikus a mi diskussiónk. De hát, mindenki hajlandó, a maga érzelmeit általánosoknak képzelni és így Herczegh is elfelejti azt, hogy a magyar törvényhozás 1848-ban csak negative, elvben azonban a régi jog ellen nyilatkozott, hogy az 1861-iki provisorium csak a pillanatnyi szükség és hangulat alkotása volt, hogy a parlament még csak nyilatkozni fog e kérdésben. De e nyilatkozat előkészítése a mi feladatunk is. És nagyon rosz hazafias szolgálatot tennénk, ha mi ekkor csak érzelmeink megszámlálására, az érzelmek homályos ködvilágára hívnók fel a törvényhozó figyel-

Digitized by Google

mét, a kinek érdekek, realis, vitalis érdekek, célszerűségi szempontok mérlegelése képezi a feladatát, a kinek nem vak szenvedély után, hanem előrelátó, gondolkodó bölcseséggel kell haladnia az alkotás nehéz munkájában. Valóban csodálom, hogy e testületben ily érzelmi mindenhatósági dogma, mely nem egyéb a tudomány népszerű negatiójánál, hirdettethetett. Ha nekünk az exact, mathematikai igazság érzéketlensége s kosmopolitismusa hibául lett felróva, nem-e jogosultabb lenne a mi panaszunk a felett, hogy ezen zsarnok, önkényű érzelmi theoria az, mely nem lát s nem hall semmit, nem akar látni s hallani semmit, hogy az ily aprioristikus meggyőződés sziklaszilárdsága a nemzeti jólét és haladás legvészesebb szirtje lehet? Nem. Ezen az úton egymást megérteni s a valót felvilágosítani a törvényhozást előkészíteni, a közvéleményt vezetni, a nemzet, javát tudatosan előmozditani nem lehet. Ha van a jognak és a társadalmi érdekeknek tudománya, az, mint minden tudomány, csak *tények* és *érvek, bizonyosság* és *bizonyítás* alapján haladhat.

Ne a hitről s érzelemről vitatkozzunk tehát, hanem a vitás tényeket vizsgáljuk. Bebizonyította-e HERCZEGH azon állítását, hogy az ági öröklés fentartja a nemzeti vagyont és családokat? Ez a kérdés. Ő nem bizonyított. De még az ellenbizonyítást is könnyen vállalhatom magamra. Valóban csodálom, hogyan lehet valaki olyan elfogult, hogy a tett tapasztalatok dacára elhigyje, a mit 1861-ben talán jóhiszeműen feltettek némelyek az ági öröklés conserváló hatásáról. Ime szólnak a köztudomású, a cáfolhatlan tények. Ez örökjog fennáll 20 év óta. Feltarthatta-e a családok pusztulását? Nem-e volt ez időben legrohamosabb a középbirtok bomlása? Mi jogosít fel tehát azon feltevésre, hogy a mi eddig hatálytalannak bizonyult, jövőre nem lesz az? Vagy hogy plane több hatálya legyen a HERCZEGH úr javaslata szerint még korlátoltabb ági öröklésnek, melyet ő a közel rokonokra szorítani akar s a hitvestárs köteles részével átlyukasztani? Várható-e egy intézménytől oly functio, melyet az sohasem teljesített; lehet-e azon feladat, melynek megfelelni nem birt, fentartásának oka? HERCZEGH elejti az ősiségből a hitelgazdaság mai rendszere, a korszellem miatt épen azon részt, mely egyedül hatályos lehetne, ha jobban szerveztetik, mint 1848 előtt: az élők közti vagyonátruházás, elidegenítés és ter-

Digitized by Google

helés korlátozását és fentartja azon részt, melynek soha se volt és lehet gyakorlati hatása: az ági visszaháromlás rendjét ily öröklés ritka eseteiben. Pedig a magyar birtokosok nem azért mentek tönkre, mert idegen ágra háromlott a jószág, hanem mert életükben eladósították, végre elidegenítették az ősi jószágot és az utódokra nem szállt semmi örökség. Ily viszonyok közt platonikus az ágiság bármily heves szerelme. Nagyon mindegy, mikép száll le vagy fel a hagyaték, mikor az csak adósságból áll, mely senkinek se kell. Az örökjog befolyása a nemzeti vagyon fentartására nem birhat foganattal, ha azzal nincs összhangban az élők közötti vagyonjog. És ezért sajnálni kell azokat, kik a 61-iki ósdiság kegyeletében nemzetfentartó erőt tisztelnek. Sajnálni kell e jámbor hitet, mert útjában áll hatályos, komoly, valódi reformok kutatásának és megvalósításának. Naivul ragaszkodik merő formákhoz, mint a Stuart Mill által jellemzett angol reformerek azon tábora, kik beérik azzal, ha az üdvösként létesített, modern intézményen meghagyatik az értéktelen régi mez. A jogtörténet valódi értékesítése nem ebben áll, hanem a célravezető és hatálytalan eszközök felismerésében és e különböztetés alapján a jogpolitikában a reformoknak ahhoz mérésében. Az ági öröklés a nemzeti lét szempontjából se hasznos, se veszélyes, hanem közömbös, mert közvetlenül nem érinti a létérdeket. Szűkebbkörű hatásában kell tehát célszerűségét kutatni s ekkor azt találjuk, hogy egyes érdeket természetellenesen megsért, egyes családot feldúl s ennyiben a nemzeti jólétnek kárára van.

Fel nem foghatom, miként lehet azt a családiság követelményének hinni és a civilizált világban elfogadott ellenkező rendszert családiatlannak képzelni, hazánkon kívül mindenütt erkölcsi romlást és a családiság kévésbbé gyöngéd ápolását feltételezni. A dolog tényleg és történetileg épen megfordítva áll. A mit Herczegh, mint a családiság eszményét, ajánl, az csakugyan rokona, szülöttje a primitiv és feudalis fiági családszervezetnek, mely a jogegyenlőség korában megszünt létezni. Csak ott és akkor bir értelemmel a vagyonágiság, hol a vagyon a közösségé, a nemzetségé, a hol az uralkodó alany nem az egyen, hanem a család, nem az ember, hanem a dolog, a közös vagyon. Szabad egyéni tulajdon s egyenlőjog mellett az puszta

Digitized by Google

czifraság és inkonvenientia. Mert ellentétben áll a legtermészetesebb, a legszentebb érzelmekkel, midőn a kiskorú gyermek után kizárja esetleg az öröklésből a kegyeletre első sorban, mindenesetre a feleségnél inkább méltó nőt: *az anyát.* És nem humanus, nem családias, hanem igen nyers felfogás az, mely idegen fajzatot, jövevényt, betolakodó vagyonorzót lát a vérrokon féltestvérben, kihez a cohabitatió köteléke fűz, és közelebb állónak tekint esetleg soha látott nagybátyai nagyunokát, mert egy a neve, egy a vagyonága. Családiatlan jog az, mely nem az örökhagyó egyénhez közelállást, nem a tulajdonos vonzalmát nézi, hanem felkeresi a távoli vagyonszerzőt és annak távoli maradékait. Herczegh megbocsáthatlan tévedésbe esett, midőn a római s európai jogtörténet felforditásával a vagyonágiságot a családi, természetes morál diadalának és a justiniani 118-ik novellát a parentalis öröklés anyjának tüntette fel. Nem úgy áll a dolog. A XII táblás törvény, az ősi római jog mint a legtöbb primitiv népé, fiági családszervezeten alapult és a modern felfogás szempontjából kegyetlen volt az apa által tetszés szerint emancipálható, azaz kiközösíthető fiú, kegyetlen az öröklésből kizárt anya, nővér, nő irányában. Épen a humanus, természetes morál szempontjából korrigálta e durva jogot 600 évvel Justinian előtt a görög bölcsészet ethikai eszméi szerint a prætori örökjog, melyet a kereszténység és humanisált rabszolgaság korában Justinian már csak kevéssé módositott a megváltozott viszonyoknak megfelelően. A római császárok, kiknek Herczegh családiatlan jogot tulajdonít, ellenkezően a családiasság emelésén fáradoztak s ha ez nem sikerült romlott társadalmi erkölcsökkel szemben, úgy ez csak azt bizonyítja, hogy családias szellemet nem lehet törvénynyel csinálni vagy fentartani, tehát ma nálunk sem érhető el ez ágiságokkal. De mindenesetre hatályos, sanctiós törvények dolgában nem hagytak kivánni valót a cæsarok, kiknek Octavianuson kezdve mindig legfőbb gondjuk a magánjogi politika terén ily családias törvények alkotása volt.

És az egész mívelt világ ezen jogot nem azért recipiálta, mert «egészet» akart befogadni, mi a receptio évszázados, culturális processusának valóban naiv felfogása, hanem mert az nagyban és egészben megfelelt a természetes rokonságra alapí-

Digitized by Google

tott természetes örökjognak. Az *egész* római jogot különben soha sehol sem recipiálták, még azon olasz tartományokban sem, hol az fennállott 1866-ig családi jogi anachronismusaival, pl. a korlátlan patria potestas-sal együtt, mely szerint még az őszhajú fiú sem lett önjogúvá, ha apja élt s őt nem emancipálta.

A parentalis öröklés pedig nem a justiniani novella szüleménye, mert hiszen ez ép a gradualis rendszert állítja fel az ascendensekre nézve is, úgy hogy az íz szerinti közelebb felmenő kizárja a más ágú távolabbi felmenőt vagy oldalrokont. Hogy a németek, kik par excellence recipiáltak, épen a germán jognak vindikálják a parentalis öröklési rendszert, az történetileg indokolt. Magára a tényre nézve szabadjon néhány újabb kiváló német írót idéznem. BETHMANN-HOLLWEG hattyúdalában a polgári törvénykönyv codificatiójához (Über Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. Bonn 1876), midőn magasztalta MOMMSEN örökjogi tervezetét, ezeket mondja: «Für die Intestaterbfolge hat er als unsern Familiengefühlen mehr entsprechend, wie ich glaube mit Recht, die deutsche Parentelen-Erbfolgeordnung Justinians prinziploser Novelle 118 substituirt». (p. 37). E parentalis rendet a szász tükör alapján kifejtették a germánisták, első sorban J. CHR. MAJER (1798) és v. SYDOW (1828) s az tulajkép bizonyos linear-gradualis rend. A computatio módjára nézve a bevett tant először 1853-ban támadta meg HEINRICH SIEGEL (Das deutsche Erbrecht nach den Rechtsquellen des Mittelalters), majd positiv forrástanúlmányi alapon cáfolta H. WASSERSCHLEBEN (Das Princip der Successionsordnung. Gotha 1860.). Utóbbi két művet itt bemutatom. Az itt érdeklő tényre nézve természetesen egyetértenek, hogy t. i. a parentalis rend germán jogi intézmény. Így mondja WASSERSCHLEBEN: «Die Entscheidung über das Prinzip der deutschen Successionsordnung, also auch über Wahrheit und Irrthum in der bisherigen Auffassung der sogenannten Parentelenordnung, hängt ganz besonders von der Erkenntniss der Art ab, wie nach deutschem Recht die Blutsverwandtschaft und deren Grade berechnet und festgestellt worden sind». (p. 1.). Hasonlóan SIEGEL. Midőn tehát HERCZEGH a parentalis rendet Justinian római jogának vindikálja, téved a kiindulási alap, a parentalis rend szavának értelme iránt.

De a modern codexek tekintetében, melyek sokféle rend-

Digitized by Google

szerét egy tálba keveri HERCZEGH, szintén téved, ha azt hiszi. hogy azok mindegyikében a parentalis rendszer lenne elfogadva, Egész következetesen ezt tulajdonképen csak az osztrák p. tk. vitte keresztűl, mely ennyiben a leggermánabb. Legtávolabb áll tőle az olasz p. tk., mely ma a legrómaiabb. A parentalis rendszer eszméje az, hogy a vagyon felfelé, két szülő lévén, a kettő ágaira egyenlően, tehát felfelé két ágba szálljon, a felmenőket in infinitum repræsentálván descendenseik, miként e korlátlan repræsentatio ma mindenütt el van fogadva a közvetlen lemenő öröklésnél. A nemzők házasságában egyesülő két családnak quasi eszményi egyenjogúsága symbolizáltatik e parentalis vagy linearis rendnél. A vagyon szálljon az apai s anyai családokba egyenlően, ne zárassék ki a közelebbi egyik szülői rokon által a másik szülő ágán távolabb rokon. Ez azután harmonice, geometrikus progressióban folytattatik a további ascendenseknel vagy concessio tétetik előbb-utóbb a gradualismusnak, a római, észjogi alapeszmének, mely nem a holtak családjait tartja szem előtt, hanem csak az örökhagyó egyénhez legközelebb állót részesíti örökjogban. Amott a törvényes öröklés az egykori szükségöröklés mintájára megy, alkalmazva a nőág modern egyenjogosításához, emitt a vérrokoni kapocs nem a két vér forrásaiba vezet vissza, hanem csak az örökhagyó szívétől vétetik a vélelem, kit tett volna örökössé. Amott a családi kötelék eredete prædominál, itt a szabad egyéni végrendelkezés, melynek vélelmi helyettesítője a törvényes öröklési rend. Amott pl. a nagyapa legtávolabb maradéka a vagyon felére kizárja a nagyanyát, emitt megforditva van. Mindegyik rendszer mellett érvelhetni. De egészen elvtelen az, mit HERCZEGH és részben TELESZKY akarnak. HERCZEGH ugyanis az általa annyira szidalmazott parentalis rendet mégis fenn akarja tartani minden szerzeményre nézve és így kétféle öröklési rend bonyodalmait statuálja a legtöbb esetben, TELESZKY pedig concessiót tesz a gradualismusnak a távoli rokonoknál, sőt az annyira bántott vagyonágiságnak testvérek között. HERCZEGH csak az öröklött vagyonnál kivánja (miután szerzeménynél alkalmazhatlan) a vagyon eredete szerinti ágra háromlást, de szerzeménynél mégis nem a gradualis, hanem a parentalis háromlást. Azt állítja, hogy így a vagyon inkább leszáll, mi természete-

Digitized by Google

tesebb. Ezt nem értem. Ha van lemenő, minden rendszernél leszáll az öröklés, ha nincs, felfelé. Egy vagy két ágon száll-e felfelé, vagyoneredet szerint vagy nem a szerint, e részben közömbös. Pusztán leszálló öröklés csak a hűbéri volt az adomány politikai ratiója folytán. A hűbér-úr úgy adta a jószágot, hogy csak harcképes fiutódra szálljon, ennek híjában visszaháromoljék reá. Ha Herczegh arra gondolt, hogy a testvér így esetleg megelőzi a szülőt, meg kell emlékeznünk arról, hogy a testvér különös állása ép a római jogban s némely különben parentalis rendű modern jogban, pl. a Code Napoléonban is biztosítva van. De a hol nem testvér, nem édes gyermek, hanem távoli oldalrokon fogja kizárni a szülőt az ágiság révén, ez oly injuria lesz, mely Herczegh rendszerébe is ütközik, a hol a hitvestárs köteles része helyet talált A túlélő hitvestárs újabb házassága és a féltestvér elleni kautela végre benne van minden modern p. tk.-ben s így Herczegh egyetlen példája is hamis, alaptalan, a melyet a parentalis öröklés visszás következményeinek illusztrálásául felhozott. Egyébiránt egyes esetekben minden rendszernél lesznek inconvenientiák, de a törvényhozó az esetek többsége után kell hogy induljon.

Herczegh-nek egy további jogtörténeti tévedése, hogy ő a paterna paternist, materna maternist eredetinek gondolja. Benne volt ez, mint itt Siegel és Wasserschleben, de egyáltalán minden germánjogi mű tanusítja, a régi német jogban, némely lex barbarorum és tükörben, francia contumesekben stb. Onnan származtatta azt hozzánk pl. Teleszky örökjogi művében. De ez is egyoldalú feltevés, csak arra alapítva, hogy e két jogban, németben, magyarban található, s hogy az első régibb. A mai jogtörténet és összehasonlító jogtudomány szempontjából ily következtetés nem jogosult. Ha a vizsgálat körét kiterjesztjük, azt találjuk, hogy ezen elv benne volt a szláv ősjogban is, és különösen a hozzánk sok tekintetben (leánynegyed stb.) közelálló lengyel jogban is megtaláltatik. Szabadjon e nálunk kevésbbé ismert jog irodalmára nézve megjegyeznem, hogy egy félszázad műve volt Hubé József orosz senator és fivére (Rudolf) forrásgyűjtése, melynek eredménye egy oly könyvtár s kéziratgyűjtemény Varsóban, mely a szláv jogtörténetre nézve páratlan gazdagságú s teljességű a tavaly közzétett katalogus

Digitized by Google

szerint. Hubé egyes közleményei franciára és németre is fordíttattak. Minket itt különösen az egész szláv népcsalád ősjoga érdekel. Ennek örökjogát írja le HUBÉ JÓZSEF egy itt bemutatott értekezése (Geschichtliche Darstellung der Erbfolgerechte der Slaven). Ebből látjuk, hogy a szlávoknál is mindenütt az örökjog alapja a családi vagyonközösség, melyből utóbb az egyéni szerzemény (mint a római peculium) kiválik, s így a lekötött öröklött s a szabad szerzett vagyon distinctióján épül fel később az örök- és általában a magánjog. Sőt az apa és fiúk egymásnak szerzését az osztályig is ép úgy szervezve találjuk, mint nálunk. A magyar jog e rokonsága a szláv s különösen a lengyel joggal még tág tért enged a történeti kutatásra, mely ez irányban eddig fájdalom teljesen elhanyagoltatott, főleg a nyelvi, irodalmi nehézségek s bizonyos kényelmes előítéletek miatt.

De érdekes, hogy még mai napig is fentartotta magát e jog az orosz közönséges jogban, a mint az a jelen század első felében a *Svod Zakonof*-ban compiláltatott, melynek magánjogi része még mindig érvényben van, miután a rég megindúlt s most nagy erélylyel újra felvett codificatio még nem léptethette helyébe a készülő p. tk.-vet. LEHR Ernő lausannei jogtanár, ki az összehasonlító jogtudomány irodalmában méltán tiszteltetik, ernyedetlen munkássággal a legidegenebb jogok fennálló szabályait gyűjtvén össze, többi között a mai orosz jog elemeit is ismertette. Ezen 1877-ben Párisban megjelent s itt bemutatott műve (Éléments du droit civil russe) csaknem szószerint közli az említett törvénygyűjtemény vonatkozó szabályait. Itt olvassuk (p. 404. S. Z. a 1110), hogy csak a szerzett, nem az ősi vagyonról lehet szabadon végrendelkezni. A törvényes háromlásról pedig (S. Z. 1134 art. squ. Lehr p. 415): «la fortune, au lieu de former une masse unique se partegeant entre tous les intéressés indistinctement ou de se diviser, comme dans le Droit français, en deux portions égales, l'une pour la ligne paternelle, l'autre pour la ligne maternelle, se fractionne, d'après l'origine des biens, en trois masses, dont la dévolution est réglée différemment. Les biens patrimoniaux provenant dn père doivent faire retour à la ligne paternelle; ceux qui proviennent de la mère à la ligne maternelle . . . les acquêts sons dévolus, en principe,

Digitized by Google

aux parents du côté paternel». A Liefland, Esthland s Kurland számára alkotott balti codexben (1864-ből, 4600 articulus) ugyancsak ez elv a germán jogból fentartatott: «Das Gut bleibt bei dem Blute woher es gekommen» (art. 1900—1917 Lehr. p. 417).

De nemcsak az orosz síkság földmivelő parasztjainál, hanem a pyrenäi pásztoroknál is fentartotta magát e jog, melyet Herczegh magyar unikumnak gondol. Spanyolországban, hol a ptk. szintén 25 év óta készül, egyelőre még fennáll, specialis törvényekkel s a judikatura által kiegészitve, a Novissima Recopilacion joga, a félig római, félig nemzeti eredetű ley de las siete partidas és a fuero juzgo utolsó feldolgozása, fennáll a tartományi jogok partikularismusa és tarkasága.

Itt bemutatok egy egyszerű, de gyakorlati jónak elismert művet, mely mindig a forrásokat idézi, Don José Antonio Elias ügyvédtől (Derecho civil general y foral de España. Madrid 1877), melyben olvassuk a közönséges jogról: (t. III. p. 634) «Entre los ascendientes la sucesion es por lineas, excluyendo el mas próximo el mas remoto, y en igualdad de proximidad dividiende la herencia en dos partes iguales, una para la linea paterna e otra para la materna. *Se exceptúan de esta disposicion los pueblos donde* existe el fuero de troncalidad, en su virtud *la division se hace separándolos segun su procedencia del padre ó de la madre para la linea paterna ó materna*» (l. 1. t. 20. lib. 10. Nov. Rec. — l. 10, tit. 6. lib. 3 Fuero Real; l. 1. tit. 2. lib. 5. Fuero Viejo; l. 6. ley de Toro). A kivételes vagyonági háromlás fennáll pedig Aragonban, mely mai napig amolyan Werbőczy-féle szokásjoggal él s melynek oldalági öröklési rendjéről ezt olvassuk Elias-nál (t. III. p. 691): «Faltando los descendientes, suceden al pariente ab — intestato en *los bienes adquiridos de pariente por sucesion los consanguineos* colaterales mas próximos *de la linea de donde provengan los bienes*». Hasonlóan Navarraban az ottani fuero (cap. 16. tit. 4. lib. 2. és ennek nova recopilacion-ja l. 6. tit. 13. lib. 3.) szerint: «En los bienes troncales (ellentét los bienes de propria adquisicion) en falta de ascendencia y hermanos *de la parte donde vienen los bienes,* heredarán los colaterales mas próximus que sean *descendientes del tronco de donde estos proceden*». (Elias t. III. p. 707.). Mulatságos, hogy itt az ági örök-

Digitized by Google

lést s vagyont törzsinek nevezik, míg Herczegh úr a törzsi alatt a perhorrescált európai — római — parentalis rendet érti. De még messzebb hatolhatunk, hol már nem góth és frank, hanem kelta szellem őrízte meg évezredeken át tanulságos különszerűségét számunkra; a vizcaya-i fuero (l. 8. tit. 21. Elias III. p. 710) szerint is áll: «No habiendo descendientes, suceden los ascendientes, por su grado y órden, es á saber, *en los bienes raices los de aquella linea de donde dependen los tales bienes raices ó tronco*». Ugyanez ági, törzsi rend áll a collateralisoknál, míg a szerzett és az ingó vagyon egyenlően száll apai, anyai ágra, úgy hogy itt a primitiv jog szüzességében található, mikor az ingó külön jogot uralt, csak az ingatlan volt a hereditas, jus hereditarium, terra salica etc. Ime az ági öröklés Nyugot-Európában fennállva s mint a kelta, tehát az arya népvándorlás előtti őseurópai jog sajátja releválva! Innen már csak egy ugrásunk van azon joghoz, melyet mai jogtörténésznek époly kevéssé lehet ignorálni, mint a nyelvésznek a sanskritot, t. i. az ind joghoz, a római, germán, szláv népek anyagjogához. Szándékosan mellőzve most a nagy angol irodalmat e tárgyról, egy német kitünő munkát mutatok be, mely nem a rég antiquált *Colebroke-Gans-Warnkönig*-féle (1776., 1824., 1853.) alapon áll, hanem a legnagyobb modern buvárok (Lubbock præhistorikus, Müller Miksa, Stenzler stb. nyelvészek) és a legújabb szakművek (West and Bühler Digest of Hindu Law Bombay 1867 etc.) után indúl, de e mellett közvetlenűl a forrásokból is merít. E munkát, melyért egy képviselő talán miniszterré lett volna, Mayr Aurél kitünő hazai tudósunk, jog- és bölcsészettudor, specialiter nyelvész írta, ki ennélfogva természetesen nem vitte csak magántanárságra és könyvének e hazában teljes ismeretlenségére. Ajánlva van pedig dr. Wenzel Gusztáv-nak, de valószínűen nem illett ennek hun-scytha jogrendszerébe. E műben (Das indische Erbrecht. Wien, 1873) olvassuk pl. p. 22: «Schreiten Glieder einer Familie zur Theilung, so ist vor Allem zu bestimmen, was als Familiengut zu betrachten ist und demnach verteilt wird. Als Familiengut gilt in neuerer Zeit nur mehr das Ahnengut. Ahnengut ist, was in direkter männlicher Linie von einem gemeinschaftlichen Vorfahrer ererbt wurde». De ki az elveszett ősit visszaszerzi, arra nézve mint

Digitized by Google

szerző szabadon rendelkezhetik Yâjnavalkya 2., 119 szerint. De volt egy kor, «wo das unbewegliche Gut, auch wenn es selbsterworbenes war, der Behandlung unterlag, wie noch jetzt das Ahnengut» (Mayr p. 25), míg később csak az ősi birtok jövedelme, ingója marad ősinek (Y. 2. 121). Ez visszaszáll illetve felosztatik a fiági szervezetű családban, melyet nemzés és adoptio alkot. Szerzemény a tudós (pap) és katona peculiuma. Ellenben egyéb szerzeménye az osztályos rokonoknak közös családi vagyon marad. (Mayr pp. 26., 27.). Szóval az öröklött s szerzett vagyon distinctiója s ezen épülő örökjog, a vagyon conserválása az ági családban, mindez benne van már a hindu jogban, az agriculturalis állami lét, a társadalmi míveltség őshonában. És a mi reánk ural-altai fajra, finn-török rokonokra szintén tanulságos, az ágiság, öröklött s szerzett vagyon e rendszere nincsen sem Finnlandban (1734. svéd kodex) fentartva, sem a korán jogában ismerve. Az előbbire nézve Lehr műve értesít, utóbbiról szabadjon itt a sok közül, a legkiválóbb modern angol buvár művét bemutatni, Rumsey Alaric londoni tanárét: «Moohummudan Law of Inheritance» (London, 1880), mely már bevezetésében figyelmezteti a hinduk jogát ismerő honfitársait, hogy a mohamedán jogban nem létez ezen distinctio: «There is no distinction between ancestral property and property which the deceased has himself acquired» etc. (p. 10).

Azt hiszem eléggé megfeleltem ezzel azon feladatnak, hogy kimutassam, hogy az öröklött és szerzett vagyon distinctiója egyidejű az ingó s ingatlan külön jogával, a fiági család vagyonközösségével, melyet az arya s kelta ősjog s minden ivadéka ismert, hogy ennélfogva annak eredetisége nem lehet azon magasztos szempont, mely nemzeti lételünk érdekében fentartására buzdíthatna.

De Herczegh úr, ki kifogyhatatlan e vagyonágiság csodás hatásainak kitalálásában, azt is állítá, hogy az közgazdászatilag előnyösebb, nem aprózza el úgy a birtokot, inkább ösztönöz vagyonszerzésre.

Bevallom, hogy nagy súlyt helyezek a jog gazdasági functiójára. Egyike az elsőknek én voltam, ki nálunk a nemzetgazdászat és jog kölcsönhatásának tanúlmányozását sürgettem, mely a nyugot-európai államokban tudvalevően már nagy

Digitized by Google

irodalmat és külön tanszékeket creált magának. Sokkal fontosabb ez a jogtörténeti eredetnél. Akár honnan vettük, akár mi is alkottuk legyen az ágiságot, tény, hogy fennáll és választhatunk fentartása s elejtése között; ebben döntő csak a haszon szempontja lehet. De bármily előszeretettel forgattam a jogról is iró nemzetgazdászokat, STUART MILL-t, MAC CULLOCH-ot, MINGHETTI-t, ROSCHER-t, BASTIAT stb., a *Cobden Club* kiadványait, melyek mind foglalkoznak az örökjoggal, és viszont a nemzetgazdasággal foglalkozó jogászokat, mint DANKWARDT, LEFORT, BOISSONADE, BROCHER etc., bevallom, hogy azt még soha nem hallottam állítani se nemzetgazdásztól, se jogásztól, a mit HERCZEGH úr állított. Azok nem is foglalkoznak ezen antidiluvianus ágisággal, kétféle vagyon anachronismusával. Ott mint actualis el van itélve a fidei commissum, melyet a dicső olasz p. tk. 1866-ban teljesen kiirtott, s meg van támadva a köteles rész, melynek birtokaprózó, vagyonszerzési ösztönt bénító hatást, szóval azt tulajdonítják, mit HERCZEGH úr a parentalis rendszerre fog, mely abban teljesen ártatlan. A mit károsként perhorreskál HERCZEGH úr, ép azt eszerint maga is fentartja köteles részével; s a mit hozzá adni akar, azon ágiság csak annyiban fokozza a gazdasági rosszaságát örökjogának, hogy még távolabb felmenők s oldalrokonok öröklésénél is, hol a köteles rész nem pusztít, gazdaságilag hátrányos bonyodalmakat és pereket idéz elő. Tény, hogy e miatt lett az elejtve mindenütt. S a ki LOCRÉ vagy FENET művéből ismeri a Code Napoléon történetét, tudja, hogy e pontban egyetértett annak valamennyi szerzője, előkészítő s discutiáló testülete, bármennyire ellenkeztek különben a droit écrit és droit coutumier emberei az örökjog alapelveire nézve. «La recherche de l'origine des biens» tűrhetetlen bajokkal, megoldhatlan nehézségekkel járt, noha ott volt hagyatéki eljárás, pontos bírói kar és jeles ügyvédség, volt míveltebb vagyonos osztály, mint a mienk, a hol az emberek szerződéseiket sem őrzik meg gondosan.

HERCZEGH, a mint végrendeleti háromlásaink statistikáját nem ismeri s mégis a nemzet ági rokonszenvére hivatkozik, úgy az ági háromlás símább voltát is csak azért írhatja könnyedén a türelmes papirra, mert nem ismeri kuriai gyakorlatunkat. Furcsán képzeli a bizonyítást, ha arra elégnek tartja a leltárak

Digitized by Google

s hagyatéki átadások kötelező behozatalát. Itt számos, távoli nemzedékek öröklései jönnek számításba, s ha közbeesik egy végrendeleti vagy descendensi successio, ebben nincs elválasztva a szerzett s öröklött vagyon, mindig közbejön továbbá a vagyon forgalma, állagváltozása, a jövedelem szerzeménye s a szerzeményi beruházás kérdése stb. Kuriánk csak a gordiusi csomóketté vágásával tudott magán segíteni; minden vagyont azon értékig öröklöttnek dönthetlen vélelemmel statuált, a menynyire öröklés igazolva van, mikor azt kimondta, hogy ha az öröklöttből hiányzik, pl. elenyészett, elfogyasztatott valami, mindenekelőtt az «pótlandó» eredeti értékig még a kétségtelen szerzeményből is, és csak a maradék lesz szerzett vagyon a háromlásra nézve. Ezen avitikus szellemű praxis a törvénynyel ellenkezik és a legabsurdabb injuriákra vezet, de hát expediens kellett. Ezen gyakorlat szerint, ha valaki pl. az ősi vagyont eltékozolta, azután neje hozományával új vagyont szerzett, végrendelet nélküli elhalálozása esetén, nem fog ez új vagyona a közszerző nőre szállni, hanem előbb «pótoltatik» az elprédált ősi s ez elszáll valami távol ősi atyafira, míg az asszony nézhet utána. Minden háromlás pereket szül az öröklési rend természeténél fogva, hol az érdekeltek magok sem tudhatják, hogy mi illeti őket. Ezért is mellőzték azon ágiságot mindenütt.

S ezzel áttérek inkább Teleszky t. barátom előadására, melynek jogtörténeti látköre ép oly szűk, mint Herczegh-é, s melynek philippikája az ágisággal egy fáról szakadt köteles rész érdekében ép oly távol marad a modern jogtudománytól, mint Herczegh álláspontja.

A jogtörténeti látkör Teleszky előadásában csak római s germán jogra szorítkozik, ezeket is tévesen helyezi ellentétbe, a mennyiben a XII táblás törvény eredetileg korántsem gondolt a család mellőzésére és szószerinti magyarázata a modern kutatás által rég feladatott. A végrendelet fogalma s functiója egészen más volt akkor s azt a mai értelmében képzelni, a mai nézeteket átvinni amaz őskorba, jellemző a laikus, a nem historikus, nem tudományos eljárásra nézve. A germán ősjog hogy nem ismert végrendeletet, ebben csak minden ősjog sajátjával bírt. A végrendelet inventiója egyáltalán magasabb míveltségét tételez fel, a halál utáni rendelkezés fogalmát, melyre

Digitized by Google

még írástudó nemzetek is későn emelkedtek. A mit tehát római s germán charakteristikonnak gondol TELESZKY, nem az. Még a családiság (modern értelemben) se tulajdonítható magasabb fokban a germán jognak, mely a nőt ép úgy hátrább tette, mint minden barbár jog, sőt e részben Görögország s Róma joga mögött maradt, úgy hogy az egyház ép a nők, az özvegyek érdekében támogatta, terjesztette utóbb a római jogot, a végrendelkezést a germánok között. A modern jogtörténet, mely tributariussá tette a régiség- és nyelvbuvárlatot, a népismét, a mívelődés és vallás történetét, a lélektant és természettudományt, ma a LUBBOCK, MAINE, MORGAN, LAVELEYE, CLIFFE-LESLIE, BASTIAN stb. korában nem szól többé germán és római ellentétről, hanem szól arya, kelta stb. népcsaládok jogának fejlődéséről. A modern jogban csak a római s germán elem conciliatióját látni vagy hűbérjoginak mondani az ágiságot, csak meghaladott álláspontról lehet. Én a nevezett s más irók búvárlatait itt természetesen nem ismertethetem. Csupán azok némely általános eredményét konstatálhatom. Az örökjog már ősidőben összefügg a családi szervezettel, mely maga a legváltozékonyabb, míg az arya és semita patriarkalis család typusa létre jő. Ezen patriarkalis családból lesz a nemzetségi vagy falú-közösség, mely a fekvő birtok köztulajdonát involválja, úgy hogy abban sajátlag örökjog nem is létezik. Öröklésnek kezdete a közös birtok osztálya, melyet az ind jog először fejt ki részletesen, utána s hasonlóan a germán és szláv jog. Az osztatlan s osztott testvérek, kényszerosztály stb. már a hindu jogban úgy léteznek, mint utóbb nálunk. Az ingó szerzeményen fejlődik ki először az egyéni tulajdon fogalma, melyről ajándék s a halálesetrei rendelkezés feltalálása után végrendelkezés útján szabadon intézkedhetni. Indiában a fejlődés a végrendelet intézményeig nem is vezet. A családi birtok (hæreditas) azonban évszázadokkal, évezredekkel tovább marad mint ősi, lekötve a szükségörökösök, várományosok javára, kiknek beleegyezése nélkül azt terhelni, elidegeníteni sem szabad. Az ősiség e jogát is már Indiában, utána a germán, szláv jogban találjuk. A nő csak kiházasitást, asszonytartást kap, a család fiági szervezetű; így conserváltatik a birtok a családban azok által, kik közösen védik azt, kik solidariter felelősek is minden családtag vétkeért kifelé,

Digitized by Google

mert az egységes jogalany nem az egyén, hanem a család. Az egész magán- és büntetőjog, az állam fejlődő szervezete ez alapon nyugszik. Annak gyökerei egyrészt a primitiv gazdasági viszonyokban, másrészt az ősi szokásokat szentekként fentartó vallási képzetekben keresendők. Az öröklés sacralis jellegű volt, összefüggött a halotti szertartások teljesítésével, az elköltözött manes tiszteletével. Azért adoptált fiút, a ki nem nemzett olyant, mert csak ez mutathatta be azon áldozatokat; nem a vagyon volt az öröklésnél a fődolog, hanem a ritualis ceremoniák, melyektől azon kor eszméi szerint az elhalt üdvössége függött. Sőt ha tovább megyünk visszafelé, a kelta vagy indián és néger családokhoz, még primitivebb képzetekre találunk. Csak példakép említem a kelta (ir) jogi buvárlatok egyik eredményét, az u. n. *Geilfine*-t, a kelta család öttagú osztályát, mely szervezet a kéz újjaival függ össze s a primogeniturának oly gyakori antipodját, a legifjabb fiú kedvezményezését, a ki még nem kapott emancipáláskor lakházat vagy nyájrészt stb. Az általában jellemző, mint MAINE kiemeli (Lectures a the Early History of Institutions. London 1875), hogy itt a családszervezet alapja még nem a földbirtok, hanem az egészen sajátszerű rokonsági képzet (p. 188). Már a királyi hatalom keletkezése lényegesen alterálja ezen souverain családszövetséget alkotó törzsek jogi tagolatát, a mint ezt különösen SOHM frank jogi tanúlmányai kiderítették.

A görög-római miveltség városi államának (res publika), polgárainak (civitas, cives) képzeteivel, politikai fejlődésével sokkal magasabb, a modern társadalomhoz közelebb álló képzetekre emelkedett utolsó, bölcseleti jogi fejleményeiben. És ennyiben egy visszaesés a pogány lares-cultus, a megszünt nemzetségi szervezet eszmekörébe, ha valaki ma az azokkal összefüggő ágiságot vagy köteles részt pártolja.

Mert a köteles rész sem egyéb az ősiség egy maradványánál. Historice kimutatható, hogy a modern kodexekben a szerint nyert nagyobb helyet, a mint a középkorias családfogalmak inkább domináltak a szerkesztéskor. A Code Napoléonban a réserves héréditaires túlsúlyát a szerkesztők közt többségben lévő droit coutumier hívei okozták. Ujabban a köteles részt, a kötött családi tulajdont legmesszebb vitték a svájci kantonokban, hol maig az ind jog pendantja, az allmend közössége is található.

Digitized by Google

A köteles rész functiója a vagyon megtartása a családban. Nem construálható csak családi vagyonközösségből. Máskép meg nem fejthető, hogy a halállal új kötelem támadjon, mely az örökhagyó éltében nem létezett volna, meg nem fejthető az élők közti ajándékozás megtámadhatása. Épen ebben, az élők közti rendelkezés korlátozásában nyilvánul a legflagransabban a köteles rész ősiségi jellege. Igaz, hogy van a köteles résznek egy oly functiója s alapja is, mely természetjogi, melyet az újkor első jogbölcsészei, kik az intézményt különben elitélték, GROTIUS és PUFFENDORF is elismertek s ez a gyermektartási s nevelési kötelem biztosítása, a családi jog kifolyása. Ezen alapjánál fogva tartották meg azt Rómában s az újabb jogokban. Ezt senki sem akarja lerontani, csak mai antiquált jogi szervezetét változtatni. A legnagyobb s legkitünőbb ellenzők, mint MAC CULLOCH, a nemzetgazda, LE PLAY, a társadalom-bölcsész, a legcsaládiasabb szellem nevében ostromolták a köteles részt, de igen is biztosítani akarják a gyermekek tartási és nevelési igényét, sőt MAC CULLOCH bizonyos vagyonrészt a még férjhez nem adott lányok részére is concedál, kik a mai társadalomban maguk keresményére nem utalhatók és a házasságra is csak némi vagyon mellett számíthatnak. A francia forradalom alatti örökjog igaz aberrált az egyéni szabadság dogmájától s a gyermekek egyenlősége nevében csaknem confiscálta a végrendelkezési szabadságot. Tette ezt MIRABEAU befolyása alatt, szemben a hűbérjogi primogenitura s fidei commissumok injuriáival, elragadva a régi gyűlöletétől. Napoleon pedig ugyanazért, hogy a régi arisztokratia elpusztuljon, a demokratikus egyenlő vagyonoszlás érdekében tartotta meg a birtokaprózó nagy köteles részt, a kényszerosztályt. És a német bölcsészet HEGEL, STAHL, TRENDELENBURG stb. által képviselve, ugyanezen reactionarius szellemben a XVIII. század szabadságtana, az észjogi egyéni souverainitás ellen proclamálta s túlozta a családi szellem szentségének ürügye alatt a családi vagyonközösséget, melyet a köteles rész, ellentétben a modern vagyonjoggal, a szabad egyéni tulajdonnal, fentart. Ezen philosophia s a római traditiók befolyása alatt készültek a német kodexek. Annál hajlandóbbak voltak ez intézményt befogadni, mert az összhangban volt a germán ősjoggal mint minden primitiv joggal.

Digitized by Google

De a mai tudomány rég belátta, hogy az egyenlőség túlzása a szabadság rovására a legegyenlőtlenebb eredményekre vezet s leginkább sérti az egyedül jogosult ethikai egyenlőséget és mértéket: az érdemszerű részesítést. Jogosulatlan, hogy az állam osztogassa más vagyonát, hogy az általános, vak törvény határozzon a családapa helyett a célszerű osztály felett. Ellenkezik ez ép a demokratikus szellemmel, melynek alapja a társadalmi szokások s a gazdasági processus szabad, zavartalan fejlődése, lefolyása. Szükségtelen a gyermekek oltalmára, mert a legtermészetesebb, legmélyebb szülői vonzalom arra nem szorul, hogy kényszeríttessék arra, mi valódi kegyeleti tartozása. Erkölcstelen, családellenes, mert aláássa a szülői tekintélyt, a gyermeki engedelmet, ragaszkodást. A törvényhozó nem mérheti meg az összes eseteket, a mikor a kitagadás jogosult lehet: ezt a szülőkre kell bízni. Az egyik gyermek gazdag, tehetséges, a másik szegény, beteg, munkaképtelen, az egyik már felnevelt, a másik kiskorú: nem-e a legnagyobb inæquitás itt a törvény brutalis kényszere gépies egyenlő osztályra? A családi érzelmeket nem nevelhetni vagyonosztással, törvénynyel, de igenis elronthatni azokat. Ily corrumpáló hatása van a kényszeröröklésnek.

Ma megszünt a solidaris, a közszerző család, mint megszünt a fiági nemzetség. Önálló gazdaság s családalapitás, könynyű vagyonszerzés és forgalom, szabad egyéni tulajdon: ezek a mai jog alapjai, ezek folyománya, követelménye a szabad végrendelkezés mely korlátlan a legszabadabb, legvirágzóbb, legcsaládiasabb, legmíveltebb nemzeteknél: Angliában és Észak-Amerikában. Szabad egyéni tulajdon nem létez, hol köteles rész korlátozza a rendelkezést. A köteles rész háttere: a leszármazás, a vérkapocs fatumszerű kihatása a vagyoni viszonyokra, annak vallási sanctiója, észszerű és érzelmi alapja megszünt a mai társadalomban. Az örökjognak összhangban kell állnia a modern családszervezettel, a modern vagyonjoggal. A mi megszünt családi képzetekből, lemúlt történeti viszonyokból ered, annak nincs többé létjoga a mai szétszórva élő, rokontalan szellemű társadalomban. Ha pedig e realis alap megszűnt, ha csak idegen jogok utánzásáról van szó, nekünk nem az elmaradt, hanem az előrehaladott népek jogát kell utánoznunk.

Digitized by Google

Az örökjog ugró pontja a végrendelkezési szabadság. 1789 óta a törvényes öröklés csak a præsumált végrendelet pótlása lehet, tehát ne írja az állam senki végrendeletét akarata ellenére. Ez ellen vétett Teleszky, ki azonfelül következetlenül ágiságot is concedált, és vétett Herczegh, ki egymással conciliálhatlan, gyakorlati bonyodalmakat szülő intézményeket: köteles részt és özvegyi jogot akar fentartani. Teleszky annyiban helyes úton járt, hogy ezen alapproblémát előtérbe állította, de annak megoldása feltételeit, az újkori angol, franczia, olasz törvényhozási diskussiókat, javaslatokat s törvényhozási irodalmat nem ismerte. Az alapkérdés a francia és olasz jogtudomány nyelvén szólva az, vajjon a végrendelkezés *du droit positif*, melyet az állam enged, alkot, megszoríthat, elvehet, mint Robespierre és társai vagy a communisták vitatták, mivel a halállal megszűnik az egyéni akarat érvényesülése, uralma, vagy *du droit naturel*, az ember veleszületett joga, melyet elvenni nincs joga az államnak. A ki elfogadja az egyéni tulajdont, elfogadja a törvényes öröklésnek pusztán végrendeletpótló jellegét, annak el kell fogadnia a végrendelkezés szabadságát s az ezzel ellenkező köteles rész eltörlését is. Mily ellenmondás s erkölcstelenség az, megengedni a henyélő, pazarló, rosz szülőnek, hogy az ősi vagyont elpusztíthassa életében, ellenben a szorgalmas, szerző, lelkiismeretes szülőt arra kényszeríteni, hogy gyermekeiről, vagyonáról ne saját belátása s akarata szerint gondoskodjék, intézkedjék. Ki-ki hivatása, érzelmei, tapasztalatai szerint válaszsza barátjait, élettársait, örököseit. Nem az örökhagyót, hanem az öröklési, örökségelfogadási képességet kellene korlátozni a mai nemzetgazdaság és erkölcstan szempontjából, mint Stuart Mill javasolta azt. A távolabbi rokonok lutriszerű öröklése, a nevető örökösök faja emlékeztet Perrin színdarabjára: «A hollók»-ra, kik a hullaszagra leszállnak osztozkodni a prédán. Biztos, egyszerű, egységes öröklés kell. A mai közösség nem is annyira a családé, mint a hivatási, szellemi, humanitarius céloké, az egyesületeké, végre az államé, a hazáé, melynek a férfiú életét szenteli. Miért ne gyarapíthatná ezt a jó polgár vagyonával halálakor, munkás polgárokká nevelve gyermekeit? Miért ne követhessük mi a legnagyobb köztársaság legerényesebb polgárának, a nagy Franklin Benjámin magasztos példá-

Digitized by Google

ját, a ki öröksége legnagyobb részét hazájára és csak csekély részét gyermekeire hagyta és végrendeletébe azt írta, hogy ezzel nem vélt véteni kötelessége ellen? (L. önéletleírását, függelék.) A mintaállam, New-York compilatiójában (Revised Statutes V, 3. Append. p. 51) olvassuk: «Minden embernek teljes szabadsága, hatalma és joga van vagyonáról rendelkezni, végintézkedni, hagyományt vagy osztályt rendelni, a mely személy javára neki tetszik». Louisiana kivételével valamennyi egyesült államnak ez az örökjogi alapelve, melyet büszkén hirdet, mintha csillagos lobogójára volna írva, méltó a munka, az egyenlőség, a szabadság országához. «Ni l'antiquité, ni aucun autre peuple n'ont rien vu de pareil», kiált fel bámulattal a legnagyobb élő jogbölcsészek egyike e példára, C. F. Gabba pisai tanár azon remek művében az örökjog bölcseletéről, melylyel a belga tudományos akadémia pályadíját 1858-ban elnyerte (Essai sur la véritable origine du droit de succession. Bruxelles 1861. p. 85). Legyen szabad, midőn e műre a közfigyelmet felhívnám, egyik gyönyörű érvelését idéznem, melylyel czáfolja, mintha a családiasság igényelné a köteles rész intézményének fentartását és igazolja a korlátlan végrendelkezési szabadságot (pp. 200—205): «En général les législations n'obligent les testateurs à laisser une portion de leur héritage qu'à leurs enfants et descendants, et, à défaut de ceux-ci, à leurs parents et ascendants. En excluant ainsi d'un pareil bienfait les collatéraux de tous les degrés, les législations reconnaissent en partie cette impuissance, dont nous avons parlé plus haut, du lien de famille, pour établir à lui seul et sans égard à d'autres circonstances, des affections qui absorbent les penchants et l'activité du cœur humain. Demandons-nous si, dans les bornes indiquées plus haut, l'établissement des légitimes peut être approuvé du point de vue de la nature et de la force des affections spéciales entre pères et fils, et réciproquement?

Nous avons déjà fait remarquer la différence qu'il y a entre l'affection du père pour des enfants qui ont encore besoin de son secours, soit moral, soit physique, et celle pour des enfants qui sont tout à fait indépendants de lui.

Cette différence ne consiste pas autant dans la force et dans l'intimité de l'amour, qu'en ce que dans le premier cas

Digitized by Google

celui-ci est accompagné d'un sentiment de devoir, tandis que dans le second il ne l'est plus. Ce point n'a pas besoin d'explication. Cela étant, il nous parait hors de doute, que tant que le devoir de l'éducation de ses enfants n'est pas accompli, tant qu'ils ne sont pas en état de se suffire à eux-mèmes, le père a certainement une obligation naturelle et rigoureuse de léguer à ses enfants ou à ses descendants en général, une partie de son patrimoine, et que la loi a le droit à son tour de sanctionner ce devoir par l'établissement d'une portion légitime en faveur de ces personnes. Mais quand les fils ont déjà obtenu de leurs pères tout ce qu'il leur fallait pour se suffire à eux-mêmes, nous ne voyons plus ni les devoirs, ni les droits dont nous parlions tout à l'heure, et il nous est impossible d'en découvrir les équivalents. En effet, pour les trouver, il faudrait les chercher dans l'empire des affections qui existent entre ces fils et leurs pères; or, l'affection n'est-ce pas quelque chose que la loi ne peut imposer, ou, pour mieux dire, ne doit-il pas être libre dans tous les cas à l'homme de choisir les objets de ses bienfaits, non-seulement en raison de ses affections, mais aussi en raison d'autres circonstances qui peuvent entraîner des préférence également décisives? N'est-il pas injuste, par exemple, qu'un père, après avoir dépensé la moité de son patrimoine pour l'éducation et l'établissement de son fils, qui, maintenant, n'a plus besoin de lui, ne puisse pas en mourant employer le reste pour en faire autant au profit d'un enfant naturel, ou du fils d'un de ses amis?

Ainsi nous concevons la justice et la nécessité même de l'établissement de portions légitimes de l'héritage du père en faveur de celui ou de ceux de ses enfants et descendants qui, à sa mort, n'ont pas encore obtenu tout ce qu'ils étaient en droit de lui demander, mais hors de ce cas un pareil établissement nous parait injustifiable. Cependant, dans l'hypothèse qu'on vient de faire, le droit qu'on reconnaîtrait aux fils ne serait pas autant une concession de la loi, que la confirmation et l'acquittement d'une dette tout à fait naturelle, de sorte qu'en vertu de nos prémisses, il faut désapprouver en général l'établissement des portions légitimes en faveur des descendants, tel qu'il est envisagé dans les législations qui l'admettent.

Digitized by Google

Nous aboutissons à la même conclusion quant aux portions légitimes en faveur des ascendants sur l'héritage de leurs descendants. Lorsqu'un homme meurt en laissant des parents ou des ascendants qui ont besoin de secours, qu'il ait des ascendants ou non, nous pensons qu'il doit être obligé par la loi de les admettre dans son testament, d'autant plus qu'il faut supposer qu'il n'a pas été sourd à la voix de la nature pendant sa vie; mais, dans tout autre cas, une pareille obligation ne nous parait pas moins injustifiable que l'obligation imposée à un père d'avoir égard, dans son testament, à des enfants ou à des descendants qui n'en ont aucun besoin et par les mêmes motifs.

Par conséquent, les affections de famille ne sont pas à nos yeux une raison suffisante pour y trouver des bornes légales au libre exercice du droit de succession. Au lieu de ces bornes générales nous jugerions bien plus raisonnable que l'on en introduisît de spéciales en vue de besoins réels, et dans la mesure de ces besoins, et cela non-seulement en faveur des descendants et des ascendants, mais aussi en faveur d'autres proches parents, tels, par exemple, que les frères.

Au surplus, cette coutume générale et ancienne des portions légitimes remonte à des temps où les affections de famille étaient regardées comme absorbant tous les sentiments et toutes les pensées de l'homme, de sorte que rien d'aussi sérieux ne paraissait pouvoir en partager l'empire. Mais ce point de vue, qui convenait très-bien à une période de l'humanité où les rapports entre les hommes s'étendaient peu au delà de la communauté de famille, n'est aujourd'hui que très-peu vraisemblable à cause de l'empire d'habitudes tout à fait contraires. De nos jours, plus l'organisme social d'une nation est actif, et plus l'individu est entraîné à se considérer comme citoyen et à participer aux intérêts de la société et de la patrie soit avant, soit pendant son mariage; celui-ci impose de sérieux devoirs, mais loin de lui interdire en général d'en contracter d'autres, il l'y rend même quelquefois apte et mieux disposé. Cela étant, pourquoi ces idées et ces habitudes de nos jours n'exerceraient-elles pas sur les législations une influence précisément contraire à celle qu'ont exercée les idées et les habitudes d'autrefois?

Puisque les affections de famille ne sauraient plus

Digitized by Google

aujourd'hui être valablement invoquées à l'appui des limitations du droit de tester, en faveur des plus proches parents, voyons si une pareille justification est renfermée dans ce qui nous a paru être l'essence du lien de famille; savoir, dans le principe de l'honneur de la famille même.

Certes, la richesse n'est pas seulement un moyen de bien-être, mais aussi une source de considération par l'indépendance qu'elle procure et par le dévouement qu'elle concilie au riche de la part de ceux qui dépendent de lui. Il suit de là que l'honneur des familles, tout en ayant pour source essentielle les mérites personnels de leurs membres, n'est pas sans rapport aussi avec un certain degré d'aisance, et que le partage des richesses laissées par les défunts peut bien être regardé comme un moyen de conserver et de rehausser la considération économique et, par suite, le rang social des familles. Cette dernière proposition est vague; examinons-la dans ses applications.

Il est aisé de concevoir que lorsqu'un père, possesseur d'un riche patrimoine, a des enfants dépourvus de biens propres, s'il veut leur conserver le rang social de la famille, il lui est indispensable de les nommer en tout ou en partie ses héritiers. Or, ce résultat peut-il être soustrait à la libre détermination du père même pour passer dans le domaine de la loi? Dans se dernier cas, l'établissement de portions légitimes ne serait-il pas autorisé?

Nous ne décidons rien. Si les affections de la famille ne s'imposent pas, le soin de l'honneur de la famille ne peut pas non plus être imposé; car le sentiment de cet honneur ayant sa source, ainsi que nous l'avons dit, dans l'amour-propre, quoi de plus intime et de plus libre pour l'homme que ce dernier sentiment? Que si le contraire devait être admis, ce ne serait pas de ce point de vue que l'établissement des portions légitimes pourrait être conçu, ni autorisé. Un pareil but n'exigerait un certain emploi des biens laissés par le défunt que dans certains cas, tandis que les portions légitimes se perçoivent au contraire de leur nature sur tous les héritages sans exception.

Faisons une autre hypothèse. Supposons que, pour justifier l'établissement des portions légitimes en faveur des proches parents légitimes, on allègue pour motif l'utilité de prévenir,

Digitized by Google

en général, la décadence des familles. Quiconque connaît un peu l'histoire du droit, sait quel rôle important le principe de la *conservation des familles* a joué dans le système de la famille aux siècles passés. Un pareil motif peut-il être regardé comme suffisant ?

Nous n'avons qu'à interroger l'histoire du droit pour y puiser une réponse négative; le principe de la conservation des familles, pris au sérieux, conduit à l'institution des fidéicommis qui n'eurent jamais d'autre but, ni ne furent jamais soutenus au fond par d'autres raisons. Or, est-ce aujourd'hui que l'on pourrait encore donner un souffle vital à de pareilles vieilleries, presque entièrement oubliées, et rétablir même sur des bases plus larges les successions privilégiées du moyen âge ? Tout le monde répond que non.

D'ailleurs, la grande importance que l'on voudrait donner au principe de l'honneur, jusqu'à en faire l'âme du régime économique dans toutes les familles, n'est pas en accord avec les données de la vie pratique. En effet, l'importance sociale qui accompagne la richesse se vérifie précisément là oû la masse des biens mérite un tel nom, ce qui est loin d'être le cas de la majorité des citoyens. Dans toutes les familles qui n'appartiennent pas quelque peu à l'aristocratie de l'argent, les biens ne sont pas envisagés comme une source de distinction, mais plutôt comme un instrument de bien-être. Tandis que le premier de ces points de vue tend à les faire conserver en tout ou en partie dans la descendance, le second, au contraire, les livre pleinement à la merci des possesseurs.

Par conséquent ce n'est pas plus du principe de l'honneur de la famille, que de celui des affections de famille que l'on peut tirer la justification de bornes à imposer au libre exercice du droit de succession en général, et de l'établissement des portions légitimes en particulier. Nous pouvons conclure maintenant que, de quelque point de vue que l'on envisage la communauté de famille, on ne peut rien y trouver contre la liberté du droit de succession.»

De ettől eltekintve, a köteles rész rendszere, mely az örökjogot dominálja, a hol létezik, oly gazdasági hátrányokkal is jár, hogy e miatt indult meg a reformmozgalom ellene a conti-

Digitized by Google

nensen, különösen Francziaországban úgy demokratikus, mint conservativ oldalról. Ismeretes Le Play s az általa alapított óriási *Union sociale* agitálása a végrendelkezés szabadsága mellett. Ismeretes a III. Napoleon alatti nagy enquête idevonatkozó eredménye, hogy a köteles rész túlságosan elaprózza a birtokot, károsítja a mezőgazdaságot, ipart s kereskedést a megállapodott gazdaság, üzlet, vállalat felbontása által.

Legyen szabad Le Play egyik művéből (*La réforme sociale* t. 1. ch. 20, 21.) a következőket idéznem: «Les novateurs se persuadaient surtout que l'accroissement du nombre des petits propriétaires ruraux aurait, sous ce rapport une utile influence sur la prospérité publique. Dépuis la révolution, les faits n'ont guère repondu à cette espérance; et pour l'avenir, on ne saurait conserver à ce sujet aucune illusion. L'abrogation des substitutions perpétuelles et de la main morte a mis fin à certains abus; mais tout compte fait, le Partage forcé n'a profité, ni à la petite propriété, ni à l'agriculture. Ce régime est encore plus désastreux pour la petite propriété que pour la grande.» «Les partis politiques qui se montrent sympathiques au Partage forcé, en vue de favoriser les classes peu aisées, commettent une erreur grave. Par son principe même, le Partage forcé désorganise toutes les classes auxquelles il s'applique.» (pp. 290, 291).

«Dans le système de la Conservation forcée, le père peut avec l'aide du fils héritier, continuer son travail jusqu'à la fin de sa vie; dans le systéme du Partage forcé il doit, au contraire, l'abandonner dès qu'il touche à la vieillesse. L'œuvre qu'il à fondée par son génie et par sa prévoyance est fatalement destinée à périr; et cette perspective le dissuade d'y consacrer ses derniers efforts. L'établissement ne pourrait, en effet, être dirigé simultanément par tous ses enfants; car l'unité de direction est pour une entreprise la première condition de prospérité. Il ne pourrait non plus être géré par l'un d'éux, pour la communauté, sans subir tous les inconvénients qui s'attachent, en pareil cas, à la propriété collective et à l'hypothèque légale. En fait, il est presque toujours vendu à un étranger ou partagé en nature; et, dans les deux cas, il perd les conditions de succés liées aux traditions et au nom du fondateur. D'un autre côté, les institutions qui érigent en droit le partage de l'atelier

Digitized by Google

paternel détruisent toute solidarité entre les enfants.... Dès lors les parents sont fatalement condamnés à l'isolement pendant leur vieillesse.... Le Partage forcé ... rend les mariages stériles... Il sape dans ses fondements l'autorité du chef de famille ... il habitue de bonne heure la jeunesse à la pensée que, pour jouir des avantages sociaux, elle n'a besoin de s'en rendre digne, ni par le travail, ni par l'obéissance envers les parents... En affaiblissant parmi les classes riches l'esprit d'initiative et le respect de la tradition, le Partage forcé rejette la pratique des devoirs sociaux sur les pauvres, c'est-à dire sur ceux qui sont le moins en mésure de les remplir avec succés. Il entrave d'ailleurs l'activité de tous les propriétaires en troublant leur vie privée. On se rend compte des maux engendrés par ce désordre, en appréciant les pertes de temps et les frais qu'entraîne pour chaque génération la transmission des biens. Dès qu'un père ayant plusieurs héritiers a fermé les yeux, certoins officiers publics apparaissent aussitôt ... les détails d'exécution soulèvent bientôt entre les intéressés des susceptibilités, des méfiances et des haînes. Ces tristes inspirations occassionnent en France la plupart des procès (en 1868, les tribunaux civils ont jugé 21,317 procès relatifs aux successions. Les jugements relatifs à tous les autres procès civils ont été seulement au nombre de 24,800) qui pèsent lourdement sur la famille et sur la propriété.» (pp 284—287.) «Si le législateur avait pour mission d'empêcher que la propriété fût jamais une cause de scandale, il devrait évidemment en réglementer la jouissance plus encore que la transmission. Le père qui, en présence de la mort, ce suprême redresseur des natures perverses, n'est pas ramené au sentiment de la justice, aura bien autrement scandalisé le monde dans le cours de sa vie; et, selon toute vraisemblance, le testament n'aura pas été le plus grand de ses méfaits. On ne peut, d'ailleurs, supprimer le droit de tester, qu'en attribuant aux enfants le droit à l'héritage. Mais pour dépouiller ainsi le chef de la famille du droit qui lui appartient, il faudrait démontrer préalablement que le caractère du père offre à la morale publique moins de garanties que celui des enfants .... il y aura toujours plus de fils indolents ou insoumis que de pères malveillants» (p. 309). «Le Testament nécessaire à l'ordre

Digitized by Google

moral. On peut réfuter en peu de mots le point de départ et les conséquences de la doctrine qui, au nom dé la justice, rejètte la Liberté testamentaire. Cette doctrine ne tient aucun compte des richesses morales et intellectuelles, des droits et des devoirs sociaux, et, en général, des valeurs immatérielles qui constituent la plus précieuse partie de toute succession. Elle admet implicitement que l'héritage n'est qu'une somme d'argent à répartir entre des individus qui resteraient sans liens, soit avec les plus proches parents, soit avec les descendants ou les ancêtres, soit avec la commune, la province ou l'État.» (pp 311, 312.) «L'inconvénient des légitimes... Les Anglais et les Américains allèguent habituellement deux raisons principales pour repousser le principe des légitimes. A leurs yeux, ce principe a *l'inconvénient de tout compromis entre deux systémes opposés. Il annule en partie les avantages de la Liberté testamentaire, en laissant subsister la pluspart des vices propres au Partage forcé.* Il viole le droit et la liberté du propriétaire, en même temps qu'il affaiblit l'autorité du père de famille... Les deux peuples admettent, à la vérité, dans l'intérêt de la paix publique, le droit aux aliments, qui serait revendiqué sur la succession paternelle par des enfants incapables de se soutenir eux mêmes. Mais ce droit reste entièrement distinct d'une légitime proprement dite, c'est à dire d'un droit formel à l'héritage. La seconde raison qui conseille de proscire les légitimes est l'intérêt évident qu'ont les familles à défendre leurs affaires privées contre toute immixtion des fonctionnaires publics etc.» (pp. 314, 315. VI-ik kiadás. Tours 1878).

Hasonlóan nyilatkozott a hires angol nemzetgazda Mac Culloch 1848-ban megjelent kitünő örökjogi művében (*A Treatise on the succession to the property vacant by death*), hol már a partage forcé birtokaprozó hatásának szomorú statistikája közöltetik. Ő is, mindent egybevetve, a köteles rész ellen concludál. A végrendelkezés szabadságának hatásáról mondja: «Without this power a man is not the master of his own fortune .... and he will be comparatively little zealous about the accumulation of that of which he cannot freely dispose ... the privilege of bequeathing acts as an efficient spur to industry .. All classes feel its powerful influence ... The truth of these sta-

Digitized by Google

tements is too obvious to be disputed» .. (pp. 10, 11.) S miután a visszaélések veszélyét is latolta, a köteles rész ellen nyilatkozik: «the reasoning of those who argue in favour of the unrestrained power of devising by will is the most satisfactory.» (p. 13) «If children be ordinarily well behaved, .. we may be assured that but few parents will be disposed to leave their property to others to their exclusion. Such a proceeding being opposed not only to some of the more powerful principles and instincts inherent in our nature, but also, to the opinions and feelings of society, can never be of frequent occurrence. And there is, perhaps, reason to fear that the establishment of a legitim in favour of children, by lessening the odium which at present attaches to their unjustifiable disinherison, might really prejudice their interests. The interference of the legislature in their behalf appears therefore, to be in all cases of doubtful policy, and, in general, unnecessary or mischievous.» (pp. 14, 15.)

Nem folytatom e hosszú idézeteket. Ismétlem, sajnálom a tudomány eszméinek mellőzését a codificatió előkészítésében, melytől radikalis reformokat óhajtok súlyos gazdasági viszonyaink között. Nem tudom eléggé kárhoztatni végre a codificatio azon felfordított menetét, mely az örökjogot a családjog előtt és ismerete nélkül construálja, mely darabosan, összefüggés nélkül halad és így a siker lehetőségét előre kizárja. (Helyeslés.)

Dr. Barna Ignácz: mindenekelőtt dr. Dell'Adami Rezsővel szemben a köteles rész intézménye ellen felhozottakat czáfolja s annak fentartása mellett egyéb érvei között utal arra, hogy azon nemzetgazdasági hátrány, mely járhatna azzal, ha a biztos örökösödés által a vagyonszerzés ösztöne elfojtatnék: ellensúlyoztatik az által, hogy a köteles rész nem előre egyszer és mindenkorra fixirozott vagyonrész, hanem bár biztosított igény, de lényegében mégis csak expectantia a halálozáskori vagyonállapot egy részére, eltekintve a széleskörű kitagadási okoktól. A nemzeti jogra hivatkozó águlhivek ellenében elfogadja szónok a *jogviszonyok belső természete által indokolt* specifikus nemzeti jogot, de nem fogadja el azt oly értelemben, melyben az az avitikus ősi joggal azonosíttatik és a *nemzeti* magyar jog fogalmának a *régi* magyar jog substituáltatik. Míg a nemzeti

Digitized by Google

momentum parancsol kegyeletet, a mult a változott jelentől feltétlen hódolatot nem igényelhet. Az águlhivek szerint az ági örökösödés mellőzése nem volna egyéb szerintük, mint a «Verwirkungstheorie» hőseihez méltó kodifikálás. S daczára ennek ők is csak egy parányi lépéssel állnak közelebb az avitikus joghoz, mint a tervezet. Míg az ősi jog, sőt az országbirói értekezlet álláspontja szerint a vagyon eredete szerinti örökösödési rend a felmenő és oldalágak tekintetében semmiképen korlátolva nem volt, hanem visszaháromolhatott in infinitum az örökölt vagyon, addig szerintük az ági öröklés csakis a szülői s nagyszülői ágakra volna szorítandó, és pedig az élők közti szabad intézkedhetés és szabad végrendelkezés rendszere mellett. Sőt maga az országbirói értekezlet is elvében gyökeresen felforgatta az avitikumot. Míg ugyanis a régi magyar jog szerint ősi vagyonnak csak a felmenőkről a lemenőkre törvényes örökösödés útján háromlott hagyaték tekintetett: addig az országbirói értekezlet szerint az ősi helyébe lépett öröklött vagyonnak tekintetik a felmenőkről vagy *azok ágáról* törvényes örökösödés *vagy végrendelet vagy élők közti visszteher nélküli ügyletek útján* a lemenőkre háramlott vagyon. Az ági öröklés, még az első vagyonszerzőt véve is az örökösödési rend kiindulási pontjául, sem méltányosabb a parentalis rendszernél. Mert megtörténhetik, hogy az első szerző épen azért végrendelkezett, hogy fiainak méltatlanabbikát a kötelességre szorítsa s mégis ez utóbbi testvérének elhalálozása esetében azon vagyonra nézve állhat elő *ági* igény czímén, melyből az első szerző őt épen kizárni akarta. Utal végül arra, hogy a magyar törvényhozás ezen kérdésben már egy azzal kapcsolatos intézmény szabályozásánál határozott állást foglalt a parentalis rendszer mellett, az ági öröklés ellen. Ugyanis a gyámsági törvény a gyámság terhére nem az ágat, hanem a *törzsbelieket* hívja meg.

November 20.

Dr. Teleszky István: T. teljes-ülés! (Halljuk! Halljuk!) A szőnyegen levő kérdés vitatásánál Dell'Adami Rezső t. barátom azon megjegyzést bocsátotta előre, hogy a tervnélküli, gépies, külszerű compilatiók helytelenek. Legyen szabad erre

Digitized by Google

nézve mintegy önvédelmül röviden azért is nyilatkoznom, mert az örökösödési tervezet egyik jeles birálója, Zsögöd Benő, megjelent és közkézen forgó munkájában úgy nyilatkozott, hogy ezen javaslat jóformán szószerint a szász tkv. és Mommsen tervezetének fordítása, illetve transsciptiója. (Halljuk!)

Nem látom helyén levőnek, t. teljes-ülés, hogy ezen mintegy személyes kérdéssel itt ezúttal behatóbban foglalkozzam; de legyen szabad annyit megemlítenem, hogy azon tervezet, melynek készítésére én a megbizatást 1873-ban nyertem, s a melynek készítésénél, mint mindannyian tudjuk, s a megjelent általános rész indokolása őszintén be is vallja, az osztrák ptkv, a szász és a zürichi tkv., a hesseni, a bajor és a drezdai javaslat s a Code Napoléon mintegy hivatalos segédforrásokul voltak megjelölve, mondom, ezen tervezet megalkotását oly nehéz földatnak tekintettem, a melyre vonatkozó megbizást, megvallom, nem aggály nélkül fogadtam el, mert azt a magánjogi codificatio legfontosabb és bizonyára nem a legkönnyebb részének ismertem föl. Azonnal hozzáfogva a munkához, még 1873-ban elkészültem a bevezető rész, a törvényes örökösödési rész tervezetével és indokolásával, és ezen részeket akkor mindjárt egy kiváló jogi szakférfiakból álló magán-enquête birálata alá bocsátottam. Van szerencsém itten fölmutatni a javaslatnak ezen részeit, van szerencsém fölmutatni az említett magán-enquête tagjainak szivességéből még 1874. február havában megkapott szakaszonkénti birálatot. Azt hiszem, eléggé megmutattam ezzel, hogy ez a tervezet, melynek leglényegesebb része már 1874-ben készen volt, de általam szintén bizonyíthatólag 1874-ben szintén készen volt köteles-részt tárgyazó III. rész is: az 1876-ban megjelent Mommsen-féle jeles tervezetnek sem fordítása, sem transcriptiója nem lehet. Igenis, én a tervezet készítésénél kötelességszerűleg lelkiismeretesen fölhasználtam a rendelkezésemre álló kútforrásokat (Helyeslés), felhasználtam a IV. és V. részben Mommsen jeles művét is; de gondolom, akkor volnék hibáztatható, ha ezt nem tettem volna, ha eredetiség szinezete végett (Úgy van!) igen kétes értékű kisérletek terére engedtem volna magamat ragadtatni. (Élénk helyeslés.)

Ennyit, azt hiszem, elég volt a személyes kérdésben megjegyeznem; és miután nem én vagyok hivatva megbirálni azt,

Digitized by Google

mennyiben sikerült, mondhatom, lelkiismeretes és odaadó munkámnak a nehéz feladatot megoldani: csupán azt kérem — s azt hiszem ezt kérni jogom van, — hogy a kik hivatva vannak e tekintetben itéletet hozni, ne indúljanak el jelszavak után, ne higyjék el az első szóra, hogy a tervezet gépies utánzás, szó szerinti fordítás és transciptió; mert rámutathatnék, ha itt helye volna, — és hiszem, hogy majd lesz alkalmam még rámutatni — hogy önálló, eredeti alkotással, hazai jogunknak és viszonyainknak is kellő méltatásával, vannak abban felhasználva a külföld jelesebb törvényei és tervezetei, és a ki elfogulatlanul itél, a ki nem jelszavak után indul, a ki behatóan tanulmányozza és összehasonlítja a tervezetet a külföldi forrásokkal, azt hiszem, ilynemű vádakkal a javaslatot igazságosan nem fogja illethetni. Én részemről ily értelemben nyugodtan várom be a hivatottak itéletét.

Persze, ha olyan szempontból indulunk ki, melyből kiindultak a történeti merev álláspont hívei: Németországban Savigny, Zsögöd t. tagtársunk pedig minálunk, hogy a mi korunk nem képes a codificatióra, akkor meghiszem, hogy a birálat máskép üt ki; de a mint Németország nem hallgatott Savigny szavára, hanem megkisérlette, és elég eredménynyel, eddig a partialis, és most megkisérli az általános codificatiót, — pedig Németország inkább várhatott volna, mert annak egy jó Gemeinesrecht-je volt a recipiált római jogban — úgy mi még kevésbbé várhatunk, nem különösen az örökösödési jog terén, mert a mi örökösödési jogunk alaposzlopai lettek megingatva; az országbirói értekezlet pedig csak ideig-óráig tartó pótlásokkal tette a helyzetet tűrhetővé. Ily körülmények között azt hiszem, Zsögöd Benő t. tagtársunknak különben igen szellemes felszólalása és kritikája az öröklési jog terén különösen sürgős magánjogi codificatiót a napirendről leszoríthatni nem fogja. (Helyeslés.)

Ezek előrebocsátása után áttérek a szőnyegen forgó kérdésnek tüzetes megvilágitására. (Halljuk!)

Első sorban méltóztassék megengedni, hogy a felhozott apróbb megjegyzésekre tegyem meg észrevételeimet. (Halljuk!)

A jogászegyletnek egyik t. tagja, Barna Ignácz barátunk hibáztatta a tervezet 420. §-át, a mennyiben azt mondotta, hogy

Digitized by Google

az elkülönzésnél a köteles-részre jogosítottak érdeke nincs eléggé megvédve, mert e szakasz szerint, a köteles-részre jogosított a separatio bonorium-ot csak akkor kérheti, ha a köteles-része megsértve van; de kérdi, mi történik akkor, ha az örökhagyó épen a köteles-részt hagyta szükségörökösének, kinek köteles-része ennélfogva sértve nincsen.

Azt gondolom, t. barátunkat megnyugtathatja az, hogy ha a köteles-rész végrendeletileg hagyatik, az csak két alakban lehetséges: vagy örökrész, vagy hagyomány alakjában; ha örökrész alakjában van hagyva, akkor nincs szükség a separatio bonorum-ra, akkor az örökös osztály útján érvényesítheti jogát; ha pedig mint hagyomány van hagyva a köteles-rész, ugyanazon szakasz a köteles-részre jogosítottnak mint hagyományosnak feltétlenül megengedi a bonorum separatiót. Azt hiszem tehát, hogy e tekintetben a javaslatban hézag nincs.

Sokkal fontosabb az, a mit t. barátom felhozott, hogy nem helyesli a tervezetnek azon intézkedését, mely a házastárs örökösödési részére s ebből folyólag a házastárs köteles-részére vonatkozik.

T. teljes-ülés! Megvallom, ehhez a kérdéshez, mint részleteshez sok szó fér. Bátor vagyok arra utalni, hogy a hivatalos kiadást megelőző magánkiadásban én magam is még az esetre is, ha gyermekekkel együtt örökösödik a házastárs, nem holtiglani haszonélvezetül, hanem mint a szász codexben van, tulajdonul kivántam az egy gyermekrészt, illetőleg ¼ részt a házastársnak adni; de eltértem ettől azért, mert azt gondoltam, hogy fentartva a köteles-rész korlátai között a szabad végrendelkezési jogosultságot, fentartva a házastársak kölcsönös örökösödési jogainak szabályozására megengedett örökösödési szerződéseket: talán helyesebben jár el a törvényhozás, ha a gyermekektől nem vonja el a tulajdont, ha gyermekek létezése esetére a házastársnak csak holtiglani haszonélvezeti jogot ad.

Egyébiránt ezt oly részletes kérdésnek tekintem, hol pro és contra egyik vagy másik irány vitatható, és én a rectificatiót igen szivesen elfogadom, és az igen könnyen keresztül is vihető.

Észrevételt tett t. barátom arra nézve is, hogy nem helyesli, miszerint a javaslat a nagyszülék köréig a parentális, a nagyszülék körén túl pedig a graduális örökösödési jogot

Digitized by Google

fogadta el. E tekintetben már nem vagyok azon szerencsés helyzetben, hogy a tervezetnek általam indokolt álláspontját föladhatnám. Én részemről ezt a két ellentétes irány szerencsés összeegyeztetésének tartom. Az eszme nem eredeti; azonban ily következetesen keresztülvive nem találjuk azt egyetlen törvénykönyvben sem. Hanem ott van a közel fekvő példa, a zürichi trvkv-ben, mely e részben mintaképül szolgált; és azt hiszem, hogy oly távoli rokonok körében, a kik egymást rendszerint nem is ismerik, a kik csak akkor jelentkeznek, midőn az örökség megnyílik, az öröklés szabályozásánál a törvényhozásnak a családi leszármazás elágazásait alapul venni, követni nem lenne helyes. Mert itt csakugyan úgy áll a dolog, hogy a parentális örökösödési rend mellett az örökség nagyon elforgácsolódnék. Tudjuk, hogy az osztrák törvénykönyvnek, mely a parentális örökösödési rendet legkövetkezetesebben viszi keresztül, legmelegebb pártolói is épen ebben hibáztatják az osztrák örökösödési rendet.

De hogy hova vezet a parentális örökösödési rend a távolabbi örökösök körében, a nagyszülők törzsén túl, arra nézve nem egy képzeleti példával szolgálok a t. egyesületnek, hanem egy gyakorlati példával. Felmutatok itt egy leszármazási tabellát, mely egy, most folyamatban levő örökösödési perben az atyai ágon hivatott örökösök $^1/_8$ részét tartalmazza. Ez a Bagocsy Amália-féle örökösödési per, melyben az atyai ágon hivatott örökösök száma százat meghalad. Méltóztassék meggondolni, hogyan vihető keresztül a czélszerű örökösödési osztály ott, a hol csak az atyai ágon ennyi örökös van, melyekhez még az anyai ágon jelentkezők is számitandók. Én részemről az ily örökösödési rendet fentarthatónak és helyeselhetőnek nem tartom.

T. barátom azon észrevételét, mely az ági örökösödésnek tett úgynevezett concessióra, a tervezet azon részére vonatkozik, a melyben az osztályos testvérek ági örökösödése el van ismerve, később kapcsolatban Herczegh t. tagtársunk véleményével fogom méltatás tárgyává tenni: most áttérek Dell'Adami t. barátom előadására, a ki hibáztatja az örökösödési jog vezéreszméiről tartott értekezésemet, mert nélkülözi benne a nemzetgazdasági érdekek méltatását, nélkülözi azon érveket, melyek az olasz és a franczia parlamentben felhozattak.

Digitized by Google

Erre vonatkozólag megnyugtathatom t. barátomat, hogy azon érveknek értekezésem keretébe való be nem vonása — eltekintve attól, hogy erre egy értekezés kerete, azokon fölül, a mik abban már felölelve voltak, alighanem szűknek mutatkozott volna — egyedűl azért történt, mert bármennyire tisztelem is őt, mint ezen radicalis iránynak itt Magyarországban, — hogy úgy fejezzem ki magam — zászlóvivőjét, mind a mellett is ezen irányt hazánkban oly kivételesnek kell tekintenem, hogy az ellen mintegy előzetesen védekezni nem tartottam szükségesnek. Ezért nem terjeszkedtem ki, — közbevetőleg legyen mondva — az északamerikai magánjogokra sem; nem mintha tudomásom nem lett volna róluk, mert hogy volt, arról meggyőződhetik t. barátom 1875-ben megjelent, s az örökösödési jog törvényhozási szabályozását tárgyazó munkámból, a hol ki van mutatva példakép, hogy nemcsak a DELL'ADAMI barátom által is concedált Lousianában, hanem Texasban is, még pedig meglehetős mérvben, meg van kötve a végrendelkezési jogosultság, a mennyiben ott lemenő örökösödők létezése esetében csak 1/4 részig van a végrendelkezés megengedve.

T. barátom lándzsát tör a végrendelkezési szabadság mellett. Azt mondja, hogy ez a modern örökösödési rend ugrópontja, hogy ez felel meg a gazdasági viszonyoknak; azt mondja, hogy a köteles-rész megköti a vagyont, a birtok felaprózására vezet, hogy ellenkezik a vagyonszerzési ösztönnel, hogy aláássa a szülői tekintélyt.

Én azt hiszem, hogy a köteles-résznek azon alakjára, mely a tervezetben foglaltatik, ezen érvek egy része már a priori sem illik. Mert a tervezet értelmében a köteles-rész nem mint a törvényes örökösödési résznek örökösödési hányada, nem mint természetben követelhető örökösödési rész, hanem mint készpénzben kielégítendő, illetőleg kiegészítendő igény van contemplálva. Azt tehát, hogy ez a birtok feldarabolására vezet, vagy plane a birtokot megköti, azt hiszem, már e miatt sem lehet mondani.

De különben is én a birtok feldarabolására és felaprózására alapitott érveket, szemben azon nagyfontosságú és magasztos családi érdekekkel, melyek a köteles-rész intézményében nyernek kifejezést, el nem fogadhatnám. És ha t. barátom azt

Digitized by Google

mondja, hogy a köteles-rész a vagyonszerzés ösztönével ellenkezik, bátor vagyok őt figyelmeztetni arra, hogy ez argumentum mimium probans, mert ha ezen indokot irányadóúl elfogadnók, akkor nemcsak a köteles-részt, hanem az örökösödési jogot kellene eltörülnünk; mert ha a köteles-rész intézménye eltörültetnék is, a gyermek soha sem fogna arra számítani, hogy az apa ki fogja tagadni, nem az fogná irányozni életpályáját, hogy neki bizonyosan szerezni kell, mert apja ki fogja tagadni. (Úgy van!) Én azt hiszem hogy az ilyen vagyonszerzési ösztönt csak igen nagy áron lehetne megszerezni, azon az áron, ha az örökösödési jogot a törvényből egészen kitörülnők. (Úgy van! Úgy van!)

Azt mondja t. barátom, hogy a köteles-rész institutiója aláássa a szülői tekintélyt? Ennek megczáfolására hivatkozhatni mindazon államokra, melyekben a köteles-rész fennáll és a mellett a szülői tekintély nagyon szépen megfér. Sajnos is lenne, ha a szülő csakis az örökösödési jog elvonása által tudná a családi tekintélyt fentartani. (Helyeslés.)

De a mi tervezetünk még a szülői tekintélynek is ad támaszt, midőn azon gyermek ellenében, ki a törvény szerint arra érdemetlen, a kitagadási intézmény fentartásával a köteles rész elvonásához való jogot biztosít. Inkább illenek ezen argumentumok azon örökösödési jogokra, melyek ellen felhozatnak, a franczia, az olasz örökösödési jogra, mert egyfelől tudjuk, hogy ezen államokban nem köteles rész van elfogadva, hanem portion réserve, melyről az örökhagyó egyátalán nem intézkedhetik, s a mely mint valóságos törvényes örökösödési rész illeti a jogosítottakat, másfelől pedig az igen szűk körre korlátolt érdemetlenségi eseteken kivül a kitagadás nem ismertetik.

Azt mondja t. barátom, hogy 1789 óta a törvényes öröklés csak a præsumált végrendelet pótlása lehet, ne írja tehát az állam senkinek végrendeletét akarata ellenére.

Mindnyájan tudjuk az évszámból, hogy mit értett t. barátom. Nevezetes epocha kezdő pontja az. De bátor vagyok figyelmébe ajánlani, hogy azok, a kik legközvetlenebbűl át tudták érteni az 1789-iki alkotás nagy vívmányait: a francziák, a köztársaságnak nyolczadik évében, Germinal hó 24. napján hozott és t. barátom által igen jól ismert törvényben nem

Digitized by Google

hogy elejtették volna a végrendelkezés korlátozását, hanem ellenkezőleg igen nagy mérvű korlátozást hoztak be, midőn statuálták, hogy mindenki csak egy gyermekrész felől rendelkezhetik; tehát oly apa, a kinek tíz gyermeke van, e törvény szerint vagyonának csak $^{1}/_{11}$. részéről rendelkezhetett, úgy hogy a Code Napoleon e tekintetben a nagyon is szigorú megkötő szabályt tágította is, a mint mindnyájan tudjuk.

Azt mondja t. barátom, hogy az állam csak tartásra kötelezhet. Hát mi ugyan sokkal magasabb szempontra vezetjük vissza a köteles részt, mint a tartási kötelezettsegre; de azt hiszem, hogy még a tartási kötelezettségből is lehet érvet meríteni a köteles rész mellett; sőt bátorkodom t. barátomat figyelmeztetni, hogy ha a tartási kötelezettséget absolute elismerjük, akkor lehet oly eset, hogy jobban jár az a gyermek, kit az örökhagyó végrendeletében egészen mellőzött, mint azon másik gyermek, kit egyetlen örökösének nevezett, mert meglehet, a hagyaték oly csekély, hogy a tartási kötelezettség egészen fölemészti.

A t. barátom által idézett nagytudományú nemzetgazdasági és jogi írók ellenében nem lenne nehéz feladat más tekintélyekre hivatkozni, a kik az ellentétes irányt igen szépen kifejtették. De én ezt fölöslegesnek tartom. Elég lesz csupán arra rámutatnom, hogy ama híres olasz és franczia nemzetgazdasági íróknak ismételt kísérlet után sem sikerült otthon a korlátlan végrendelkezési szabadságot érvényre emelni; hanem ellenkezőleg nálok a köteles rész, illetve portion réserve oly annyira fokozva van, mint a mennyire az a tervezetben épen nemzetgazdasági okok méltatásából fokozva nem lőn.

Hiszen tudjuk, hogy Olaszország nem régen codificálta polgári jogát. (Egy hang: Recipiálta!). Codificatiónak lehet az örökösödési jog terén mondani, mert épen az örökösödési részt illetőleg számos, nagyfontosságú változtatásokat hozott be. Igen érdekesen fejtegeti ezt különben Huc, toulousei tanár és akademiai tag: Le code civile italien et le Code Napoléon, études de legislation comparée czímű munkájában hol, mellesleg megjegyezve, nagyobb részben említve vannak a jeles nemzetgazdászati írók érvei, de ott találjuk mindjárt a reájuk vonatkozó feleleteket is. És ime látjuk, hogy a tekintélyes nemzet-

Digitized by Google

gazdászati írók érveinek daczára az olasz törvényhozás nemcsak hogy elfogadta a kötes rész institutióját, hanem azt megbővítette, kiterjesztette, annyiban, hogy a házastárs részére is köteles részt biztosított, a mi a franczia Code Napoléonban nem létezik.

Én tehát azt hiszem, hogy ama nagy tekintélyű olasz és franczia nemzetgazdasági írók radicalis véleménye daczára a köteles rész intézménye nálunk fentartandó; és nem aggódom, nem habozom kimondani, hogy én a kötelesrész institutióját oly mély gyökereken alapulónak tekintem, hogy azt hiszem, inkább be fogják azt hozni ott is, ha a rendszeres codificatio terére lépnek át, a hol most a teljes végrendelkezési szabadság van elfogadva, mintsem hogy eltöröljék ott, a hol fennáll.

És ha t. barátom azt mondja, hogy hiszen a magyar törvény nem ismert köteles részt, akkor engedelmet kérek, de ezt egyébnek mint játéknak a szóval nem tekinthetem. Mindnyájan tudjuk, hogy a magyar törvény az ősi vagyonra nézve nemcsak a szűk család körébe szorítva, hanem a vér- és jogközösségnek majdnem határtalan korlátai között a rokonokat átalában szükségörökösöknek ismerte el annyira, hogy az élők közötti rendelkezési jogosúltságot is a legszűkebb korlátok közé szorította; és ha figyelembe veszszük, hogy hazai jogunkban mily csekély jelentőségű volt nagyban és egészben azon szerzeményi vagyon, melyről az első szerző rendelkezhetett, szemben az ősi vagyonnal, mely ivadékról ivadékra szállott: akkor méltán mondhatjuk, megfordítva az okoskodást, hogy a magyar törvény a teljes végrendelkezési szabadságot, mely mellett t. barátom oly hévvel tör lándzsát, sohasem ismerte el. (Úgy van!)

Nem fogadhatom el t. barátom azon nézetét, hogy mi a köteles rész institutióját elejtsük, mint jeleztem, igen fontos családi érdekből. Nagyon idealis szempontból indúl ki, a ki e részben azt mondja, hogy a családfő jobban tudja, mit érdemel a gyermeke. Én azt hiszem, hogy a mai kor viszonyai közt a családi érdekek méltatását tisztán, az egyén önkényére bízni nem lehet. És ha t. barátom igen szép hasonlattal a halálszagra leszálló hollókhoz hasonlította a nevető örökösöket, kérdem: minek fogja nevezni azt az örökséglesőt, ki a szüle és gyermek közötti egyetértés mesterkélt feldúlásával, a szülői vonzalom

Digitized by Google

meghamisításával, az apa egy gyenge perczének felhasználásával egy végrendeletet fog kieszközölni, melyben az apa, megfeledkezve a legszentebb családi kötelmekről, gyermekeit kitagadja és egy méltatlanra hagyja vagyonát? Vajjon t. barátom ezt a síró örökösök osztályába fogja-e sorozhatni. (Tetszés.)

Nagyon sokat lehetne még e kérdésről mondani, de előttem áll még a másik tárgy, mely nem kevésbbé fontos, s ennélfogva azt hiszem, áttérhetek a másik kérdésre: az ági öröködésre, a melynek fentartása mellett egyletünk t. tagja Herczegh Mihály úr felolvasást tartott. (Halljuk!)

Hogy az ági örökösödés nem magyar eredetű, azt, gondolom, a hallottak után kétségtelennek kell tekinteni. De fentartom Dell'Adami t. barátommal szemben is azt, hogy én az ági örökösödést hozzánk közvetlenűl a germán jogforrásokból átszármazottnak tekintem, fentartom azt is, hogy az hűbérszerű örökösödési rend. És ha t. barátom Herczegh Mihály az ági örökösödés csíráját a tizenkét táblás törvényben véli fölfedezhetni, én daczára annak, hogy ezt Dell'Adami t. barátom is mintegy helyeselni látszott felszólalásában, ellenkező nézetben vagyok. Egész más az ősrómai jognak agnatus örökösödési rendje, mint a visszaháruló ági örökösödés. Egészen más először azért, mert a rómaiak agnatus örökösödési rendje tisztán azon esetre volt érvényben, ha a Rómában szabad végrendelkezési joggal bíró római polgár nem végrendelkezett, tisztán mint successio ab intestato volt érvényben; holott tudjuk, hogy az ági örökösödés egészen más alapon nyugodott mindenütt, és nyugodott minálunk is. Egészen más volt másodszor azért, mert a római jogban az agnatusra reászállott az örökség, tekintet nélkül arra, hogy honnan származott az; és épen a cognatusról szállott örökség is nem a cognatusra, hanem az agnatusra szállott. Egészen más volt végre azért, mert a római jogban a római polgár a mint maga szerkesztette végrendeletét, úgy neki állott hatalmában családjának keretét megvonni; ő az emancipatióval szűkitette, az arrogatióval önkénye szerint tágíthatta családja körét, és az örökbefogadott, tehát egy egészen idegen, ép oly örökösödési joggal bírt, mint a tulajdonképeni születés általi agnatus. Nálunk ellenben ősi vagyonban az örökbe fogadott nem örökösödött.

Digitized by Google

A germán jogforrásoknak egész sorozatára lehet hivatkozni, de én ezzel nem akarom a t. egyesületet untatni. Hiszen volt nekem alkalmam hivatkozott munkámban nemcsak rámutatni ezen forrásokra, hanem szószerint is idézni azokat. Inkább arra fogok kiierjeszkedni, miért gondolom én, hogy nem mint DELL' ADAMI t. barátom sejtetni látszik, a szláv vagy lengyel jogból, hanem a germán jogból vettük mi törvényes örökösödési jogunkat. Erre vonatkozólag bátor vagyok csak annyit megemlíteni hogy mint HOMAYER-nek «Die deutschen Rechtsbücher des Mittelalters» czímű munkájában meg van írva az úgynevezett német jogkönyvek: a Sachsenspiegel, a Schwabenspiegel és ezek alapján tudvalevőleg készült jogkönyvek úgyszólván az egész világon elterjedve voltak. Felszámlálja itt HOMAYER, hogy 1273 példányban vannak meg ezen jogkönyveknek régi kéziratai a világnak majdnem minden városában: Londonban, Párisban, Berlinben, Szentpétervárt, Varsóban, Bécsben stb. A Schwabenspiegel-t Bernben franczia szöveggel, Prágában cseh nyelven fordítva láthatjuk. És azt hiszem, nem hagyható figyelmen kívül, hogy épen a budapesti Nemzeti Muzeum régi kéziratai közt is a Schwabenspiegel-nek két igen régi kéziratával találkozunk, a melyeknek létezéséről megvallom én nem valami magyar jogtudósnak fejtegetéséből, hanem HOMEYER-nek ezen kézi könyvéből vettem tudomást. (Derültség, tetszés.)

És ha még figyelembe veszem, hogy a nemzeti muzeumban levő régi jogi kéziratoknak és könyveknek általam annak idején készített jegyzéke szerint a Leges barbarorum és Libri feudorumnak úgy az ezekre vonatkozó gyűjteményeknek, továbbá a különféle német jogkönyveknek egész sorozatával találkozunk, míg nem voltam képes ott felfedezni egyetlen régi könyvet vagy kéziratot sem, melyből lengyel vagy szláv források átszivárgására vagy használására következtetni lehetne, mert egyetlen egy régi lengyel vagy cseh munkára vagy kéziratra sem akadtam: azt hiszem, helytelen t. barátom DELL' ADAMInak azon következtetése, miszerint ő abból, hogy a leánynegyedhez hasonló institutio a lengyel jogban is létezik, azt teszi fel, hogy talán mi onnan vettük örökösödési jogunkat. Én legalább így vettem ki beszédéből. Azt, hogy a leánynegyedhez hasonló intézmény a lengyel jogban is van, tudtam már WEN-

zel Gusztáv «Magyar Magánjogá»-nak 436. §-ából. Ezen nagynevű jogtudósunk azonban egészen ellenkező nézetben van, mint t. barátom, mert ő azt mondja, hogy mi tőlünk vették át a lengyelek, nem pedig mi tőlük.

Ezen vita eldöntésére én magamat hivatottnak nem tekintem; a ki azonban e téren kutatni akar, annak egy útmutatással szolgálhatok. Én ugyanis azt hiszem, hogy meg lehet, miszerint sem a magyar nem vette át a lengyeltől, sem megfordítva; hanem mind a ketten valamely azonos régi forrásból merítették. Rámutatok e tekintetben a leges Burgundiorumra, a hol, mint tudjuk — «Perc»-ben — olvashatni: én ki is írtam magamnak az ide vonatkozó részt — az örökösödési rend következőleg volt szabályozva : Örökösödtek első sorban a leánygyermekek teljes kizárásával a fiúk; ha fiúörökös nem volt, hanem voltak fiútól származott fiúunokák, akkor ezek kapták tekintet nélkül számukra $^3/_4$ részét a hagyatéknak, az örökhagyó lányai pedig, megint tekintet nélkül számukra, kapták a hagyatéknak $^1/_4$ részét. Azt gondolom tehát, hogy nem hibázhatunk, ha azt mondjuk, hogy talán ilyen valami régi jogforrásra vezethető vissza mind a két ország intézménye.

Még csak azt akarom megjegyezni, hogy fentartom azon nézetemet is, mely szerint én az ági örökösödést hűbérszerű örökösödési jognak tekintem, én nem osztozhatom Dell' Adami t. barátom azon véleményében, hogy az ági, a visszaháramló örökösödési jog majdnem minden primitiv jogban meg lett volna; nem osztozhatom azon véleményében sem, hogy ő ezt az öröklési rendet a családközösségi örökösödési renddel kívánja azonosítani. Igaz, hogy e visszaháruló, paterna paternis, materna maternis örökösödési rend egyik alakzata, de csak egyik alakzata volt a családközösségi örökösödésnek, mert nagyon sok régi forrásból látjuk, hogy míg az egyik egyidejű forrásban a családtagok tekintet nélkül a vagyon eredetére, örökösödésnek, addig az egyidejű másik jogforrás szerint a visszahárulási elv van érvényre emelve. Így a leges barbarorum közűl csakis a leges visigothorumban akadunk a visszaháruló örökösödésnek nyomára. Így szemben a «Schwabenspiegel»-lel és az annak alapján készült «Kleines Kaiserrecht»-tel, a melyek szerint a paterna paternis, materna maternis elven alapuló örök-

Digitized by Google

lési rend van érvényben, már az egyidejű és nem kisebb elterjedésnek örvendett «Sachsenspiegel»-ben ilyen örökösödési rendnek nyoma sincsen.

Igenis azért tartom hűbérszerűnek ősi öröklési jogunkat, — a nélkül, hogy azt akarnám mondani, hogy a magyar ősiség és adományrendszer egyszerű másolása lett volna a hűbériségnek, a mint hogy ennek ellenkezőjére idézett munkámban reá is mutattam, — mert a hűbéri örökösödésnek még azon prægnans kifejezése is, hogy «successio nunquam ascendit,» a magyar ősi örökösödési jogban felfedezhető, amennyiben bár ezt a hazai jogunk írói hallgatással mellőzik, a magyar ősi örökösödési jog szerint felmenő nem örökösödhetett. Ugyanis az ősi vagyon a törvényes örökösödés rendén, az egyenes ág vonalán csak úgy szállhatott le, hogy a nagyapa után örökölt az apa, az apa után a gyermek; és az oldalágon sem örökösödhetett az, kinek szülője el nem halt. Ennélfogva a gyermek csak akkor juthatott az ősi örökséghez, ha az illető ág összes felmenői őt megelőzőleg meghaltak, mert a saját leszármazási vonalán lévő felmenői őt az ősi örökösödésben mindig megelőzték. Midőn tehát az ősi vagyonhoz jutott gyermek örökösödött, akkor többé azon vonalon nem lehetett ascendens és ennélfogva az ősi vagyon ascendensre a magyar jog szerint vissza nem szállhatott.

Mondhatná valaki, hogy hiszen Werbőczy szerint a fiú az apát, az apa viszont a fiút kényszerosztályra szoríthatta, és ily esetben megtörténhetett, hogy az élő apa után örökösödött a fiú, tehát a vagyon ez esetben, ha a fiú apját megelőzőleg halt el, visszaháramolhatott. E tekintetben elég nekem egyfelől arra hivatkoznom, hogy mint nagy jogtudósunk Frank tanítja, Werbőczynek a kényszer-osztályra vonatkozó ezen tanítása csak a könyvekben maradt és az életbe, mint hazai jogunkkal ellenkező, soha át nem ment. Elég ezenfelül arra hivatkozni, hogy Wenzel Gusztáv nagy jogtudósunk is azt tanítja, hogy ezen kényszerosztály által a jogközösség a fiú és apa közt megszűnt; s ennélfogva a magyar jog szerint teljesen fennállt a hűbérszerü örökösödési rend azon kívánalma, hogy successio nunquam ascendit.

De legyen bármily eredetű, germán vagy nem germán, hűbérszerű vagy nem hűbérszerű a visszaháromló örökösödési rend, engedje meg t. barátom Herczegh Mihály, annyi bizo-

Digitized by Google

nyos, hogy nem eredeti magyar. És ennélfogva, azt hiszem, nem követtem el méltatlanságot akkor, midőn idézett munkámban azt mondtam, hogy nem találom menthetőnek, nem azt, hogy ő a régi örökösödési rend fentartását kívánja, hanem azt, hogy ő a magyar örökösödési jognak a legsajátosabb eredetiségét hangsulyozta.

És engedje meg t. barátom, hogy komolyan bár, de most is csodálkozásomat fejezzem ki a fölött, hogy még legközelebb tartott felolvasásában is azt mondta, hogy neki joga volt «a magyar örökösödési jog eredetiségében gyönyörködve úgy nyilatkozni, mint a hogy munkája előszavában tette; mert én azt hiszem, hogy az iránt, hogy a magyar örökösödési rend nem eredeti, többé kétség sem lehet.

Azt mondja t. barátom, hogy csak a római jog receptiójának köszönhető, hogy a külföldi codificatiók elfogadták a római paternalis örökösödési rendet, a mely ugyan, mellesleg mondva, nem parentalis, hanem graduális. Hát én azt gondolom, t. barátomnak ebben sincs igaza, legalább a codificatiók története az ellenkezőt mutatja. Már Dell'Adami t. barátom megmondotta, hogy a római jog a maga egészében nem recipiáltatott, és épen az örökösödési téren lőn legkevésbbé recipiálva. Elég e mellett még rámutatni, hogy Ausztriábsn, a hol codificálták, nem a római jogforrás után codificálták; ott már a codificatiót megelőzőleg egy külön, 1786. május 11-iki pátens szabályozta az örökösödési jogot, és a római jog graduális örökösödési rendétől lényegesen eltérő parentális örökösödési rend az ausztriai törvénykönyvbe ezen pátensből majnem szó szerint lett beillesztve.

Francziaországban, bár az országnak egy kisebb részében recipiálva volt a római jog, épen az örökösödési jog szabályozásánál nem a római jog vétetett alapúl, hanem az ország többi részében érvényben volt coutume-ekben levő örökösödési jogok, mellőzésével azonban az ezen coutume-ek nagyobb részében foglalt paterna paternis, materna maternis visszaháramlási örökösödésnek. És tudjuk, hogy a német írók még ma is büszkén mutatnak rá, hogy a germán eredetű coutume-ekben foglalt örökösödési rend legtisztábban a franczia Code Napoléonban tartotta fenn magát, melynek linealis örökösödési rende

Digitized by Google

ismét lényegében eltér a római jog graduális örökösödési rendétől.

Téved t. barátom, ha azt hiszi, hogy a tiszta családiságra alapított egyik-másik lineális, paternalis vagy graduális örökösödési rend azért fogadtatott el *és azért ejtették el a visszaháramló örökösödési rendet, mert a római jog receptioja előzte meg a codificatiót*. Hiszen a codificatio ép a római jog receptioja ellen irányult, a jelzett örökösödési rendeket pedig a törvényhozások azért fogadták el, mert azokat helyes és észszerü öröklési rendnek tartották.

T. barátom felhozott egy példát az egy urbéres telekről. Könnyen kitérhetnék ezen példa elől; azt mondhatnám, hogy ez a tervezetre legalább nem talál, mert a tervezet fentartván az osztályos testvérek közti ági örökösödést, ennek a következménye az, hogy a felhozott példa mint a testvérek örökösödését tárgyazó vonatkozhatnék azon esetre, ha mint többen óhajtják, az ági örökösödésnek a tervezetbe felvett része is elmellőztetnék, de nem vonatkozhatik magára a tervezetre. De nem akarok a példa elől kitérni, hanem bátor vagyok e részben annyit megemliteni, hogy az a számtani operatio, melyet t. barátom elkövet, midőn százakba és ezrekbe osztja az örökségi hányadokat, az örökösök számát szaporítani nem fogja, pedig az egész példában több mint hat-hét örökössel nem találkoztam. Ha pedig azon százaléki hányadokat, a melyeket ő szépen kihoz, összeadom, akkor úgy találom, hogy ha elhal a két gyermek közül az egyik, és azután elhal az anya, akkor a túlélő másik gyermek; kinek örökösödési részeit t. barátom nagyon szigorú számítással különböző apró törtekben számította ki, ha azon törteket összeadjuk, már négyötöd részét együtt birja az urbéres teleknek, a további egyötöd részért pedig nem lehet nagyon szót emelni, annál kevésbbé, mert azon példa nincs az életből merítve. Azon urbéres telek $^4/_5$-dének tulajdonosa meg fogja találni a módját, hogy az osztályos egyesség rendjén még azt az egyötödrészt is megszerezze magának.

De ez mellékes, hanem «*folytassuk a példát*». *Tegyük fel, hogy meghal a másik gyermek is leszármazók nélkül.* Mi történik akkor? *A mi örökösödési rendünk szerint örökösödnék az anya, örökösödnének esetleg az anyáról való testvérek. T. barátom örö-*

Digitized by Google

kösödési rendje szerint, feltéve hogy a nagyapától származott az a telek, kik fognak örökösödni? Örökösödni fognak az apa testvéreinek leszármazói, az unokatestvérek és az elhalt unokatestvérek gyermekei. Tegyük fel, öt ilyen testvér van, kiktől maradtak unokák és ezeknek gyermekei, tegyük fel azután azon esetet, hogy egy ily unoka, kinek mondjuk egy hatvanad rész jutott, talál elhalni és annak nincsenek sem testvérei, sem leszármazói, hogy tehát ezen egyhatvanad résznek kell visszaháramlani a többi ági örökösökre: *akkor igazán szép kis százalékok jőnek ki,* melyeket én kidolgoztam, ime be is mutatom t. barátomnak, de a t. teljes ülést nem fárasztom vele.

Azt is mondja t. barátom, hogy az ági örökösödés bizonyítása símább, könyebb ma mint hajdan volt. Megvallom, minden érvre el voltam készülve, csak erre nem. Hogy símább legyen a vagyonelháramlásnak bizonyítása akkor, midőn t. barátom is megengedi az élők közti teljes rendelkezési jogosultságot, midőn a vagyon elidegeníthető, elcserélhető, a vagyonérték más vagyonba fektethető, és ez különböző örökösök személyében többször ismétlődhetik; hogy símább legyen a bizonyítás ma, mint akkor volt, midőn az a családi birtok elidegeníthetetlen volt, midőn a családi birtok a maga valóságában örökösről örökösre szállt: ezt méltóztassék megengedni, egyátalán nem képzelhetem. (Herczegh Mihály közbeszól: Ezt nem mondtam!) Engedelmet kérek, benne van multkori előadásában, sőt benne van az is, hogy sokkal könyebb lenne a bizonyítás, ha a hagyatéki eljárás megváltoztattatnék, ha azon helytelen rendelkezés, miszerint a szükség-örökös utasíttatik perre a végrendeleti örökössel szemben, megváltoztattatnék.

Megvallom, megint nem érthetem, mit keres az ági örökösödésnél a szükség-örökös a végrendeleti örökössel szemben. Hisz ott nem ezek állanak egymással szemben, hanem olyanok, kik mind a törvényre hivatkoznak. Törvényre hivatkozik az egyik, azt mondja — maradjunk a példánál — az az egy telek nagyanyai volt; előáll az örökösök másik hada és azt vitatja, hogy az az egy telek nagyapai vagyon volt; előáll a túlélő hitvestárs és azt vitatja, hogy az az egy telek az apának szerzeménye volt, és ennélfogva, minthogy leszármazók s az atyai

Digitized by Google

törzshöz tartozó örökösök nincsenek, az ági öröklésödés rendén pedig feljebb menni nem lehet, a hagyaték őt illeti. Azon egy telekre tehát három csoportja lesz a törvényes örökösöknek, és meglehet, hogy évek mulva, igen hosszú és bonyolult bizonyítási eljárás útján be is fogja bizonyítani, hogy van benne nagyatyai vagy nagyanyai vagyon és még valami apai szerzemény is, és midőn a bizonyítások hosszú apparatusával végre a kérdés tisztázható volt, csak akkor lehet osztozni. Akkor azonban már az egy telek fel van emésztve. (Derültség és tetszés.)

Ily örökösödési rendet tehát én részemről nem pártolhatok.

T. barátom nagy tekintélyre hivatkozott Deák Ferenczre. Bocsásson meg, hogy ezen kérdéssel foglalkozva, kijelentsem, hogy nem tudom, micsoda forrásból meríti tudomását, mert azt nem mondta el, csak azt mondta, hogy Deák Ferencz mindannyiszor az ági örökösödés mellett nyilatkozott. Azt hiszem, e részben igen veszélyes tér lenne, ha t. barátom elejtett magánnyilatkozatokat értett volna. (Úgyvan!) De én ennek ellenében, minthogy ezt nagyon fontosnak tekintem, becses engedelmökkel a nagy hazafinak az országbirói értekezleten tartott jeles beszédeiből ennek ellenkezőjét fogom bebizonyítani. (Halljuk!)

Tény ugyanis először az, hogy Deák Ferencz az országbirói értekezleten az örökösödési jog szabályozására kiküldött alválasztmány többségének, azon többségének nézete mellett szavazott, mely az osztrák polg. törvénykönyvet érvényben tartani kivánta, addig, míg a magyar jog nem szabályoztatik.

De menjünk tovább. Az országbirói értekezleten Deák Ferencz következőleg nyilatkozott: «Különösen az özvegyi jogra nézve nem tartok az ausztriai törvénynyel, mert az a jog philosophiájával is határozottan ellenkezik. Ott, hol végrendelet nincs, a successio ab intestato áll be. A törvény, mi elvből indul ki maga a római törvény észjog szerint? Azon elvből indul ki, hogy végrendelet nélkűl azé legyen az örökség, kire nézve föl lehet tenni, hogy a végrendelkező annak hagyta volna az örökséget. Átalános szabályt e részben nem lehetett hozni s természetes, hogy az apa után örököl a gyermek azért, mert a szeretet kötelékénél fogva ez áll legközelebb hozzá, — viszont a gyermek után örököl az atya s annak nemlétében az oldalágú

Digitized by Google

rokonok; mert ezek is a szeretet kötelékénél fogva közelebb állanak hozzá, mint más idegenek, mert propinquitas sangvinis van közöttük. Ezen elvet eltévesztette az özvegyekre nézve az ausztriai törvény, mert például ha valaki gyermektelenül elhal s özvegyet hagy maga után, mi természetesb, az-e, hogy utána özvegye vagy oldalágú rokonai örököljenek? bizonyosan az özvegy áll közelebb hozzá s így őt illeti az öröklés, mert a feleség a propinquitas amorisnál fogva közelebb áll az elhunythoz, mint az oldalágú rokonok. S mivel fizeti ki a német az özvegyet? Egy negyedrészt ad neki, a többit elviszik az oldalági rokonok. Ezt nem tartom igazságosnak; s e részben a magyar törvény, mely azt mondja, hogy az özvegy tartásáról, lakásáról, kiházasításáról kell gondoskodni, sokkal igazságosabb, méltányosabb és czélszerűbb.»

Itt tehát semmi különböztetés öröklött és szerzett vagyonok közt, semmi az ági örökösödés fentartása mellett való nézetnek még csak a leghalványabb kifejezését sem látom. De látom, hogy az örökösödés szabályozásánál az osztrák törvénynek csakis a házastárs örökösödési részére vonatkozó rendelkezését helytelenítette; látom, hogy az örökösödési jog szabályozásánál a római jogra és az észjogra a propinquitas sangvinis és amorisra, nem pedig a vagyonháramlásra hivatkozott. Látom végre egy későbbi beszédjében, hogy felismerte, miszerint az ági örökösödés az ősiségi intézmény egy részének visszaállítása lenne. Hisz ismerjük mindnyájan az orsz. bir. értekezlet folyamát, tudjuk, hogy ott az ősiség azon visszaállítását, miszerint vagyonáról élők közt senki se rendelkezhessék, senki sem indítványozta, hanem indítványoztatott az ősi örökösödés visszaállítása. És mit mond erre Deák Ferencz?

«Egyébiránt itt az örökösödési törvényeknél is egyszer mindenkorra egész átalánosságban kijelentem, hogy én az ősiséget, melyet az 1848-ik évi 15. törvény elvben eltörlött, visszaállítani egyátalán nem akarom! Politikai életem legnagyobb része folyt le azon küzdelemben, melyet elvtársaimmal együtt a régi feudalismusnak káros maradványai ellen folytattunk. Ezek közé számítottuk az ősiséget is, — melynek bilincseiből kiszabadítani a nemzetet legfőbb törekvésünk vala. Küzdöttünk, hogy e hazában is szabad legyen ember és föld . . . hogy kiki

Digitized by Google

tulajdonát valóságos tulajdonának tekinthesse, s birtokát a lehetőségig biztosnak. És miután sok nehéz küzdés után 1848-ban czélt értünk, ki fogja tőlem méltányosan követelhetni, hogy segítsem ismét lebilincselni a tulajdont, minek felszabadulását oly forrón óhajtottam. — És tegyem ezt azért, mert időközben politikai szerencsétlenségek folytán egy jogtalan hatalom idegenszerű működése léptette életbe részletesen azt, mit mi magunk elvben elhatároztunk; s mert a mit az 1848-ki törvényhozás határozottan kimondott: hogy tudniillik az ősiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján dolgoztassék ki a polgári törvénykönyv, — azt a közbejött események miatt nem a magyar miniszterium, hanem a törvénytelen osztrák kormány hajtotta végre: én magát az 1848-ban kivívott elvet is ellökjem vagy feláldozzam. Ennyit a közhangulatnak, ha csakugyan közhangulat az, áldoznom lehetetlen s elveimhez hűtlen nem lehetek.»

Ha az előzményeket tekintjük, ha figyelembe veszszük, hogy az örökösödési jog tárgyalásánál akkor mondta a nagy hazafi e szavakat, midőn az ősiségnek csakis az örökösödést tárgyazó része kivántatott visszaállíttatni, nem lehet kétely az iránt, hogy ő az ági örökösödés fentartása mellett egyátalán nem volt, hanem kivánta annak ellenkezőjét, kivánta azt az örökösödési rendet, mely meg van irva a római jogban, az észjogban, és nem a régi, hűbérszerű örökösödési rendet.

De az országbirói értekezlet, nézetem szerint, nem is helyes nézpontból indult ki, midőn felállította azon addig a magyar jogászság előtt ismeretlen tételt, hogy az ősiségi jog két különböző alkatelemből áll, melyek egyike az élők közti elidegeníthetetlenség, másik az ősi öröklés.

Nem így áll a dolog. Nagy tudósunk Frank Ignácz ezt nagyon szépen és egészen máskép tanítja, t. i. hogy az ősiség lényege csakis az ősi örökösödésből áll s az elidegeníthetlenség, a meg nem terhelhetés és a végrendelkezési jogosultság elvonása csak folyománya az ősiségből folyó örökösödési igénynek. Így van ez megirva munkája 264. §-ában:

«264. §. Ősi jószág az illető osztályos rokonokra átszáll. A minek helyes felfogására tudni kell, hogy az ősi jószág nem azé egyedül a ki birja, hanem az egész nemzetségé, értvén mindazokat, kik a szerző levélnél vagy más törvényes oknál fogva

Digitized by Google

az örökségre számot tarthatnak, nem csak a most élőket, hanem egyetemben a jövendőbeli maradékot is. Az osztályok sem arra valók, hogy a jószág, mely többeké volt, azontul egynek sajátja legyen; azt minden élők összesen és egyes akarattal sem tehetnék, mert a maradékot meg nem foszthatják; hanem valamint osztály előtt a jószág csak az egész nemzetség tulajdona volt, olyan maradt azután is; felosztva lett *az osztozók életkorára eső jövedelem, a haszonvétel;* és nem egyéb. Innen folyik 1. hogy az ősi örökséget sem idegen kézre adni, sem terhelni nem szabad. 2. Ősiből a törvényes örököst, sem élőt sem leendőt, kizárni nem lehet és minden arra czélozó végintézet foganatlan. Ezekből következik továbbá az is, hogy ősi örökségét mindenki csak az első adakozónak vagy a szerzőnek köszönheti, nem a kimult utolsó birtokosnak; az örökös tehát nem is ennek, hanem az első szerzőnek képviselője; a mi terhek, adósságok viselésére nézve sokat nyom.»

Így fogták fel hajdan az ősiségi jogot, és nem úgy, mint az országbirói értekezlet; így fogták fel — s erre különösen súlyt helyezek szemben azokkal, a kik mindig hangoztatják hogy mennyire magyartalan irányba kivánjuk mi a codificatiót terelni — így fogták fel azok a férfiak, kik az 1843-iki kerületi választmány megbizásából az ősiség eltörlésére vonatkozó, itt kezemben levő törvényjavaslatokat készitették, melyeket, fájdalom, a magyar magánjognak mívelői és irói eddig figyelemre nem méltattak.

Azon hazafiak, kik ezen törvényjavaslatokat készitették, a következők voltak: Szentkirályi Móricz, Radvánszky Antal, Majláth György, Bezerédy István, Zsedényi Eduard, Szemere Bertalan, Török Gábor, Oláh Miklós, Aigner Ferdinand, Házmán Ferencz és Bezerédy Miklós.

Ezen férfiak a magyar országgyűlés megbizásából az ősiség eltörlése tárgyában törvényjavaslatot készítettek, még pedig két alakban. A különbség a két törvényjavaslat közt az, hogy az egyikben azt mondták: az ősiség eltöröltetik feltétlenűl, azonnal, minden jogok kímélése nélkül, és első sorban ezt ajánlották. De azon esetre, ha a már élő nemzedék jogainak megóvását kívánná a törvényhozás, készítettek egy parallel másik törvényjavaslatot, melyben azt mondták, hogy mindazok, a kik

Digitized by Google

most még élnek, ősi örökösödési jogukat, ha bizonyos idő alatt bejelentik és telekkönyveztetik, még érvényesíthetik, de a most élők halála után ősi vagy nem-ősi vagyon teljesen egyenlő elbánás alá esik, azon örökösödési törvények szerint, melyeket ezen hazafiak kidolgoztak.

Érdekes lesz ebből valami keveset ismertetni. A II. számú törvényjavaslatban az van, hogy:

1. §. A birtok-jog az eddigi törvények szerint az örökösödési igény által lévén korlátozva, az örökösödési jogok mindazokra nézve, kiknek valamely ingatlan nemesi birtokot illetőleg a jelen törvény kihirdetése alkalmával ily igényeik feltételesen (eventualiter) már léteznek, tovább is fenntartatik. Ennélfogva

2. §. A jelenleg életben lévő osztályos vérek között a nemesi javaknak az örökösödés tekintetében létező különböző természete azokra nézve a végintézet általi rendelkezhetés, úgy az élők közötti elidegeníthetés jogai is, az eddigi állapotban megtartatnak. Ellenben

3. §. Ezen eddigi jogállapot a jelenleg életben lévő egyének személyein túl semmi esetben sem terjed, akár léptek az őket feltételesen illethető örökség birtokába, akár előbb halnának meg, mintsem örökségi jogaikkal tettlegesen élbettek volna, és sem maradékaikra, sem más bármi néven nevezhető örököseikre által nem száll.

11. §. A hátrahagyott örökségben, ha végrendelet által az elhúnyt nem intézkedett: azon javakra nézve, melyekre örökösödési jogok bejegyezve nincsenek, az örökösödés eddigi rende megtartatván, a törvényes örökösök nő- és fivérek különbség nélkül az egész örökségben, legyen az a megholtnak akár szerzeménye akár nem, egyenlően osztoznak; a kir. fiscust minden esetre megelőzik, s ennek örökösödése csak akkor nyílik meg, ha az elholt sem végintézetet nem tett, sem pedig semminemű vérszerinti atyafiai a halál esetét követő harmadik év alatt nem jelentkeznek; vagy leszármazási összeköttetésüket be nem bizonyítják.

13. §. Az özvegyeknek jogai oly fekvő javakból, melyek örökösödési a 3. §. értelmében bejegyzett igényekkel terhelve vannak, az eddigi törvények szerint határoztatnak meg, ha

Digitized by Google

mindazonáltal az özvegy férje halála alkalmával bebizonyítani képes, hogy az említett §. rendelete szerint bejegyzett örökösök már nem élnek: a jelen fejezetben foglalt ellátásnak van helye.

14. §. Az özvegyek jogai oly javakra nézve, melyek bejegyzett örökösödési igényekkel terhelve nincsenek, meghatároztathatnak házassági szerződés vagy végintézet által; a végintézet azonban az özvegynek a 23. §-ban megállapított törvényes részét nem csonkíthatja.

15. §. Ha sem házassági szerződés, sem végintézet a nő iránt özvegyi állapotjának esetére nem intézkednék: az özvegy férjének gyermekeivel egyenlően osztozik; gyermekek pedig nem lévén, az örökösödes rendiben a szülőket és testvéreket megelőzi s az egész örökség teljes joggal reá száll.

16. §. Az özvegyeknek mint ilyeneknek egyéb jogaik jövendőben nincsenek.

Végre még csak egy szakaszt olvasok fel, a törvényes részt tárgyazót, mely jellemző és bár részleteiben alig helyeselhető, mutatja, hogy a javaslat készítői helyes elvi álláspontot foglaltak el:

24. §. A gyermekek és özvegyek törvényes része az egész a netán hátrahagyott adósságok leszámítása után fennmaradó tiszta örökségnek mint tőkének egy évi száztól hat kamatjában minden gyermekre, és az özvegyre is külön-külön számitva, állapíttatik meg. Ezen törvényes részt a végintézet nem csonkíthatja és az minden végintézetek végrehajtása alkalmával a hátrahagyott örökségből mindenekelőtt ki- és illetőleg a gyermekek s özvegy részébe beszámítandó.

Részleteiben nem helyeselhető e szakasz rendelkezése, mert ha egy gyermek volna, akkor a hagyaték 94%-járől rendelkezhetnék az örökhagyó, ha pedig esetleg valakinek 17 gyermeke lenne, akkor a hagyatékból a törvényes rész ki nem kerülne; de azért azon helyes elv, hogy a modern örökösödési rendben a végrendelkezési jogot semmi egyéb nem korlátozhatja, mint a köteles rész és hogy az öröklött és szerzett vagyon között különbség nem tehető, már ezen törvényjavaslatban, valamint az 1-ső számú parallel törvényjavaslatban is el van ismerve.

És ezen elveken alapszik nagyban és egészben a mi tervezetünk is.

Digitized by Google

De különösen figyelmen kivül hagyatik azok részéről, kik az ági örökösödést a családfentartási védelem szempontjából tárgyalják, a különbség a régi és mostani viszonyok között. Régente a család védelmét a törvény biztosította. Biztosította az ősiségnek intézményével, mely szerint a családi vagyon rendszerint nem volt élők közt elidegeníthető, arról végrendelkezni egyátalán nem lehetett, így tehát biztosítva volt az, hogy a vagyon a családban megmaradjon. Most elesett ezen biztosítékok főalketeleme. T. barátom nem akarja nemcsak az élők közötti megkötését a vagyonnak, de még a végrendelkezési jogosultság elvonását sem. Hát ugyan hogyan hiszi akkor, hogy ezen családi örökösödésrend a családi érdekeknek csak a legkisebb szolgálatot is tehesse? *A változott viszonyok között, minthogy én is súlyt fektetek, súlyt fektetek különösen magyar szempontból arra, hogy a családfentartás bizonyos határig hatályosan biztosítható legyen, más irányban máskép kell intézkedni. A mit hajdan megtehetett a törvény, azt ma már csak a törvény engedte korlátok közt az örökhagyó végrendeleti intézkedése teheti meg.*

A puszta törvényes örökösödési rend, a mint igen helyesen rámutatott Dell'Adami t. barátom, nem képes a családokat a rombolástól megóvni, hanem igenis ha a végrendeleti örökjog úgy szabályoztatik, hogy az örökös-helyettesítésnek, az utóörökös nevezésnek megfelelő tág tér adatik: akkor a törvény módot fog adni arra, hogy a gondos családapa családjának jövőjét hatályosan biztosítsa.

És *ezen szempont vezérelt engem a tervezet készítésénél.* A tervezet, talán kissé túlmenve a különben megengedhetendett határokon, a substitutiót megengedi, úgy hogy apa, ha végrendelkezik, fiainak mint örököseinek az unokákat, sőt az unokáknak még a másodunokákat is substituálhassa, tehát a vagyonmegtartás egész a harmadik generatióig biztosítható legyen. A családfentartás eszméje vezérelt, midőn azon, a családiasság védőinek figyelmébe ajánlott rendelkezést vettem fel a 97-ik §-ba, miszerint az apa azon végrendeleti intézkedése ellenében, midőn a gyermeknek a törvényes örökösödési részt hagyva, unokáit substituálja, a gyermek kötelesrészére nem hivatkozhatik; nem mondhatja, hogy neki inkább kell az őt illető kötelesrész tehermentesen, mint a törvényes *örökség az ő gyermekeinek*

Digitized by Google

substitutiójával terhelve. Azt gondolom, hogy ily rendelkezések felvételével lehet a modern vagyonrendszer mellett is a családot hatályos védelemben részesíteni, míg az ági örökösödés azt hatályos védelemben részesíteni soha sem fogja.

Még csak nagyon röviden arról kívánok szólni, mi vezérelt engem akkor, midőn mindezek daczára is bizonyos vonalig, t. i. a törvényes örökösödés rendén együtt örökösödő testvérekre vonatkozólag az ági örökösödést elfogadtam. (Halljuk, halljuk!)

Azon már előadott indokokon kívül, hogy itt nagyobb bonyodalmakról szó sem lehet, mert két testvér áll egymással szemben, kik a törvényes örökösödés rendje szerint együtt örökösödvén, egyiknek az osztályrésze épen annyi mint a másiké, és hogy itt nagyobb igazságtalanság sem követtetik el, mert utóvégre csak a testvérek a szülő, esetleg a testvér ellen részesíttetnek előnyben: engem e tekintetben vezérelt az, mert látom, hogy más törvénykönyvek is más irányban bár, de mégis idevágó intézkedéseket tartalmaznak. Így tudjuk a római jogból, melyet e részben egészen követ a porosz Landrecht is, hogy az egészvértestvér a félvértestvért egészen megelőzi. A szász kodex, a codice civile és a code civil szerint pedig az egészvértestvér két annyi örökösödési részt kap, mint a félvértestvér. Tehát mindezen törvénykönyvek az egészvértestvért nagy mérvben előnyözik a félvértestvér ellenében, és a Herczegh Mihály úr által felhozott példában a római jog és a porosz Landrecht szerint is nem ugyan az az ági örökösödés czímén, hanem az egész vérség előnyénél fova csakugyan az apának túlélő gyermeke és nem a mostoha apáról származott testvérek örökösödnének. De igazságosabbnak tartom a tervezet korlátai között az ági örökösödést annyiban, a mennyiben a római jog és porosz Landrecht szerint még hogy ha a vagyon a félvértestvérrel közös szülőtől származik is, akkor is az egészvértestvér a félvértestvért egészen megelőzi.

Ezen indokok vezéreltek engem, midőn addig-ameddig véleményem szerint el lehet menni, a nélkül, hogy örökösödési jogunkat nagyobb bonyodalmaknak tennők ki és nagyobb igazságtalanságot tennénk, az ági örökösödés fentartását inditványozom.

Digitized by Google

T. barátom azon javaslatát, melyet az özvegyi jogra, az özvegyi és hitvestársi öröklésre nézve felhozott, természetesen szintén nem pártolhatom. Én részemről az igazságba ütközőnek tekintem azon örökösödési törvényt, melyben a hátramaradt házastárs elveszi az egész hagyatékot a támogatásra szoruló szülőktől akkor, ha véletlenül a hagyaték szerzeményi volt, másfelől pedig a bizonytalan özvegyi jogon kívül nem kap semmit akkor, ha véletlenül házastársának csupán öröklött vagyona volt. Én azt hiszem, a rokoni ragaszkodást, a rokoni szeretetet, mely az örökösödési jogot kell hogy uralja, nem az osztálylevelek, nem a vagyonátháramlás materiális érdekei, hanem a rokoni kapcsolat közelsége kell hogy szabályozza. (Helyeslés.)

Bocsánatot kérek, hogy ily hosszasan vettem igénybe becses türelmöket, (Élenk éljenzés) méltóztassék ezt betudni a tárgy fontosságának és annak, hogy a tervezet vezéreszméje ellentétes irányban két oldalról lett megtámadva, s én a felhozottak ellenében a tervezet irányelveit tőlem telhetőleg védelem alá venni kötelességemnek ismertem. (Hosszasan tartó élénk éljenzés.)

November 23.

Dr. Jellinek Arthur: A két előadás, melyet hallani szerencsénk volt, kiváló tekintettel az alkotandó magánjogi törvénykönyvre, azon kérdéssel foglalkozott, valjon érvényben lévő örökjogunk ama intézménye, melyet ági örökösödésnek nevezünk, fentartassék-e vagy sem? Maga a kérdés jogtörténeti alapon meg nem oldható, mert ez intézmény czélszerű és szükséges volta nem függ attól, valjon az tisztán nemzeti avagy recipiált jogot képez-e, hanem attól, megvannak-e ama feltételek, a melyeket ezen örökösödési rend megkíván. Összhangzásban áll-e az a változott társadalmi s gazdasági állapotokkal. Hatásában üdvös, kártékony, vagy egyátalában hatás nélkülinek bizonyült-e? Vizsgálandó továbbá, hogy ez intézmény, tekintve kihatásait az örökjog egész rendszerére, — feltéve, hogy a reform szükségessége elismertetett, — a jövőben fentartható volna-e.

Azon beható jogtörténeti fejtegetés, melyet Dr. Dell'Adami

Digitized by Google

úr elénk tárt, kétségtelen bizonyítékul szolgál azon jogalakulási törvény fenforgására nézve, hogy az örökjog az államélet fejlődése első korszakaiban kifolyása az állami szervezetnek. Teljesen át van hatva közjogi elemektől, s annak alapját nem a család mint magánjogi, hanem a nemzetiség és család mint államjogi institutio képezi. Ameddig ez utóbbi az államélet egyedűli szervezeti alapja, addig az egyént illető jogok és kötelességek csak e kapcsolatból deriválhatnak, addig a családi vagyon is közjogi természeténél fogva nem hagyhatja el ezen spherát, nem lehet egyéni vagyon, egyéni tulajdon.

A nemzetiségi és családi vagyon azonban csak mint ingatlan jött figyelembe s ezen családi ingatlan oszthatlan fenntartását a kor extensiv gazdasági rendszere kívánta. Fenntartását megkívánta a rendi különbség, mely bizonyos ingatlan birtokban tartásától fel volt tételezve; — megkívánta az állami teherviselés és hadügyi szervezet, mely a nagy birtoktesteknek egy kézben való tartását feltételezte.

Oly gazdagsági állapotok fennforgásakor, a midőn forgalom alig van, az ingó vagyon törvényhozásilag sem vétetik figyelembe. Szerzésről csak azon értelemben van szó, hogy szerzett dolog az, melyet az ingatlan mint gyümölcs nyujt, — és Lassale érdeme volt az örökjogban azon különbségre utalni, hogy az öröklött és szerzett vagyon közti különbség visszavezetendő az ingatlan vagyon és annak használatára. Az ingatlan családi tulajdon, a használat egyéni tulajdonszerzés lehetősége. Öröklött és szerzett vagyon tehát nem egyéb, mint gazdasági categoria, a melynek létjogosúltsága az illető nemzet gazdasági és forgalmi életében keresendő.

A forgalom fejlődésével és ennek megfelelően az ingó vagyon előtérbelépésével az örökjogban lényeges változás áll be s egy másik jogalakulási törvénynyel találkozunk, mely szerint az ipar és kereskedelem fejlődésével az ingatlan vagyon megkötöttsége lazúl s az öröklött és szerzett vagyon közti különbség jelentőségét veszti.

Ezt igazolja a történet. Az olasz városok a középkorban, a midőn az ipar és kereskedelem virágzásának tetőpontját elérték, az öröklött és szerzett vagyon közti különbséget elejtették. Hasonlólag a flandriai tartományokban már a 12-ik és

Digitized by Google

13-ik században a növekvő forgalom folytán az ingatlan vagyon megkötöttsége lezült. A német északi tenger partvidékeinek örökjoga a forgalomnak megfelelően nagy átalakuláson ment keresztül. Hasonló jelenséget tüntet fel a Rajna vidéke és Belgium.

Messze vezetne az európai államélet minden phasisát feltüntetni, mely szükségszerüleg az örökjogra kihatással volt, s elégséges annak felemlítése, hogy a modern államélet a családot mint közjogi institutiót nem ismeri, s hogy az állampolgárság eszméjének érvényre jutásával az egyént illető jogok és kötelességek oly értelemben individuális jogok, hogy azok léte független családi vagyon létezésétől avagy abbani részesüléstől.

Csak az egyéni álláspont érvényre jutásával nyert az egyéni tulajdon is elismerést, s a mi az egyén vagyoni sphærájába lép, személye által teljesen betöltetik, egyéni tulajdonná válván, eredetének jellege a jogi életben jelentőséggel nem bír s ezért az örökség megosztása, tekintettel a javak eredetére, az egyéni tulajdon negatiójának mondható.

A család mint erkölcsi közösség az államban nélkülözhető soha sem lesz. De igenis a törekvés oda irányúl, hogy az ne kepezzen vagyonközösséget, hogy szűnjék meg jogi egység lenni. Hisz mi magunk a közel múltban e törekvésnek szemtanúi voltunk. A határőrvidék belebbeztetvén az ország testébe, legelső teendőnek elismertetett az ott megőrzött családi vagyont, a házközösséget felbontani, mert a családnak ezen organistiója és vagyonának ezen szervezete az egyént az állampolgári kötelességek teljesítésére képtelenné teszik, — ez válaszfal az állam és az egyén közt.

Ha tehát a döntő szempont a családi vagyon megőrzése volna, úgy a házközösséget Magyarországban is ujolag meg kellene honosítani.

A család, mint Dr. Dell'Adami úr igen helyesen kiemelte, mindinkább szükebb térre szorúl, s ebben nem lehet az erkölcsiség hanyatlását látni, hanem az változott társadalmi és gazdasági viszonyok folyománya. Mert mindazon kötelezettségek, melyek azelőtt az együttlakó családbelieket terhelték, ma az állam és a társadalom által végeztetnek. A szegény-

Digitized by Google

ügytől kezdve a hadsereg szervezetéig minden újabb intézmény a családtól terhet elvett s azt az egyénre rótta.

A múlt s a jelen örökjoga közti különbséget legélesebben akkép lehet jellemezni, hogy a múltban a főtörekvés volt családi vagyont teremteni és azt osztatlanúl fenntartani, — jelenleg a törekvés: egyéni vagyont teremteni és azt megosztani. Ma a súlypont az egyénben fekszik, s azon socialis kérdések, melyek az örökjogban megoldást keresnek, megkívánják, hogy oly törvény alkottassék, mely a vagyon megoszthatását lehetségesíti. A nemzeti vagyon helyes megosztása a főczél; minél többen bírjanak, habár keveset is, mert ezáltal az egyénnek a szerzésre lehetőség nyujtatik, s mert a vagyon megosztását akadályozni s annak cumulátióját mesterségesen előmozdítani, a legveszedelmesebb; ellenkezik azon democratikus iránynyal, mely legprægnansabb kifejezését a jogyegyenlőségben találja; végeredményében vezet az olygarchiához vagy plutocratiához. Az örökjog pedig se az egyiket se a másikat ne mozdítsa elő, hanem alkalmazkodjék a jelenlegi államszervezethez.

De még az ingatlan vagyon tekintetében is az örökjognak oly szabványokat kell teremteni, melyek a vagyon megosztását lehetségesítik. Mert a jelenlegi gazdasági élet, a melyben napról-napra a birtoknélküli osztály növekszik: szükségessé teszi, hogy ezen mobil elem ellenében egy stabil osztály álljon, s ez a földbirtokos osztály. Minél több egyén részesűl ingatlan birtokban, annál erősebb alapon nyugszik maga az állam, s ezért az ingatlan megosztását lehetségesíteni a józan politikának feladatát képezi, melynek az örökjogban is érvényre kell jutnia.

De Herczegh úr téved, a midőn azt véli, hogy az ági öröködés fentartásával az általam jelzett irányelvek hatálytalaníttatnának. Az általa javaslott örökségi rend a gyakorlatban hatásnélkülinek bizonyúlt, mert, azt a mi a családi vagyont képezi, megőrízni, egyáltalán codificálni nem lehet. Sem egyesek sem családok jólétét az állam paragraphusokkal nem biztosíthatja, a családi vagyon megőrzésének feltételei: az öntevékenység, szorgalom és takarékosság az egyén szempontjából, — a nemzet szempontjából pedig a megfelelő politikai institutiók s a forgalmi élet tevékenységét védő politikai rendszer.

Digitized by Google

Az ági örökösödésnek az ethikával mi köze sincs. Sőt ellenkezőleg, ép azon korban, a midőn a családi vagyon kötött volt, az erkölcsiség sokkal alacsonyabb fokon állott, mint jelenleg. Az öröklött és szerzett vagyon közti különbség létjogosúltsága valamikor az állami szervezetben rejlett. Ma e feltétel hiányában joggal anachronismusnak nevezhető, melyet a gyakorlat kártékonynak s a családi életet zavarónak bizonyított be.

E rendszer Európában el lett ejtve mindenütt, a hol korszerű örökjogot alkottak. S e rendszernek Magyarországon kívül már csak a Schweizban vannak egyes hívei.

Bluntschli, a zürichi törvénykönyv. szerkesztője, a kit nem lehet az ági örökösödés elvi ellenzői közé számítani, ez örökösödési rendről következőkép nyilatkozik: A mint minden egyén testét és vérét apjától és anyjától nyerte s a mint nagyjában tekintve minden ember hagyatéka két oldalról, az apától és anyától, az apai elődök és azok leszármazóitól egyrészt, s az anyai elődök és azok leszármazóitól másrészt örököltek, úgy természetszerű, hogy saját hagyatéka ezen két ágra, az apai és anyai ágra visszaszáljon, ha kénytelenek vagyunk az esetre, ha az örökhagyó saját gyermekeket nem hagyott hátra, ismét visszamenni és felfelé szállni, hogy a vér- és családi összeköttetést meghatározzuk. A hagyaték e két alkatrészének pontos meghatározása, annak bizonyítása, hogy honnan ered eme vagy ama darab, szerfelett nehéz, mert az egyes vagyonrészek származásának emléke idővel elhomályosúl s az élet mindezen részeket összekeveri és megváltoztatja. Ez ép oly nehéz, mint annak vizsgálata, vajon valaki származóban több apai vagy anyai hajlandóságot vagy tulajdonságokat nyert. Ezen felül egy ily genetikus elkülönítés az egyesben a szerzett vagyonra nézve nem volna mérvadó s erre nézve mindig más megosztási elvre szorúlnánk.

Az ezen örökösödési renddel a legszorosabb kapcsolatban álló öröklött és szerzett vagyon közti különbségre nézve, melyet a zürichi jog szintén a legújabb ideig ismert volt, Bluntschli következőkép nyilatkozik: A különbség, melyet a régibb örökjog az öröklött és szerzett vagyon közt tesz, természetes alappal bír. Mindenki felfogja, hogy a családi örökösödési rend s az öröklött vagyon, s a szabad rendelkezés és a szerzemény egy-

Digitized by Google

máshoz közel vonatkozásban állanak. Mindenki méltányosnak találja, hogy első sorban ismét a családra hagyandó azon vagyon, a mely a családtól jutott, s hogy inkább azon vagyon felett szabad rendelkezni, mely saját tevékenység által szereztetett. Daczára ennek a bizottság e megkülönböztetés elejtése melletti érveket túlnyomóknak találta. Ugyanazon nehézségek, a melyek visszatartottak az egyes esetben szorgosan vizsgálni, hogy honnan jutottak a vagyon egyes részei az örökhagyóhoz, s a melyek arra kényszerítettek egy egyszerűbb megosztást az apai és anyai örökösök közt javaslatba hozni, itt is akadályozzák annak pontos vizsgálatát, vajon egyáltalán és mennyi öröklött vagyon háramolt az apai vagy anyai ágról az örökhagyóra, és a különös örökrész meghatározása ezen vagy azon örökösök számára. Ha a hagyaték leszármazók hiányában két részre osztatik, úgy lehetséges, hogy mindenik részben némi öröklött vagyon a két ágról és némi szerzemény van, s ez többé már nem elkülöníthető.

Ezen fölül minél mozgékonyabb és változóbb lett a vagyon, annál kevésbé lehet egy emberöltő után pontossággal meghatározni, mi képez a hagyatékban öröklött vagyont és mi szerzeményt. Az e feletti perlekedések a legnagyobb mérvben visszataszitók, a családi békét zavarók és bonylitottak.

Azon nálunk is oly gyakran hangoztatott érvre, hogy az ági örökösödési rend és annak folyományát képező vagyon megosztás a családi vagyon conserválását lehetségesíti, Bluntschli figyelmét sem kerülte el, s e tekintetben azt mondja: Ezen megkülönböztetés egymaga még sem lehet a mérvadó, mert egyrészt az öröklött vagyon sérthetetlen fenntartása a tulajdonos individuális szorgalmától és takarékosságától függ, másrészt pedig a családi kapocsra való tekintet a természetes örökösökre sem szűnik hatni, ha az örökhagyó csak szerzeményi vagyont és nem egyúttal öröklött vagyont is hagyott hátra.

Az ági örökösödési rendszer consequens keresztülvitele ellenkezik a köteles rész intézményével. Nem ismerhetik el az anyának köteles részét a gyermek után, ha annak hagyatékát apai ágról eredt vagyon képezi. De miután a köteles rész kölcsönös jog és kötelezettség, a gyermeknek nem adható köteles részre igény szemben az anyával.

Digitized by Google

Korlátolni kellene továbbá a házasfeleket házassági szerződés megkötésében, mert nem engedheti meg a vagyonközösséget, mely lehetségesíti, hogy az apai ágról eredt vagyon az anyai ágra szálljon át.

De kérdem, igazságosnak nevezhető-e oly rendszer, a mely a férjnek adja a hozomány élvezetét s a hozománynyal szerzett vagyont az elköltött apai örökrész pótlására fordítja, mely következményeiben kizárja a nőt abból, a mi az ő vagyonával szereztetett.

Szem elől tévesztik, hogy a jelenlegi forgalmi életben a vagyon egyes részei folytonos változásnak vannak kitéve, — szerzett és öröklött vagyon egymásba folyik, s hogy eredetük jellege csak ingatlanoknál mutatható ki.

Az ezen rendszer értelmében szervezendő hagyatéki eljárás az állami gyámkodást a lehető legnagyobb mérvben megkívánja, az örökség birtokba vétele minden esetben csak hatósági közbenjárással történhetne, hogy a vagyon eredete azonnal hivatalos bizonylatot nyerjen. De még ezen kisérletek is mind hatálynélküliek volnának, mert a mai jogi élet azon alakiságokat, melyek a tartalommal ellenkeznek, széttöri s ép ezért az ági öröksödési rendszer mint a magyar nemzet jelenlegi szociális és gazdasági viszonyainak meg nem felelő, egyáltalán fenn nem tartható, s a törvényhozó, a ki ezt megkisérlené, erőszakot követne el a nemzet jogérzületén.

Teleszky úr előadásában figyelmünket a magyar örökjog tervezetének vezéreszméjére hívta fel, s ezek közt kettőt hangsúlyozott kiválóan. Az egyik, hogy az örökölt és szerzett vagyon közti különbséget és az annak folyományát képező ági öröködést elejtette, a második pedig, hogy az egyén szabad végrendelkezési jogát a köteles rész által megszorítandónak tartotta. Valóban ezek a tervezetnek vezéreszméi? Tényleg haladást jelez-e e munkálát a hazai jogtörténetben?

Mindezen itt felvetett kerdésekre határozottan nemmel kell felelni, mert a javaslatnak veréreszméjét a nemzet ingó s ingatlan vagyonának megkötése és a köteles rész intézményének gyengítése és részbeni eltörlése képezi.

A javaslat főczélja az ősiség visszaállítása alak-változással. Irányzata egy elhalt és alkotmányunkkal ellenkező rendi

Digitized by Google

szervezet alapját újra előkészíteni; az egyéni szabad rendelkezést megszorítani és lehetetleníteni, a vagyont stabilisálni és a forgalomból kivenni, egy szóval oly szociális és gazdasági viszonyokat teremteni, a melyekkel szemben a jelenkor mint a haladásnak kora fog feltünni.

Teleszky úr az ági örökösödést elejti, mert ez nem bizonyult hathatós eszköznek a családi vagyon megmentésére, mert ez nem képes korlátozni az élők közti szabad rendelkezést, s ezért hathatósb eszközhöz fordulván, a 97. és 235. §§-ban a hitbizományi intézményt a legszélesebb alapon szervezi akkép, hogy az ingatlan és ingó vagyon három generatión keresztül a forgalomból kivétetik.

Vizsgáljuk a javaslatnak ezen vezéreszméjét úgy az ingatlan mint az ingó vagyon tekintetében.

Ha ez intézkedés törvényerőre emelkedik, a földbirtok új felosztási processuson megy keresztül. A földbirtok czélszerű megoszlása s a földbirtokos osztálynak számszerű növekvése gátoltatik, ellenben a birtok accumulatiója előmozdíttatik, s ez intézkedés végeredményében a latifundiumok képződéséhez és a kisbirtokos-osztály elpusztulásához kell hogy vezessen. Mert szem előtt tartva a tényleges viszonyokat, a közép és kisbirtok aránytalan mérvben jelzáloggal terhelve lévén, ezen birtoktesteket úgy mint eddig, ezentúl is a nagybirtok fogja magába színi. E nagybirtoktestek pedig a javaslat értelmében fideicomissumokká átalakíttatván, még pedig századokra terjedő hatálylyal, az összes földbirtok három kézben összpontosul: az állam, az egyház és nagybirtokosok kezében.

A paraszt és kisbirtokos-osztály helyébe egy bérlő-rend fog lépni, mely úgy állami mint nemzetgazdasági szempontból a földbirtokos osztály árnyoldalaival annak fényoldalainak hiányával birni fog.

Magyarországon ezentúl a szabad föld ismeretlen szó lesz. Az egész ország mintegy hálószerüleg hitbizományokkal lesz bevonva. Ez a rendi ellentéteket élesítené, az arisztokratikus elemet a magyar társadalomban növelné, s azon nagy politikai átalakulásnak alapját képezhetné, melynek éle első sorban a parlamentáris alkotmányforma ellen irányul.

De azon politikai veszélyektől eltekintve, melyeket az

Digitized by Google

országnak egy nagy hitbizománynyá való átalakulása szükségszerűleg maga után vonna, utalni kell azon nemzetgazdasági hiányokra is, melyek ezen rendszerből következnének.

Ezen új hitbizományi rendszer a mezőgazdaságnak fejlődését lehetetleníteni fogja, mert az ingatlan hitelképességét megszoritván, beruházási kölcsönök nem lesznek felvehetők, mert ezen javaslat értelmében e javaknak bárminemű megterheltetése határozottan ki van zárva.

Akadályozni fogja az intensiv gazdálkodási módot, bénítani fogja az egyéni tevékenységet és szorgalmat, s végeredményében magát a földbirtokos osztályt nem fogja képessé tenni azon közterhek elviselésére, melyek a forgalomnak legnagyobb szabadságát feltételezik.

De ez ellenében bárki azt mondhatná, hogy én rémképeket festek, hogy ezen hitbizományi rendszer, melyet a javaslat életbe akar léptetni, Angliában is megvan és Anglia mégis virágzó és szabad állam.

Igaz. Angliában az ingatlan hitbizományilag le van kötve s Wil. 3 et 4. C. 74 s Victoria 1 et 2 C. 100 u. n. settlement egy vagy több ugynevezett személy élettartamára szoritható, sőt ezek életét 21 évet tulhaladólag is állapítható meg s a gyakorlatban akkép történik, hogy sok fiatal nevezett (nominees) jelöltetik ki úgy, hogy az ingatlan egy századra köttetik meg s így folyton tova.

S mi volt ezen rendszernek az eredménye? SIR ROBERT PEEL mondta: «a földbirtoknak monopolizálása kevés kézben egyedüli oka a földmívelők nyomorának Angliában». Ezen rendszer, — eltekintve azon történeti előzményektől, mely a latifundiumok képződését előmozdította, — lehetségesítette azt, hogy az angol föld fele BRIGHT állítása szerint 150 landlord, a skót föld pedig tizenkettőnek tulajdonát képezi.

Ezen hitbizományi rendszer teremtette Angliában a földmívelési proletariatust, az ú. n. «white slaves» s a melynek nyomorát MARX angol forrásokból leírja. Ezen rendszernek a kifolyása a szegény-adó «Poor rate», a mely évente átlag 11 millió font sterlinget tesz, a melyből 7 millió font ezen proletariatus segítségére fordíttatik.

S ezen rendszer eltörlése, a melyet mi életbe akarunk

Digitized by Google

léptetni, az angol szabadelvűek programmját képezi. Már Cobden kedvencz eszméje volt egy szabad földliga alakítása. E rendszer ellen nyilatkozott Mill, Fawcett, Brigth és Gladstone.

S ha Anglia ezen szerencsétlen örökösödési rendszer daczára virágzik, úgy ennek megfejtése részint az angol koloniális politikában, részint pedig kiterjedt iparában és kereskedésében fekszik.

Magyarország, mely ezen feltételek hiányában van, mely tisztán agrikultur államnak nevezhető, melynek minden törekvése kell, hogy oda irányuljon, hogy a föld szabad s hitelképes legyen, mely állami létének biztonságát csak a megosztott földtulajdonban s abban lelheti, hogy minél több egyén a földbirtokban részesüljön, nem alkothat magának oly törvényt, mely az ellenkezőt eredményezné.

De Teleszky úr az angol jognál is tovább megy, ő nemcsak Landlordokat, hanem pénzlordokat is akar teremteni. Az ő rendszere a forgalom teljes megszorítására vezetne, s erre nézve kétségtelenűl a leghatályosabb eszköz, az ingó-vagyon, a pénz, s értékpapiroknak századokra menő vinculatiója. Mi volna ennek eredménye egy oly tőkeszegény országban, mint a milyen hazánk? A kamatlábnak mértéktelen felszökése, az uzsorának virágzása, a kereskedelem és ipar hanyatlása. Az ingó-tőke accumulationalis erejét a törvény fokozná, s azon törekvést, mely a gazdasági élet létalapja, az ingó-vagyont megosztatni s lehetőleg forgalmi képessé tenni, megakadályozná.

Ama Magyarország, mely ezen örökjog értelmében szerveződnék, sem szabad föld, sem szabad tőkével nem birna. Az ország vagyona megosztatnék egy pár nagybirtokos és néhány bankár között.

Ezen örökjog megmenti az egyes családokat, de tönkre teszi a nemzetet. Erős szervezetet ad az elsőnek, de lerombolja a másodikat.

S ha Teleszky úr úgy előadásában, mint pedig utóbb tartott beszédében tervezete mellett, a haza bölcsére, Deák Ferenczre hivatkozott, úgy ezen hivatkozás jogosultságát kétségbe kell vonnom, mert Deák Ferencz az ősiség bilincseit a nemzetről le akarta venni, hogy a föld szabad legyen, Teleszky úr pedig az ellenkező irányban működik.

Digitized by Google

De azon hitbizományi rendszer, a melyet TELESZKY úr életbe akar léptetni, a család-közösség egy nemét fogja képezni, a mely a modern államélettel meg nem egyezik, akadályozni fogja az egyént anyagi és szellemi ereje kifejtésében, s a kis birtoknál a házközösségre, a nagy birtoknál pedig az öngazdálkodási rendszer kizárásával a bérlői rendszerhez fog vezetni. Vissza fogja terelni a nemzetet az államélet primitiv állapotába, s azért ezen rendszert, mely az egyént s annak jogait el nem ismeri, mint politikailag veszélyest és gazdaságilag czélszerűtlent, részemről el nem fogadhatnám.

Azt állítám, hogy a tervezet a köteles részt gyöngíti és részben eltörli. A 97. §. értelmében a leszármazó köteles részt nem követelhet, ha törvényes örökrésze hitbizomány alakjában hagyatott neki. Ez esetben nem szabad vagyont nyer az egyén, hanem csak haszonélvezetet. Nem köteles részt, hanem haszonélvezeti hagyományt kap. Mert a köteles rész gazdasági jelentősége a vagyon megosztását előmozditani, az egyént az ekkép nyert vagyon által szerzésében elősegíteni. Esetleg lehetővé tenni, hogy a köteles rész által nyert vagyon önálló keresetnek materiális alapját képezze.

A köteles rész tehát vagy elismertetik, s akkor elv az, hogy ez szabad, feltételhez nem köthető vagyont képez, vagy el nem ismertetik. TELESZKY úr tehát nem állíthatja, hogy örök jogának egyik vezéreszméjét a köteles rész elismerése képezi.

A köteles rész social-ethikai alapja a tartási kötelezettség, s ezenfelül, hogy a nemző nemzettjét szerzőképessé tegye, még pedig vagyoni erejéhez képest, a szükséges vagyonrész átengedése által.

A tartási kötelezettség sem a törvényes osztályrész, sem pedig a köteles rész által meg nem szűnik, mert az első sorban ugyan a személyt, másodsorban azonban a vagyont is terheli. Obligatio, mely a kötelezett személy halálával meg nem szűnik.

A kiskorú leszármazó törvényes örökrésze, vagy köteles része nem lehet csekélyebb, mintsem azon vagyonrész, mely tartására és nevelésére szükséges, s azért oly esetekben, a hol tartást még igénylő leszármazók olyanokkal együtt örökölnek, kik tartást már nem szükségelnek, első sorban a tartás és nevelésre szükséges vagyonrész kihasítandó. Mert igazságos és mél-

Digitized by Google

tányos, hogy azon gyermek, mely szülői által eltartatott, serdületlen testvérei eltartásához ily módon hozzájáruljon. Ezen elvnek ad kifejezést a zürichi törvénykönyv.

Ez kiterjesztendő azon leszármazókra, kik testi vagy szellemi fogyatkozás folytán magukat eltartani nem képesek. Ezeknek törvényes, örök, vagy köteles része nem lehet csekélyebb azon összegnél, mely eltartásukra szükséges.

Így a szülőknek biztosított köteles rész, tekintettel kell hogy legyen azok korára és szerzési kepességére, s ezek köteles része nem lehet csekélyebb azon összegnél, mely az agg koránál vagy bármi más okból keresetképtelen szülő eltartására szükséges.

Csak ez eszmék érvényre jutásával lehet a köteles rész ellen emelt és figyelemreméltó érveket meggyöngíteni, s a tartási kötelezettséget, mely a családi élet folyómánya, méltó elismerésre juttatni.

Tartás és köteles rész nem ellentétek, hanem egymást kiegészítő fogalmak, s az elsőt az örökjogban túlsúlyra kell emelni.

Ezek legyenek a magyar örökjog vezéreszméi, egyrészt biztosítva a nemzet fejlődési képességét, másrészt biztosítva az egyéni erők kifejlődését. (Helyeslés.)

Dr. Dell'Adami Rezső: T. teljes-ülés! Bár szerénytelennek lássék, kötelességem felelni azokra, a miket a mult ülésen Teleszky t. barátom véleményem ellen felhozott. Kötelességem, mert közöttünk *tények* is vitásakká váltak és én mindig szigorúan törekszem eleget tenni azon jogosult követelménynek, hogy az, ki tudományos vagy bármi más nyilvános felszólalásban tényekre hivatkozik, azokat necsak közvetlen forrásból merítse, hanem lehetőleg teljes anyaggyűjtés és kritikai egybevetése után említse fel. De kötelességem azért is, mert szigorú itéletem a magánjogi kodifikáczió módszere felett mintegy személyes sértésre magyaráztatott t. barátom által. Ez ellen tiltakoznom kell, mert biztosítom őt, sokkal magasabb czél lebeg szemem előtt, hogy sem az igazság kutatásának tövises útján ahhoz képest bármily személyes vonatkozás el ne törpüljön, el nem enyésznék. Nézeteink lényeges eltérésének okát én nem keresem ily kicsinyes körülményben és törekedni fogok itéletemet, melyet a minap csak odavethettem és melynek súlyáért teljes

Digitized by Google

erkölcsi felelősséget vállalok el, ma bővebben indokolni és teljesen mellőzni HERCZEGH úr előadását, melynek szerencsétlen egyesítése TELESZKY előadásának diskutiálásával a múltkori aphoristikus nyilatkozatra kényszerített.

Azt mondám, hogy *terv- és elvnélkülinek* tartom e kodifikácziót, mi bizonyára nagyobb baj, mint bármely részlet hibás szabályozása. Hasonlóan nyilatkozott ZSÖGÖD BENŐ úr, kit nem ismerek, de dolgozatai után, bár elvi ellenfelem, tisztelek. TELESZKY t. barátom, kihez az elvi alap tekintetében sokkal közelebb állok, már ebből is láthatta, hogy nemcsak egyéni álláspontom vezethet ama szigorú felfogásra. Nem azt hibáztattam első sorban, hogy TELESZKY javaslata csaknem fordítás, hogy az nem eredeti, nem hazai, nem eklektikus. Tudom, hogy van abban eredeti, hazai, eklektikus részlet is, s én ezeket tartom a leghibásabbaknak nem eredetük, de valószínű hatásuk miatt. Hanem hibáztattam a helytelen, a lehetetlen módszert, mely a sikeres alkotás biztosítékait előre kizárja.

Legyen szabad e szigorú itéletemet magából a javaslatból annak főelveiből igazolni.

TELESZKY indokolásában, előadásában azt mondja, talán hiszi is, hogy ő a *végrendelkezés szabadságát* vette alapul, melyet csak a családi követelmények érdekében korlátozott. A javaslat ennek azonban annyira nem felel meg, hogy lehetetlen észre nem veenni, hogy az nem azon indokok forrásából származott. A javaslat nem mondja ki előbb az alapelvet, nem szabályozza a végrendelkezést mint logikai priust, mielőtt annak korlátozását (köteles rész) vagy állami, vélelmi surrogálását (törvényes öröklés) kifejtené, hanem megfordítva, első helyre teszi a törvényes öröklést, sőt a köteles részt is elébe teszi az azt feltételező végrendeleti öröklésnek. Ez tökéletesen helyén van oly magánjogi rendszerben, minőt a zürichi codex ural, hol a bevallott bázis a családi közösség, nem az egyéni szabad rendelkezés, de felfoghatatlan oly javaslatnál, mely mint TELESZKY előadja, nem a zürichi codex, hanem a szabad végrendelkezés elve után indult. De ezen beosztás gyakorlati szempontból aránylag még közömbös. Fontosabb az, hogy szerinte a legtöbb ember, mert a legtöbb vagy gyermeket vagy szülőt hátrahagy, tényleg nem fog rendelkezhetni csak vagyona feléről, bár

Digitized by Google

egészen munkájával szerezte, bár közel rokonai gazdagok, ellenben szívéhez esetleg közelebb álló személyek szegények volnának vagy az örökhagyó nemes közczélokra szeretné inkább fordítani hagyatéka nagyobb részét. Nem tehet így akarata szerint a törvényes köteles rész miatt. Ez a rendes esete a törvényes öröklésnek nem lesz tehát vélelmezett végrendelet, nem lesz az egyéni szabadság pótlása; utóbbi nem fog létezni és gyümölcsözni a népesség millióinál. Csak a fél vagyon vagy ha túlélő házastárs is marad, még annál is kevesebb az egyén sajátja halála esetére. Ez lehet igen erkölcsös, családias, magasztos örökjog, de azt állítani, hogy ez a végrendelkezés szabadságán alapszik, komolyan nem lehet. De tovább megyek, Teleszky t. barátom a mily szűkkeblűen méri a végrendelkezést a vagyon mennyiségére nézve, oly bőkezű az örökhagyó, a halott uralmának kiterjesztésében az élők akarata felett nemzedékeken át az időtartam tekintetében, a vagyon gazdasági lekötése, a tulajdon megosztása elrendelésében. Megenged a családon kívül is hitbizományi helyettesítést 3 nemzedékre: az élő örökösön túl még két születendő nemzedékre. Ő tehát eltörpíti a végrendelkezési szabadságot ott, hol az azért üdvös, mert az egyén, a családfő jobban tudja felosztani vagyonát gyermekei között, mint a mathematikai egyenlőségével sokszor sértő egyenetlen törvény és mert a kitagadás méltó okait kifejteni, de még inkább in croncreto bizonyitani csaknem lehetetlen, minélfogva az érdemszerű öröklés, a perek elkerülése el nem érhető a köteles rész mellett. Ellenben ott, hol az örökösök hasonló végrendelkezési jogát sérti, hol valóban káros, előreláthatlan viszonyokat rendez, ott ő megadja azon végrendelkezési szabadságot, t. i. a hitbizományi helyettesitésnél. S hogy ő ezt nem tekinti mellékes, igénybe nem veendő intézkedésnek, tanusítja az, hogy ő ettől várja a családok fentartását a *modern vagyonjog* szellemében. Modern vagyonjognak nevezni a tulajdon lekötését s megosztását, sajátszerű gazdasági fogalmakra mutat. Én nem habozom kimondani, hogy sokkal vészesebb, károsabb lenne ezen hitbizományi jog mint az aránylag ártatlan ági öröklés. Ennek bajai ott fokozva vannak: a hagyatéki vagyon többféle, hitbizományi és szerzeményi minősége és eredete több zavart, bonyodalmakat, pereket szül. Bizonyítja

Digitized by Google

ezt Anglia, hol ily substitutiók, bár ma már korlátoltabban, mint e javaslatban, megengedvék. Anglia törvényhozóinak minden bölcsesége, jogászainak minden gyakorlati eszélye nem bírta soha kielégítőn megoldani e nehézségeket. Szenved alattuk a forgalom és a komoly reformerek nem várnak javulást csak attól, ha a substitutiók miként a kontinentális államokban, eltiltatni fognak. A parlament egyre hozza a törvényeket, az irodalom produkálja a műveket a *real property law* ezen fogas kérdései megoldására, a hitbizományi javak terhei, investitiói, jövedelmei s viszont a szerzett vagyon külön joga rendezésére: de az túlhalad minden emberi ügyességet. Itt van kezemben Charley kommentárja a legújabb parlamenti törvényekről, melyek e tárgyban 1874 óta alkotva lettek. Benne találjuk a döntvények és magyarázatok vajudását, a sikertelenség bizonyítékait. Már most mindezt fokozza a magyar javaslat, midőn azon unikum és impossibilitás statuáltatik benne, hogy egyrészt ingó vagyon is így leköttetik, másrészt hitbizomány és köteles rész egymás mellett contempláltatik, utóbbi a hasonélvezetre szoríttatván, holott fideicommissum politikai s gazdasági hatása csak akkor érvényesülhet, ha egyszersmind a primogenitura vagy más egyes örökös rendelhetése megengedtetik, mint ezt minden nemzet jogtörténetéből tudjuk, hol azon intézmény létezett. A magyar javaslat szerint ellenben a családi, oszthatlan közös tulajdon oly rendszere létesülne, mely majd a szláv házközösségekre fog emlékeztetni, ha a javaslat jogával élni fognak. Mert nem tiltatván a javaslat által, mint nincs tiltva Angliában vagy másutt, hol e fideicommissarius rendszer létezik, be fog következni, hogy azon örökös, ki maga csak haszonélvező, kinek p. o. gyermeke substituálva van, viszont ennek substituáljon valakit s így a lekötött tulajdon perpetuáltatik, míg azt a kötelesrész folytán haszonélvező osztályosok, kik nemzedékről nemzedékre szaporodnak, egész rajban, egész nemzetségben bírják, *mi a modern vagyonjog alapjával, a szabad forgalommal s az önálló egyéni gazdaságok rendszerével homlokegyenest ellenkezik.* A felosztás meg nem engedhető, hacsak a substitutiót feladni, a lekötő rendelkezést megsérteni nem akarjuk. Lesz vagyon, melyet élők közt sem szabad elidegeníteni, s olyan, miről szabadon rendelkezhetni; s mint az ősiség korában

beállni fog a forgalom, a jog bizonytalansága, az örök perlekedés minden ügylet, minden hagyaték körül. A legalább nemzetiként némelyek által tisztelt ágiság helyébe oly rendszer léptettetik, mely halomra dönti a 48-ki vívmányokat s corrumpálja egész vagyonjogunkat. Azt pedig fel sem teszem, hogy a substituáltnak a további substitutió meg ne engedtessék, mert ez még jobban bántaná a jogegyenlőséget s azon unikumra s absurdumra vezetne, hogy minden harmadik nemzedék szabad rendelkezézsel bírna, az bona mente se volna exhæredálható, ellenben a közbenső nemzedék megfosztatnék a hasonló jogtól, mi a jogfejlődést s vagyonoszlást nem stabilis tradicziók vagy legislativ elvek szerint, hanem talányszerű, szeszélyes, sakkjátékféle ugrásokban vinné odább.

Ennélfogva tulajdonkép csak az alapítók, kik e javaslat életbeléptekor élni fognak, élveznének a vagyon felére vagy kevesebbre rendelkezési szabadságot, már a következő nemzedék ezt is csak eredeti szerzeményre nyerné meg. Ezen rendszert a végrendelkezés szabadságáénak nevezni bármily licentia poetica analogiájára sem lehet. Mert igaz, a köteles részt a kontinentalis kodexek mind ismerik, de már ilyen fideicommissarius substitutiót nem találunk ma még az óconservativ aristokratikus Angliában sem.

Legyen szabad itt mellesleg a tervezet még egy eredeti intézkedésére figyelmeztetni, mely annak modern vagyonjogi szellemét illustrálja. Ez a leltár kedvezményének elejtése, mely egy fényes római jogi találmány és minden mívelt nemzet jogába átment. Csak azon primitiv, barbár jogok nem ismerték, melyek teljesen a családi vagyonközösség alapján és stádiumában állva, az öröklésben csak vagyoni osztályt láttak, mire a jog ipso jure nyílik, bírói átadás nélkül. Nehogy azonban e vagyoni fusio által az örökös tönkre tétessék, felvették ezek utóbb (s így tartja mai jogunk is) azon szabályt, hogy az örökhagyói kötelezettségek csak az örökség erejéig szállnak át az örökösre. E rendszer azonban, melyet a javaslat fentart, minden felfedező eskü stb. cautela mellett nemcsak relative hiányosabb, czélszerűtlenebb mint a *beneficium inventarii* rendszere, hanem absolute rosz, mert a hitelezők kijátszására, a hitel károsítására vezet. Nemcsak a vagyon elrejtése, az örökölt

Digitized by Google

vagyon létének s mennyiségének bizonyítási nehézségei okozzák ugyanis azt, hanem az egyes hitelezők szabad versenye: ki előbb perel, foglal, megelőzi, kizárja társai kielégítését, mi in praxi a hitelezők kedvezésszerű kielégítésére vezet roszhiszemű örökös részéről.

Egyáltalában az elvek összhangját, az intézmények horderejének áttekintését s ehhez, tervhez alkalmazkodó legislativ constructiót hiába keresünk a javaslatban. S ehhez méltó azon általános indokolás, mely rég túlhaladt jogtudományi szempontból, a római s germán ősjog volt antagonismusából indul ki és ezek conciliátiójaként contemplálja a — magyar örökjogot! Ezen német iskolai jognézlet szerintem nem elégítheti ki azon igényeket, melyekkel a magyar örökjog kodifikátorának számolnia kell. A kiindulási alap nem a végrendelkezés és családi szükségöröklés gépies paritása vagy semmitmondó participálása lehet, mert hiszen senki sem akarja azok egyikét teljesen mellőzni, mint azon korban, hol még nem volt feltalálva a végrendelet vagy nem létezett családi kötelem. De a két érdek egymást korlátozó határvonala, a mennyiségi terjedelem nem található magában a két alkatrészben, hanem azt azok közös alapjában kell keresni. Nagyon homályos fogalma lehet annak a mai magánjogról, ki egész önkényűleg állapítja meg a quotákat, mint Solon korában se lehetett tennie a bölcs törvényhozónak, s minden indokolás nélkül változtat a fenálló jogon. Ezen önkényű eljárást, mely viszonyainkkal, az ethikai s gazdasági elvekkel, a jog rendszerével s tudományával nem törődik, ezt nevezem én veszélyes elv- és tervtelen eljárásnak. Az örökjog nem lehet prius s azért a lónak farkon felnyergelésére emlékeztet az abból kiinduló kodifikáczió, mely a p. tk. többi részeire nem támaszkodik. Az örökjog csak a magánjogok egy sanctiója, átruházásuk, átszállásuk egy neme, annak alapja *a vagyonjog*, melynek egy forgalmi s conserváló eszközét képezi. *E vagyonjog eszméjétől* függ az örökjog conceptiója. Ha az a *családi vagyonközösség* rendszere, akkor a családtag bírhat igénynyel, váranánynyal élő ember leendő örökségére, igénynyel ez örökséggé leendő vagyon elajándékozása ellen, akkor jogosult a nagy és sokakat illető köteles rész, az ipso jure átszállás, a végrendelkezés megszorítása az élők közötti családi kötelmek által

vont határon túl stb. Ha ellenben a modern magánjog, a 48-ban kimondott nemzetgazdasági emancipatio, a szabad egyéni tulajdon elve uralkodik a vagyonjogban, akkor el kell fogadni ennek folyományait az örökjogban is, mert *az örökjognak mint pusztán conservativ sanctiónak nem lehet ellentétbe jönnie az átviendő vagyonjog alapelveivel.* Nem lehet abban oly kötelmeket alkotni a hagyaték vagy örökös terhére, melyek alappal nem bírtak az örökhagyó életében, mert senki halála után nem szállhat róla több teher át, mint a mennyi őt kötelezte, a mennyit ő létesített. Nem lehet abban a mai vagyonjogban uralkodó egyéni autonomiát és szabad rendelkezést ignorálni, nem szabad azt korlátozni csak a jó erkölcsök és közrend tekintetei által. A végrendelkezést a *szerződési szabadság* fogalma alá kell vonni, stb.

Lehet választani, lehet indokolni mindegyik rendszert. A nemzet igényei, viszonyai dönthetnek ebben. Csak egyet nem lehet, s ezt teszi a magyar javaslat: hogy t. i. az általános indokolás kiindul az egyik, a szöveg kiindul a másik rendszerből s merő confusióba megy át az elvekhez mint csontvázhoz nem kötött puhányszerű szabálytömeg. Ezt neveztem én összhang és tervnélküli kodifikácziónak.

De nemcsak az alap homályos és ellenmondásos a javaslatban, hanem a kivitel is megfelel ezen alapnak. Így p. o. a köteles rész abban nem örökjogi, hanem követelési természettel ruháztatott fel, mégis az öröklési rendet követi, úgy hogy lemenő létében, az agg, szegény szülő nem kap semmit, mi a családi kegyelet magasztos hangoztatásának nem felel meg.

Még szembeszökőbb az elvtelenség a lemenőktől eltekintve, mert hiszen ezekre nézve sehol sincs kétely vagy nehézség, a felmenők s oldalrokonok örökrendjének szabályozásában. Itt a történelem, az európai jogfejlődés eredményeként két rendszer áll elénkbe. Az egyik az ész- vagy természetjogi római rendszer kiindul az örökhagyó szeretetéből, a vélelmezett végrendelet substituálásából, a rokon közelségéből. A legközelebbi rokon kizárja a többit. Itt csak a computatió fontos, melyet a családjog szabályoz. Ezen graduális rendszeré a jövő, mert egyedül az felel meg a végrendelkezési szabadság alapjának. Ehhez közeledett, eltérve a franczia mintától, az olasz p. tk. Buniva József, a híres turini jogtanár művében: *Delle succes-*

Digitized by Google

sioni (2-ik kiad. Turin, 1870) oda concludál, hogy: «Per verità la massima adottata dall' imperatore Giustiniano e pienamente consentanea alla presunta volontà del defunto, ed è di utilissima applicazione in quanto per essa si evitano molte minuziose e difficili indagini che sarebbero necessarie» etc. (p. 26.)

Ezen justiniani rendszer nem ősrómai, hanem keresztény-bizánczi jog volt, s azt a XII táblás törvénynyel époly kevéssé lehet összefüggésbe hozni, mint p. o. TELESZKY javaslatát Árpád descensusaival. A 118. novella azonban természetesen azon esetről is gondoskodott, midőn mindkét ágon egyenlőn közel rokon marad s ezek osztozkodnak. Ezt magyarázták olasz glossatorok, miután Italiában a középkor elején fenállott a római jog, olykép, hogy a két ág egyenlően közel rokona ne egyenlőn, hanem a javak eredete szerint osztozzék s igy támadt a *paterna paternis* elve, mely ezen római joggal ment át később, kiterjesztve azon esetre is, ha a collateralisok a két ágon nem egyenlő távoliak, a leges barbarorum általunk ismert redactióinak egyikébe. TELESZKY t. barátom nagyon téved tehát, ha ezt ősgermán jognak véli. A francziapays du droit coutumier nagyobbrészt megőrizték e vagyonági háromlást. A forradalmi jog (an XI. nivose 17) a droit écrit, a római jog rendszerét általánosítá, de a code Napoléon visszatért nem ugyan a vagyonági, de az egyenlő vonalági rendszerre (MALLEVILLE: Analyse raisonnée), mert a coutumier jogászok többségben voltak a végleges redactiónál. Ezen jog igen sok bonyodalmat szült s napjainkban egész irodalom támadt, mely annak gyakorlati nehézségei s injuriái miatt a reformot sürgeti.

Az ági háromlás eredete tehát a vagyonágiságban van történelmileg. Abból vonatott le a vonalágiság, mely mindegyik ascedens családjára fél vagyont hord vissza, és melynek jogi structuráját a felmenőkre átvitt végtelen *repraesentatió* elve hordja, mely elv a descendenseknél régóta mindenütt elismertetik.

Már most lehet érvelni egyik vagy másik rendszer mellett. De a magyar javaslat, noha a gradualis rendszer alapját, a végrendeleti szabadságot, a szeretet vélelme szerinti törvényes öröklést vallja kiindulási pontjának, mégis ezzel ellentétben a felmenők és oldalrokonok öröklési rendjéül a középkorias, helytelenebb vonalági rendszert fogadja el. Küzd rettenetesen a magyar vagyonágiság ellen és elfogadja annak

Digitized by Google

derivatumát, a még kevesebb észszerű alappal bíró vonalágiságot. Miért? Mert így találta a német kodexekben, a germán jogban. Más okot nem képzelhetek, nem nyilvánít. Ezt nevezem elvtelen, gépies codificatiónak. A vagyonági öröklésnek van szép ethikai s gazdasági alapeszméje: a valódi teljes tulajdon forrását a munkában látván, csak a szerzeményt teszi feltétlen sajáttá, mig azt, mi az ősöktől ránk szállott, tartozunk mi is fentartani családunk számára. Ennek van rátiója, csak a mai forgalom melletti inconvenientiák miatt mellőzték mindenütt. De mi rátiója legyen a vonalágiságnak, az ascendensi végtelen repræsentatiónak, ha a családi vagyonközösség fictióját egyszer feladtuk? ha az egyéni végrendelet surrogatuma akar lenni a törvényes öröklés? Erre nincs felelet, merő önkény, expediens, utánzás az egész szabályozás. De a javaslat tovább megy s kikiáltva legjobbnak a zürichi unikumot, ennek mintájára construál közelebbi s távolabbi rokonokat s utóbbiaknál mellőzi a parentalis rendszert, nehogy a hagyaték túlságosan elfoszlányosodjék. De hiszen, ha ez a rátió, akkor miért engedni meg a sok osztályost a collateralis öröklés rendes, legtöbb esetében? mert hiszen az ritka eset, mikor vissza kell nyulni törvényes öröklésben a dédszülők utódjaira. Vagy a szeretet vélelme kivánná ezt? Hiszen az még erősebben szól a gradualismus mellett a *közel* rokonoknál. Vagy nem közelebb áll hozzám szülőm, mint az ezen javaslat szerint vele osztozó unokaöcsém vagy ennek gyermekei? Nem közelebb áll hozzám nagyszülőm, mint a vele osztozó nagybátyám vagy ennek maradékai? Íme a felforditott rendszer még az inconsequentiában is. Ott, hol a természet kivánja a közel rokon kizáró részesitését, ott feldarabolja közel s távol rokon közt az örökséget; s ott, hol ritkán örökölnek s a szeretet vonzalma csaknem elnémult, ott megáll az ascendenshez legközelebbi családtagnál. Pedig itt a ratió csaknem megfordul. Mert azon távoli ascendenshez közeli, agg rokon messzebb fog állni az örökhagyó családi érzelmétől a legtöbb esetben, mint azon leszármazók, kik az ő kortársai. Itt tehát inkább ezeket állítja előtérbe a vonzalom vélelme; és azokra, mint productivebb alanyokra, mutat a célszerűség, a nemzetgazdászati érdek is. De az inconsequentiát még tovább halmozza a javaslat s keverék, zagy-

Digitized by Google

valék öröklési rendjébe belehelyezi a testvérek s maradékaik kölcsönös öröklésére nézve a külömben annyira repudiált vagyonági rendszert, mi a zűrzavart teljessé, páratlanná teszi. Ép ott, hol leggyakoriabb, legbántóbb a vagyonágiság, hol a szülőt kirekeszti, ott elfogadja azt a javaslat. Mi értelme akkor elvetésének egyéb, jelentéktelen esetekben? De még indignálóbb ezen anomaliánál annak védelme azzal, mit TELESZKY múlt beszédjében felhozott, hogy t. i. a római s modern európai jogok is hátrányosabb helyzetet adnak a féltestvérnek. Hol itt az analogia? Hiszen ama jogok consequensek, a repræsentatió mathematikai folyománya, hogy a féltestvér, ki csak egy közös ascendenst képvisel, kevesebbet kapjon a kettőt repræsentáló telivérnél. De hogy ez miben hasonlítson a vagyonisághoz, mely szerint a féltestvér a vagyon *eredete miatt* esetleg *semmit* sem kap, felfogni nem tudom. Vagyonági, vonalági, ízszerinti öröklési rendek ily összevissza hányását: ezt nevezem én terv- és elvnélküli codificátiónak.

És így ki lehet mutatni az egész tervezet minden részében, hogy az *nem az öntudatos, a külföldi jogszabályok tudományos hátterét ismerő ekklekticismus, hanem a gépies kompiláczió szüleménye.* Gépies annyiban is, hogy mint TELESZKY maga előadja, 1873-ban azonnal elkészült, tekintet nélkül a többi részre, melyekkel összefügg. Pedig a tulajdon dologi jogi szabályozása, a köve elési jog rendezése, a családjog, mindezek befolynak az örökjog szabályozására, *mindezek organikus összefüggésben, kölcsönhatásban vannak egymással.* Az organikus, tervszerű, az elvek összhangján nyugvó kodifikáczió az egymást feltételező részeket együtt, arányosan alkotja. A másként procedáló kodex-csinálás nem organikus, hanem gépies kompiláczió. Ha nem lehet indok az ági öröklés fentartására, hogy a nemzet azt évszázadokon át uralta, még kevésbbé szolgálhat okul valamely jogszabály bevételére pusztán az, hogy egy svajczi kanton kodexében létezik, vagy hogy egy ily módon összeírt javaslatba felvétetett.

Ily módon szabályt szabálylyal, nézettel nézetet szembesítve, és az azokban érintett kérdések mai tudományos állását figyelembe nem véve, csak problematikus diskussiót lehetne folytatni in infinitum, de a törvényhozóra nézve az sterilis maradna.

Digitized by Google

Ezért mondottam oly sujtó ítéletet TELESZKY tervezete és indokolása felett.

Áttérek ezek után TELESZKY t. barátom jogtörténeti tévedéseinek forrásszerű kimutatására. TELESZKY a pandekta-irodalom és a század elején hegelianus erkölcsbölcsészet előítélete alatt író GANS meghaladott álláspontján áll, midőn azt hiszi, hogy a XII táblás törvény eredetileg a rómaiak végrendelkezési szabadságát a családdal szemben mondta ki, hogy ez lett volna annak tendentiája. A XII táblás törvény, mint régen kimutattatott s p. o. már MAC-CULLOCH idézett 1848-iki művében mint uralkodó nézet elfogadtatott, nem ezen betűszerinti értelemmel bírt, hanem a család feletti hatalom átszállására nézve a plebejusi végrendeletet oly érvényre kivánta emelni, minővel addig csak a patriciusoké bírt, mely *comitiis calatis* alkottatott, mint közügy, mely a souverän családok szövetségét, az államot érdekelte. A vagyon ott mellékes szempont volt, a család mellőzésének megengedésére nem is gondoltak. A *haeres, haereditas* oly fogalmak voltak, melyekhez a kulcsot csak a *ius sacrum* nyujtja. Ha másból nem, mindezt tudni lehet MAINE-nek már 1875-ben magyarra fordított művéből «A jog őskoráról», mert habár a tervezet 1873-ban készült, az általános indokolást TELESZKY t. barátom csak 1882-ben írta s olvasta fel.

Egy másik tévedése TELESZKY-nek, hogy a *paterna paternis* axiomát germán forrásra, mint őseredetre akarja visszavezetni. A leges barbarorum azt bizonyítják, hogy a végrendeletet az ősgermán jog nem ismerte, ott tehát a szerzemény feletti szabad végrendelkezés sem létezett. A végrendelet a római jogból szállt át a germánba, pártolva az egyház által, mely annak segélyével gyarapodott vagyonban. A leges barbarorum csaknem mind, többé kevésbbé, a *lex Wisigothorum* a legnagyobb mértékben, át vannak hatva a *római* jogtól. És csakis e lex Wisigothorum ismeri a leges barbarorum között a paterna paternis axiomát. Ennek közvetlen eredete, mint említém, a justiniani, e részben tisztán keletrómai jognak (nov. 118) téves magyarázatára vezetendő vissza.

Távolabbi eredetét az ősi és szerzett vagyon distinctiójának, mint a multkor kimutatám, már az ind jogban találjuk,

Digitized by Google

melyet minden jogtörténészünknek legyen szabad ismételve, mint a mai jogtudomány sanskritjét, figyelmébe ajánlani.

A mit TELESZKY a római agnat-öröklésről mond, hogy ott az agnat a cognattól eredő vagyonban is örökölt, a XII táblás jog teljes félreismerésére vall. Az arrogált is elveszté vérrokon családját, az öröklési jog pedig mindig *kölcsönös* volt. Az anya, az asszony ki volt zárva. Nem lehetett tehát csak cognát után örökölni s ily vagyont tovább szállítani agnatra. Egyébiránt az csak ZSÖGÖD szellemes hasonlata volt, hogy ebben is volt valami ágiféle háromlás.

Ellenben csupán téves TELESZKY hasonlata, hogy a magyar ági háromlás *hűbérszerű*. A magyar ősiség, mint én is kimutattam a magyar magánjogi kodifikáczióról írt művemben, s mint WENZEL is tartja és az Árpád-kori okmányok, melyeket a WENZEL-féle okmánytárból idéztem, kétségtelenné tették, sokkal korábbi, úgy szólván a letelepedés óta létezett nálunk, míg a hűbéri adományrendszer később hozatott be. A tükrök, melyekre TELESZKY hivatkozik, plane csak a 13. század után terjedtek el, annak pedig semmi nyoma, hogy a *lex burgundionum* valaha hozzánk került volna. Van ellenben alaptalan monda Péter s III. Henrik császár korából a *lex bajuvariorum* recepciójáról. Az pedig, hogy az ascendens maga ki van zárva az öröklésből, nem lehetett hűbérjogi elv (hol ennek csak politikai oka volt, mert az adomány csak utódnak is szólva, ilyen hiányában az adományozó hűbérúrra visszaszállt) a mi ősjogunkban, mert *a hűbérjog a collateralis öröklést sem ismeri*, mely *nálunk az osztályosok vagyis egynemzetségbeliek között létezett.* A szláv jogot ellenben én nemcsak a leánynegyed miatt mondtam a magyarral rokonnak, és sajnálom, hogy TELESZKY most is beéri arra nézve azzal, mit WENZEL mond és azzal, hogy a magyar muzeumban nem talált szláv jogi kéziratokat. E szerint MAINE sem érvelhetne az ind jogi filiatióról, mert a régi angolok nem őrizték Manu glossatorainak kéziratait a british muzeumban. Ha TELESZKY figyelemre méltatná a két HUBÉ, BANDTKIE stb. munkáit, akkor azt látná, hogy még más meglepő rokonságú intézményekre találni a lengyel jogban, p. o. a kényszerosztály s jogkövetkezményei, a *fratres divisi* s *indivisi* jogviszonyai, a lányok kizárásának indokolása, nehogy a vagyont

Digitized by Google

más családba vigyék, az özvegyi jog stb. tekintetében, mindez hasonlóan mint nálunk lévén szabályozva. Sőt egészen sajátszerű intézkedések, mint a birtok törvényes becsüje csak ott található úgy, mint nálunk. Mindezt a lengyel nemesi közjog sem germán tükörből, mert ennél régibb, sem városi jogból, sem tőlünk nem vette. A germán *leges barbarorum* és tükrök joga ellenben a mi jogunkkal szemben számos lényeges eltérést mutat fel, mely azt bizonyítja, hogy a mi jogunk közvetlenűl nem eredhetett azokból. Ezeket Teleszky, ki előítélettel kutatott, úgy látszik, nem vette észre, pedig alapelvekre vonatkoznak. Így a germán jogban a fiúk s lányok között s a vagyoni egyes részekre nézve számos megkülömböztetés létezik, melyet mi soha sem ismertünk. De mi fontosabb, a germán jog nem ismerte a lemenőknél a repræsentatiót, míg a magyar és szláv jog azt ismerte. A germán jog a körülírt családot, sippet vette alapúl, a magyar és szláv a nemzetséget, a szállást. Végre, *mi döntő* Teleszky *felfogása ellen, a szláv jog sem ismerte s az orosz jog ma sem ismeri az ascendensek örökjogát*, mint Hubé s Lehr műveiből, hol a forrásokat idézve találjuk, szabadjon felolvasnom. Hubé József művében: «Geschichtliche Darstellung der Erbfolgerechte der Slaven» pp. 76. 77 (Posen 1836) olvassuk: «In enger Verbindung steht endlich mit dem, was wir bis jetzt betrachtet, dieser Umstand, dass sowohl in Polen, als auch im ganzen Slaventhum *die Erbschaft nie auf die Acsendenten überging*. Diese Annahme steht in der nächsten Berührung mit den allgemeinen Begriffen der Slaven von der Familie; nach den ursprünglichen Begriffen der Slaven von der Gemeinschaft des Familien-Vermögens ist nicht die einzelne Person Eigenthümerin des Vermögens, sondern vielmehr die ganze Familie. Die Familie bilden entweder Diejenigen, welche von mir abstammen, oder Diejenigen, welche gemeinschaftlich mit mir aus demselben gemeinschaftlichen Stamme ihre Abkunft herleiten.»

Lehr Ernő művében: «Éléments du droit civil russe» (Paris 1877) p. 407 találjuk: «D'après le Svod, les héritiers légitimes se divisent en sept classes. — La première comprend les enfant mâles du dèfunt et leurs descendants (a. 1127); la seconde, les filles et leurs descendants (1132); la troisième, les

Digitized by Google

frères germains et leurs descendants (1135); la quatrième, les sœurs germains et leur descendants; la cinquième, les frères simplement consaguins ou utérins et leurs descendants (1140); la sixième, les sœurs de la même catégorie et leurs descendants (1140); la septième, les autres *collatéraux*, en commençant par les oncles ou tantes et leurs descendants (1137). Le père et mère ne forment pas une classe d'héritiers» etc.

Ennek oka nem a hűbéri szervezet, hanem a primitiv családi vagyonközösség volt, mit teljesen bebizonyít, hogy hasonló intézményeket az összes európai letelepedésnél régibb ind jog már ismer. Szabadjon erre nézve ismét felolvasnom MAYR művéből az *ind források rendelkezéseit, melyek szinte a vagyonosztályt, az osztályosok közös szerzését, az ősi és szerzett vagyon viszonyát, a leány fiúsítását (örökössé tételét ha fiú nincs), a **leány-negyedet** ismerik,* miként a mi jogunk. MAYR AUREL művében: Das indische Erbrecht (Wien 1873) pp. 10. 11. olvassuk: «Den Unterschied zwischen ererbtem und selbsterworbenen Vermögen kennt erst das neuere Recht. — — Nach indischem Recht sukzedirt im Immobile nur der Mannesstamm. — Schon seit alten Zeiten wird jedoch in Ermangelung selbstgezeugter Söhne die Einsetzung der Tochter als Erbin (putrikâ) zugelassen. Eine Sukzessionsordnung der Collateralen konnte sich nur nach einem getheilten Haushalte entwickeln. — — Im Familiengut erbten die Weiber nicht, sie hatten jedoch Anspruch auf anständigen Unterhalt aus demselben. Im neueren Recht gelangten Wittwen und Töchter bei der Vertheilung des Vermögens zu Sohntheilen, aus denen sie ihren Unterhalt selbst bestreiten konnten, ja sogar die Ausstattung sich verehelichender Töchter war nicht mehr der Willkür ihrer Brüder überlassen, sondern sie konnten *ein Viertel ihrer Portion* als Eigen fordern.» p. 135: «In Ermangelung von Deszedenten werden die einstigen Theilgenossen des Erblassers zur Erbschaft berufen» etc.

TELESZKY-nek nem kellett volna tehát a teljesen más eszmén sarkalló *lex burgundionumra* vagy a germán tükrökre utalni, hacsak azt nem hiszi, hogy Manu elődjei is a 2000 évvel későbbi európai német jogot recipiálták. Legyen szabad itt arra is figyelmeztetni, hogy a leges barbarorum s különösen a hű-

Digitized by Google

bérjogi alap, a lex longobardorum tekintetében ma már nem a CANCIANI, sem a német PERTZ, MERKEL-féle kiadások felelnek meg az utolsó kritikai buvárlatoknak, hanem azon olasz kiadások, melyeket a nemzeti történettudomány királyi bizottsága rendezett s melyek között mintaszerű ép a longobard törvény kiadása (Turin 1855) egy kitünő olasz jogtörténész, DE VESME KÁROLY gróftól.

TELESZKY a magyar múzeumban indjogi kéziratot se fog találni s ez még sem bizonyít semmit. A magyar ősjog keletkezésekor bizonyára se nem írtak, se nem olvastak nálunk. De bizonyos az, hogy a magyar nemzet vándorlásában szláv népekkel érintkezett, részben szövetkezett, itt szláv államokat talált, azoktól sok politikai intézményt átvett, míg a germánokkal akkor csak hadakozott.

Különben a mélyebbre látó jogtörténész nem is oly gépies átvételt kutat, minőt TELESZKY úgy látszik előszeretettel feltételez, hanem az ősnépek s ősjogok közös filiáczióit kutatja azok mivelődési történetében s viszonyaiban. Én megjegyzésemmel csak ezt akartam jelezni, a magyar jogtörténet modern szellemű kutatására buzdítani, mert e téren még sok a felderítendő és valóban csodálom, hogy TELESZKY ha annyit tart WENZEL tekintélyéről még a lengyel jogra nézve is, mégis ezzel ellentétben fentartja azon apodiktikus állítását, hogy mi már a leges barbarorumból recipiáltunk volna.

A köteles részre nézve megjegyzem, hogy TELESZKY előadásában azt állította, hogy Angliában csak a hitbizományok kedveért van és használtatik a végrendelkezési szabadság. Ezzel szemben arra utaltam, hogy azon szabadság megvan (sőt ép erre nézve mindig meg volt) a nem hitbizományi vagyonra nézve, míg ingatlanokra nézve csak II. Henrik alatt hozatott be.

Említettem továbbá, hogy a hitbizományokat nem ismerő, demokratikus északamerikai jog sem ismeri a végrendelkezés korlátozását, a mennyiben az angol *common law* e részben fentartva vagy hasonlóan codificálva lett az egyes államokban *Louisiana* kivételével, mely franczia gyarmatban a franczia jog emlékei fenmaradtak s 1824-ben egy kodex a code Napoléon mintájára készült, mely a köteles részt felvette. TELESZKY t. ba-

Digitized by Google

rátom oktatólag corrigált, mondván, hogy ő is ismeri az amerikai jogot, sőt jobban mint én, mert tudtomra adhatja, hogy Texasban is van köteles rész. Hogy mi vezethette félre ténybeli állítása koczkáztatásában t. barátomat, nekem azonnal feltűnt. Létez egy német könyv az amerikai jogról Gusztav L. Drebing: Das gemeine Recht der vereinigten Staaten von Amerika (New-York 1866), melynek silány, megbízhatlan és hasznavehetetlen voltát rögtön felismeri, ki valaha olvasott amerikai jogi műveket. E német férczmű 583-ik lapján «Von Notherben» szakaszban olvasom Louisiana jogának leírása után: «In Texas dürfen Eltern durch Testament nicht mehr als ein Viertheil ihres Vermögens ihren Deszendenten entziehen». De hogy a Mexicotól elhódított, spanyol eredetű Texasban sem áll ez, erre nézve bemutatom egyik elismert tekintély John Bouvier lexikonját (Law Dictionary Philadelphia 1880), hol II. p. 26 *legitime* in civil law olvasom: That portion of a parent's estate of which he cannot disinherit his children without a legal cause. The civil code of Louisiana declares etc. In Holland, Germany, and Spain the principles of the falcidian law, more or less limited, have been generally adopted. *In the United States, other than Louisiana, and in England, there is no restriction on the right of bequeathing.*» T. barátom tehát téved e tényre nézve. De ő még sokkal merészebb állítást tett, mondván, hogy Anglia előbb fogja elfogadni a köteles részt, hogy sem más európai állam utánozná a végrendeleti szabadságot. Ez feltételezi, hogy a köteles rész fejezné ki a haladottabb jog állapotát s hogy Angliában a reform ily irányba tendál. Hogy ez mennyire alaptalan, mennyire áll az ellenkező, arra nézve, most csak néhány adatot akarok felhozni.

Maine, kinek tekintélyét senki sem vonhatja kétségbe, az említett műben «*A jog őskora*» azt mondja, hogy azok állítása, kik a végrendelkezési hatalmat természetjoginak, vagyis *egyetemes*-nek vitatják, komolyan nem vitatható senki által, «ha értelmét világosan felfogja, kivált épen korunkban, a mely a végrendelkezési hatalomnak szigorú korlátozását tapasztalta a Code Napoléon által, és a mely tanúja volt azon rendszerek folytonos szaporodásának, a melyeknek a franczia törvénykönyvek szolgáltak mintául». (144. l.) Maine tehát világosan érti,

Digitized by Google

hogy a kontinentalis jog s p. o. a magyar javaslat *nem* alapszik végrendelkezési szabadságon, mit mások úgy látszik nem értenek oly világosan.

De Maine kifejezést ad az angol superioritási öntudatnak is e szavakkal (184. l.): «a szabad végrendelkezési jog gyakorlata Angliában mélyen áthatotta a közvéleményt, s úgy látszik, a franczia társadalom nagyobb részében *a tulajdonnak a családokban való fentartása* iránti érzület sokkal inkább hasonlít ahhoz, a mely *két vagy három század* előtt Európában általában uralkodott, mint az Angolországban dívó jelenlegi közvélemény». Tehát 2—3 századdal helyezi hátrább a mi javaslatunk felfogását is az angolhoz képest és a köteles rész családfentartó rátióját a középkorból deriváltatja, mi tanulságos, mikor t. barátom a modern jogból kiindulva ostromolja az ágiságot mint családfentartót s észre nem veszi, mennyivel inkább távozott ő a modern jogtól a köteles rész felvétele s kiterjesztése által, melynek egyedüli rátiója a családi vagyon fentartása.

De még illetékesebb talán, a kérdés nemzetgazdászati oldala is vitássá tétetvén, a *Cobden Club*, tehát Anglia legtekintélyesebb nemzetgazdászainak nyilatkozata az örökjog e két rendszeréről s az angol fejlődés tendentiájáról. Egyik újabb kiadványa (Systems of land tenure) a primogeniturát tárgyazó fejezetben (pp. 408, 409) ezt tartalmazza a köteles rész jogáról : «it is not less significant, that *no practical* English *statesman* has *ever* advocated its adoption, and that even those English *theorists* who have least sympathy with the rights of property have apparenthy *no* great partiality for the agrarian constitution of France and Belgium . . . (még a nem földbirtokos osztályoknál is) enforced partible succession would assuredly find as little favour as with the landed aristocracy ; and if there be a leaning in this classes *towards any foreign law, it is not towards that of France, but towards that of United States and our own colonies.* As *for the great mass of Englishmen* it may be taken as *certain that a law placing the State in loco parentis, and declaring that a father who has made his own fortune should not be free to deal with it by will, or to disinherit a child,* however worthless and ungrateful, *would be in the highest degree unpopular.*»

Digitized by Google

Tehát sem államférfiu, sem elméleti író soha sem kívánta a reformot ez irányban, mely a legnépszerűtlenebb volna, hanem ha változás lesz, az a gyarmatok s Amerika joga felé fog vezetni. Nem helyeselhetem ezek után, hogy TELESZKY oly könnyen vethetett oda teljesen alaptalan állítást e tudós testületben.

De t. barátom azt is mondta, hogy csak radikalis nemzetgazdászokra hivatkozhatom, ezeket megczáfolják mások, mint ő ezt HUC toulousei jogtanár 1866-ki művéből az olasz és franczia polgári törvénykönyvek összehasonlításáról tudja. Nagyon sajnálom, hogy t. barátom nemzetgazdasági szavatosait csak ily közvetve mutatta be s elő nem adta véleményeiket, sőt elhallgatta neveiket. Én tehát megnyugtatására két conservativ nemzetgazdászból fogok idézni. Az első az angol MAC CULLOCH (A Treatise on the succession to property vacant by death London 1848) már idézett műve, melynél conservativebbet nem kivánhatni, hol ezt olvassuk (pp. 13, 14.): «The most cogent reasons can alone justify a legislature in giving its Sanction to any measure having a tendency to weaken the spirit of industry and economy in the people, and the dutyfullness and obedience of children. It is plain, however, that if it interfere to regulate the disposal of property it will unavoidably do this, either to a less or a greater extend. Suppose it were enacted (a köteles rész) . . . this would . . . render most people less anxious about the accumulation of wealth ; and . . . the securing of some provision for children ... would in so far make them independent, and weaken the parental authority, which, though sometimes abused, is, in the vast majority of instances, exercised in the most indulgent manner, and with the best effect. Hence, on the whole, we are inclined to think that the more this subject is inquired into, the more it will appear that it is best to abstain from interfering with the right of parties making testaments, to name their immediate heirs.» A STUART MILL mellett legnagyobbként ünnepelt nemzetgazdász és conservativ angol politikus tehát azt tartja, hogy a köteles rész gyengíti a vagyonszerzési ösztönt, mi áll arról, kinek tulajdona felett halála után nem ő, hanem az állam rendelkezik, és áll arról, ki biztosan számíthat örökségre, mely őt bármily haszontalan életmód folytatására

Digitized by Google

képesíti, és hogy az a gyermeki engedelmességet, a szülői tekintélyt, mely legtöbb esetben méltányosan gyakoroltatik, szintén aláássa, miért mindent egybevetve jobb az államnak tartózkodni a beavatkozástól, melyre csak a legfontosabb okok kényszeríthêtik. Ily fontos ok valamennyi polgár tulajdonának mintegy confiscálására mások javára nem lehet a családiasság, vagyis néhány kivételesen embertelen szülő eljárása. A családiassággal nem ellenkezik, hogy a családfő a család érdekében ne egyenlő, hanem a viszonyoknak legmegfelelőbb osztályt rendeljen el. Bizonyítja ezt, hogy a családiasság uralmának tetőpontján is létezett a fiág kedvezményezése, létezett a primogenitura; az emberek ebben nem láttak semmi erkölcstelent. Csak a franczia forradalom egyenlőségi dogmájának túlhajtása, az egyéni szabadság rovására, aberrált a túlzott köteles részbe. Félreismerték, hogy e kényszerű, mathematikai egyenlőség sokszor a legegyenlőtlenebb, a kisbirtokosoknál rendszerint a fenn nem tartható gazdaság pusztulására s oda vezet, hogy az egyenlőség csak a semmit kapásban marad fenn. Mi, mert megszoktuk ez állapotot, beletörődtünk, nem észleljük nagy hátrányait, sőt t. barátom azt magasztosnak tartja, hogy a társadalom nem szerző munkásokat ösztönözzön, hanem a vagyonra már szert tett családban biztosítson néhány henyélő, haszontalan tagot. De e gazdasági s ethikai árnyoldalaktól eltekintve, a jog szempontjából a köteles rész az egyéni tulajdon negatiója; mert az nem tulajdon, mi felett nem rendelkezhetni halál esetére, az csak élethossziglanos haszonélvezet. A családtagok szükségszerű öröklési igénye nem construálható csak a vagyonközösség alapján. Máskép mi jogon adja az állam az enyémet másnak? A régi családvagyonközösségben van ez intézmény gyökere, mely nem az érdemre s szeretetre, csak a véletlen vérkapocsra, nem az egyéni akaratra s társadalmi haszonra, csak a családi solidaritásra tekint, melyet tökélyesbíteni nem lehet, mert nem lehet a kitagadási eseteket kimeriteni vagy annyira kiterjeszteni, hogy csak méltó örökös részesüljön a köteles részben. És ha a középkorban gyökerezik az ágiság, annak sokkal távolabb és sokkal sötétebb korából ered a köteles rész. Igaza van t. barátomnak, hogy már az ősiség köteles részszé tette az ősi javakat; csak abban téved, ha azt hiszi, hogy ő ma ennél kevesebbet von ki

Digitized by Google

a szabad rendelkezés alúl, ma, a szüntelen vagyonszerzés korában, s hogy ő igazságosabb, mikor az ingó vagyont s az egyéni szerzeményt is családi sajáttá teszi.

Azért mondja Mac Culloch, hogy minél jobban tanulmányozzuk az örökjog mai hatását és alapját, annál jobbnak találjuk az állami passivitást a családi vagyonoszlással szemben. A kik önállóan gondolkodtak, a komoly jogbölcselők, ezt felismerték már a középkorban is. Hugo Grotius tanítá már, hogy a szülő gyermekének csak tartással s neveléssel, nem örökséggel tartozik. Burlamaqui, legnagyobb követője s a franczia természetjog apja, jegyzé már meg a svajczi köteles rész (fél vagyon) hatásáról: «Ainsi nous ne devons pas être surpris si nos enfants se regardent de fort bonne heure comme maîtres des biens paternels et maternels, *au grand préjudice de leur éducation.*» (Principes du droit de la Nature et des Gens III. 211.)

De bemutatok egy olasz nemzetgazdászt is, ki Huc után írt, ki conservativ pártvezér, minister, a nemzetgazdaság s jog kölcsönhatásának tudós leírója volt, s így minden tekintetben megfelel t. barátom igényeinek, Marco Minghetti személyében, hogy őt teljesen meggyőzzem arról, hogy az én állításom a köteles rész káros gazdasági hatásáról korántsem volt absurdum, túlbizonyitó, alaptalan, hanem hogy inkább annak negatiója bizonyít tájékozatlanságot a mai nemzetgazdászat terén. Híres művében Della economia pubblica e delle sue attinenze colla morale e col diritto (Firenze 1868) p. 470 olvasom: «ogni restrizione che si mette alla facoltà del testatore è essenzialmente opposta all' attività umana, e alla industria effetrice della ricchezza .... E cosi veggo che gli Americani degli Stati Uniti non esitarono punto a lasciar libera al padre la disposizione dei propri beni, abbenchè la costituzione loro sia sommamente democratica.»

Abban is téved t. barátom, ha azt hiszi, hogy a családiasságra káros hatása a köteles résznek napjainkban nem észleltetett volna ott, hol ez intézmény fennáll. Szabadjon erre nézve, eltekintve Le Play és az Union sociale iratajtól s adataitól, egy ellentáborbeli demokrata jogírónak J. Milsand-nak művéből Le code et la liberté (Paris 1865) csak egy helyet idéznem p. 37: «Des heritiers de plein droit qui reçoivent sans reconnaissance;

Digitized by Google

des fils qui ne songent qu'à manger en herbe leur belle jeunesse en se disant: J'aurai toujours quelque chose un jour, et qui plus tard, au milieu de leurs embarras, attendent avec impatience la mort de leurs parents, — voilà ce qui n'est pas rare sous l'empire de la morale officielle que le Code a autorisée parmi nous.»

De tovább megyek. A köteles rész káros gazdasági hatását csak az vonhatja kétségbe, a ki nem ismeri a III. Napoleon alatti nagy enquête foliansokban lefektetett nagybecsű eredményeit s a ki nem tudja, hogy már akkor megindult a reformmozgalom törvényhozási téren, úgy, hogy LE PLAY méltán mondhatta (La réforme sociale Tours 1878 IV. p. 422) «Le second empire est tombé au moment où il apportait au Code civil une amélioration encore insuffisante, mais plus judicieuse... Il avait demandé, par voie d'enquête, les éléments de la réforme aux agriculteurs, aux manufacturiers et aux commerçants seuls compétents en cette matière. Si, dès l'origine, il eût adopté cette méthode en suivant l'exemple des Anglo-Saxons et des Scandinaves, il serait arrivait immédiatement à la solution pratiquée par les peuples libres et prospères qui offrent les meilleurs modèles de la petite propriété. Il eût restitué aux familles, dépossédées par ROBESPIERRE, PÉTION, TRONCHET et les autres légistes de la révolution, la liberté de disposer de leurs biens par contrat de mariage, donation ou testament.» Pedig LE PLAY conservativ, sőt reakczionárius politikus volt.

A kit ugyancsak nem vádolhatni radikalismussal, a franczia tudományos akadémia, 1867-ben pályakérdésül tűzte ki a köteles rész problemáját s a koszorús írók CHARLES BROCHER (Étude hist. et phil. sur la légitime et les réserves Paris, 1868) s GUSTAVE BOISSONADE (Histoire de la rèserve héréditaire, Paris 1873), noha LE PLAY czáfolatára törekszenek s a köteles rész elve mellett sorakoznak, mégis beismerik a reformok szükségét, sürgetik a köteles rész korlátozását s czélszerűbb szervezését és erre nézve törvényjavaslatokat készítenek.

Nem mondhatni tehát komolyan, bár még fennálló jog a köteles rész, a mint e század elején codificáltatott, hogy a reform gyakorlati s elméleti jogosultsága el ne ismertetett volna. Ezen reformeszmék s mozgalmak méltatását, mellőzésük indokolását

Digitized by Google

én nélküloztem a magyar javaslat elvi indokolásában s nézetem az volt, hogy, midőn egy csak ideiglenesen 20 év előtt fentartott intézmény állandósítása javasoltatik a nemzetnek, nem lehet beérni az európai kodexek gépies másolásával, hanem foglalkozni kell kritikailag az intézmény rátiójával, czéljával, hatásával; értékesíteni kell a törvényhozási diskussiókat és tudományt. Csak ekkor választhat szabadon a nemzet. Választhatja az állami gyámság jogát, a köteles részt, vagy a családi erkölcsök szabad fejlesztését, a végrendelkezés szabadságát. De midőn utóbbi javasolt mellőzése úgy lett feltüntetve az indokolásban, mintha az a mai jogfejlődés netovábbja, a tudomány utolsó szava, a szabadság észszerű elfogadása volna: e vastag tévedés és félrevezetés ellen tiltakoznom kellett egész őszintén, egész erélyesen. És a tévedés okát abban láttam, hogy a római és germán jog antiquált dualismusára korlátolt látkörben, a pandektairodalom iskolai szellemében mozgott a magyar törvényhozó érvelése, a mi nem felelt meg sem a nemzet méltó igényeinek, sem a hazai különös viszonyoknak. A ki gyakorlati pályán, az életben megfigyelte különösen az itt kérdéses nemzeti zömnek, a parasztoknak családi és gazdasági életét, nem tagadhatja, hogy nálunk is a legtöbb gazdaság pusztulásának oka az öröklési egyenlő osztály kényszere, a mikor ki nem fizethetvén egyik örökös a testvéreit s az illetéket, dobra kerül s elpocsékoltatik a birtok s önálló gazdának nem marad egy sem a gyerekek közül, hogy másrészt az agg szülők valóban szívtelen bánásmódban részesülnek a közösnek tekintett vagyont még éltükben okkupáló gyermekek s ezek családjai részéről. Ez a köteles rész átka, erkölcsi s gazdasági szomorú következménye. Az a szobatudós, ki az életre nem gondol, az a legista, ki csak gépiesen másol idegen kodext, ezzel nem törődik, de a magyar nép törvényhozójától nem ezt várom. Nem kívánom a létező fentartását, ha rosz, de ennek megítélésében s az új jog alkotásában kívánom a lehető legjobbat, nem pedig a roszabb újat. A köteles rész intézményét tanulmányozni, természetes alapjára korlátozni, a felmenőkét kisebb portio haszonélvezetére szorítani: minimális követelmény. Az örökséglesők s csempészek ritka eseteiről lehet gondoskodni máskép, mint hogy a legtöbb esetben szükségtelenül feláldoztassék a szabad tulajdon

Digitized by Google

és családi kormányzat eszméje. Sajnálom, hogy nem fejthettem ki jobban eszméimet, nehogy félreértessem. Csak ösztönözni, problemát felvetni kívántam, a mi a megoldás kezdete. Czélom volt, mint MANZONI oly szépen mondá VICO ról, ha nem is megtalálni az igazságot, de azon regiókba vezetni, a hol azt találni lehet. Sajnálom, hogy TELESZKY t. barátom e regiókba követni nem akart. Én tervezetének csak alapjáról, indokolásáról nyilatkoztam, nem részleteiről, nem jogi structurájáról. Én általában hibáztattam a codificatio felfordított és tervtelen menetét és hibáztattam, hogy a modern jog és törvényhozási tudomány vívmányai abban méltatva nincsenek. Ezen ítéletemet most is fenn kell tartanom.

November 27.

HERCZEGH MIHÁLY: Azon főbb kifogásokkal akarok foglalkozni, melyek az ági öröklés ellen fölhozattak és azon külföldi jelenségekkel, melyek arra ösztönöznek, hogy életre való ősi intézményeinket föntartsuk. Mielőtt azonban ezekre áttérnék: megjegyzéseket kell tennem t. tagtársaink DELL'ADAMI, BARNA és TELESZKY beszédeire.

I.

DELL'ADAMI tagtárs úgy tüntetett föl engem, mintha én az ági öröklést oly intézménynek tartanám, mely Magyarországon kívül másutt nem volt elfogadva. Hogy ezen fölfogás ellenem alkalmazva, minden valódi alapot nélkülöz, előadásomból észrevehető; hol külön czímek alatt szólottam az ági öröklésről *Rómában, Német- és Francziaországban.* A mi pedig azon kijelentését illeti, mintha az én előadásom nagy részben azonos lenne ZSÖGÖD BENŐ értekezésével, mely a «Magyar Igazságügy»-ben megjelent: erre az a megjegyzésem, hogy igaz, ha oly értelemben vesszük az azonosságot, hogy mindketten hasonló tárgygyal foglalkozunk. De ily értelemben azonosnak kellene állítanunk dr. WENZEL GUSZTÁV magyar magánjogát SUHAJDA és FRANK magyar magánjogával, mert hasonló tárgygyal, a magyar magánjoggal foglalkoznak; avagy UNGER osztrák jogi munkáját is ezen jog többi magyarázóinak munkáival azonosoknak kellene

Digitized by Google

állítani azért, mert mindannyian ugyanazon tárgyat látják el. Az *eredetiséget* ma már nem a tárgyban keresik. Mert ez ősanyag. Ily értelemben semmi sem lenne új a világon. Hanem keresik az eredetiséget az *alak, kivitel* és *feldolgozásban*. Ha ez új: bátran mondhatjuk az értekezést, vagy munkát is akár eredetinek, akár ha jobban tetszik, önállónak.

Barna tagtárs pedig szememre veti, hogy én öröklött vagyonnak tekintem az ajándékot is. Nem tehetek róla, ha Barna minden viszteher nélküli jogügyletet ajándéknak tart. Én azt mondom «Család és öröklési jog» czímű munkámban, hogy öröklött vagyon az is, melyet a gyermekek szülőiktől, vagy ezek ágától ezek életében viszteher nélkül átvesznek. Úgy de ezt nem lehet általában ajándékozásnak tekinteni, mert nem minden viszteher nélküli jogügylet ajándékozás. A kölcsön, haszonkölcsön, letéti és meghatalmazási szerződés viszteher nélküli jogügyletek, de nem ajándékozási szerződések. Különösen pedig nem lehet az én tételemet ajándékozásnak bélyegezni akkor, midőn a félreértés elkerülése végett ugyanazon munkámban több helyütt kijelentem, hogy az ajándék szerzeménynek tekintetik és ez okból az örökrészbe be nem számíttathatik. Vajkay pedig nem csakhogy nem élczel az én definitióm fölött, de sőt inkább egyenesen azt mondja egyik munkájában Zlinszky-vel együtt, hogy az öröklött vagyon fogalmát eddigelé én határoztam meg leghelyesebben.

II.

Azonban igen tisztelt tagtársunk, Teleszky beszédére is vannak megjegyzéseim.

a) Kezdjük mindenekelőtt azon példán, mely az előadásomban felhozott *urbéri*, de *öröklött* urbéri telekre vonatkozik. Azt mondja Teleszky tagtárs, de folytassuk a példát. Tegyük fel, hogy a másik testvér is meghal. Kire száll most az egész urbéri telek. És midőn a kérdésre a feleletet megadja, feledvén, hogy öröklött urbéri telekről van szó, azt mondja, hogy a túlélő anyára. Igen a törzsi, de nem a jelen esetben alkalmazható ági rend szerint. Mivel tehát itt Teleszky helytelen alapra állott: helytelen alapból és állapotból vonta le azon következtetéseket és képtelenségeket is, melyek a hallgatóságot derültségbe hozták.

Digitized by Google

Mi nekem elégtételül szolgál, mert ez által nem az ági, hanem a törzsi öröklési rendet tette nevetségessé.

b) Felhozta Teleszky tagtárs, hogy épen az örökjog volt az, hol a nemzetek önállólag codificáltak és legcsekélyebb mérvben vették a római jog forrásait figyelembe. Hiszen, úgymond, épen az volt a codificatió egyik főczélja, hogy a római jog uralmát megszüntesse, a hazai intézményeket és az ősi jog maradványait pedig épségben tartsa.

Igen helyes. Ez lenne a codificatió czélja. Ily értelemben a codificatio hivei akadály nélkül kiegyezkedhetnének a történeti iskola hiveivel. Úgy, de ha tekintjük az európai jogfejlődést, épen az ellenkező tapasztalatra jövünk. Arra jövünk rá, hogy épen a római jog szelleme és befolyása volt az, mi az ősnemzeti jogokból fennmaradt különbséget öröklött és szerzett vagyon között levétette a napirendről. És ha azt kérdjük miért? Csak azért, mert a római törvényhozás a javak között fennforgó különbséget nem ismerte.

c) A mi pedig Teleszky tagtárs a fölötti csodálkozását illeti, hogy miként tudok én a magyar öröklési jog *eredetiségében* gyönyörködni: erre azt felelem, hogy én az eredetiséget nem a tárgyban keresem; mert ez ős anyag, hanem keresem az *alak, kivitel* és *feldolgozásban*. Ha az alak és a tárgy feldolgozása, kivitele új: az ily művet vagy intézményt merem én önállónak, tehát eredetinek is elmondani. Ott van «Krisztus Pilátus» előtt: tárgy, ősanyag; de ennek kidolgozása annyiféle lehet, a hány a művész. Ha Teleszky fölfogása lenne a helyes, Munkácsy Mihálynak ily tárgyú képe nem lenne eredeti.

d) Hivatkozott Teleszky tagtárs az 1843. évi munkálatra is, mely az ősiség eltörlése iránt készíttetett és a mely már akkor sehol sem tett különbséget öröklött és szerzett javak között.

Ezen munkálattal szemközt annak bizonyítása végett, hogy maga a nemzet, illetőleg az ezt képviselő országgyűlés nem ejtette el, de sőt jövendőre is fenntartandónak jelentette ki a javak közötti különbséget és ezzel az ági öröklést is:

1. Hivatkozom az 1843-ban készült bányatörvényjavaslatra, mely úgy a rendi, mint a főrendi tábla jóváhagyását megnyerte volt, tehát nem maradt tisztán magánjellegű, mint az a másik. Erre vonatkozólag azt mondja Somoskeöy Antal

Digitized by Google

hétszemélynök: Hogy az országnak — 1848-ban — korántsem ment annyira szándoka, *hogy még az öröklési rendet is megváltoztassa,* kitetszik a többi már eddig felhozottakat mellőzve már csak az 1843-ban készült, mindkét tábla jóváhagyását megnyert bányacodexbeli örökösödési javaslatból is; itt is eltörültetett az ősiség s kimondatott, hogy minden tekintet nélkül az, ki bánya-örökséget kap, e vagyonról szabadon rendelkezhetik, eladhatja, elajándékozhatja stb. Ha azonban nem rendelkezik róla, akkor a törvényes, szokásos öröklési rend áll elő. S ez által kimutatta itt is a törvényhozás az öröklési rendre nézve akaratát. Így magyarázták ezt 1853-ig a biróságok is s 1848-tól 1853-ig valamennyi örökösödési esetben így itéltünk, mert akkor még nem is ismertük az osztrák örökösödési rendet. Tudjuk, hogy mi volt főindoka az ősiség eltörlésének. Egyfelől a hitel megszilárdítása, másfelől a birtok ingatagságának megszüntetése; mert azon birtokos, ki sajátjának hitte tulajdon örökölt vagyonát, nem volt biztos, hogy joggyökösség, jogsérelem, előintés hiánya vagy egyéb hasonló igények miatt nem fogják-e megtámadni; valamint a hitelező sem, ha vajjon hypothekájától hasonló föllépések nem fosztandják-e meg. A törvény intézkedése tehát csakis ezekre vonatkozottnak tekinthető. Egyébiránt — úgymond — ha a magyar örökösödési rend szerint fognak tárgyaltatni az öröklési ügyek, zavaroktól nem tartok, mert magát az öröklési rendet az elvben eltörlött ősiséggel összeférhetőnek hiszem. (1861. évi Országb. Értek. II. r. 248—250. l.)

2. Hivatkozom magára az 1848:15. törvényczikkre. Idézem erre nézve a hires Holovich Boldizsár ügyvéd szavait: Ha az elnök országbiró úr ő Excja által föltett kérdést úgy kell értenem, hogy a magyar öröklési törvények — az ősiség s ezzel azonos adományozási rendszerből kifolyó jogviszonyokat *ide nem értve,* — visszaállithatók-e? Akkor azt kelletik felelnem, hogy igen. Mert az 1848:15. tczikkben az 1836:14. tcz. fenntartása által ki lett mondva, hogy az ősiséget elvben eltörlő törvény a «recentis et manifestæ successionis» eseteket szüneteltetni nem akarta, sőt az 1836:14. tcz. alkalmaztatásával azt is kimondotta, hogy az ősiség «in casibus planæ successionis» respectálandó. (1861. Orsz. Ért. II:250. l.). A törvényhozó tehát, mond Deák József ügyvéd, Deák Ferencz öcscse, az

Digitized by Google

által, hogy az ősiséget elvben eltörülte, aligha akart egyebet elérni, mint megszüntetni a hitel megszilárdulásának útjában álló akadályokat. Erre pedig elég vala megadni a birtokosnak a szabad rendelkezhetési jogot s megszüntetni azon pörlekedéseket, melyek a birtokjogot ingataggá s bizonytalanná tették. Ilyenek a processus invalidatorius ex præjudicio, ex neglecta vel non attenta præmonitione, ad transvestitionem conditionum pignoratitiarum, processus successionales s több efélék» (u. o. II: 241). — Az 1848: 15. tcz. e szerint, a midőn fenntartotta az 1836: 14. tczikket, mely a *vérrokonok közti világos örökösödésről* szól, fenntartotta egyszersmind az *ági öröklési rendet* is, melynek hívei tehát egészen az 1848. évi törvények álláspontján vannak. A törvény világos örökösödés alatt értvén azt, mely a testvérek, vagy unokatestvérekre, illetőleg a szülők, vagy nagyszülők vagyonára vonatkozik. Tökéletesen a mi véleményünk helyességét igazolja, mely szintén nem akarja az ági öröklest a nagyszülőkön túl kiterjeszteni. Idézett 1836: 14. tcz. 3. §-ban a fiak és leányok közötti egyenlő öröklési jog, a 8. §-ban pedig az öröklött és szerzett javak közötti különbség még az ingókra vonatkozólag is benfoglaltatik (1861. Orsz. Ért. I: 84., 92. l. 3. p. 95 és II: 220, 248. lap). Elvégre

3. Hivatkozom az 1861. évi országbírói értekezletre, melynek örökösödési része gr. Apponyi György elnök kijelentése szerint a legszebb és legkimerítőbb tanácskozás után állápíttatott meg. Az ez iránti javaslat öt ízben vétetett újabb munkálat és kidolgozás alá (Orsz. Ért. II: 450. l.). Ez értekezlet azon megállapodásai, melyek az *öröklött és szerzett vagyonra* és az *ági öröklésre* vonatkoznak s a melyek a most is hatályos ideigl. törvénykezési szabályok I. része 9—12. §§-ban foglaltatnak, az értekezlet tagjai által, kik Magyarország *leghírnevesebb jogászai* voltak (1861. Orsz. Ért. I: VII, VIII. l.) *egyhangulag* fogadtattak el. (1861. Orsz. Ért. II: 443. l.). Horváth Boldizsár ügyvéd, utóbb országbírói ítélőmester, azután pedig m. kir. igazságügyminiszter, kinek *közvetítő* javaslata értelmében. (Orsz. Ért. II: 430. lap) vált határozattá az ideigl. törvénykezési szabályok öröklési része, a többi közt a következő érvelésekkel nyugtatta meg, illetőleg fegyverezte le mintegy azon tagokat, kik a magyar öröklési törvények visszaállításában az ősiség helyreállításától,

Digitized by Google

illetve az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség fentartásától és az ági örökléstől féltek. «Már most csak azon kérdés oldandó meg általunk: miben állott a tulajdonképeni ősiség? Ennek definitióját a törvénykönyvben hiába keresvén, azt a gyakorlati következményekből kelle merítenünk. Ez intézménynek, melyet az egész magyar magánjogrendszeren vörös fonalként végig vonulni látunk, czélja volt: a javakat a magyar családok kezeiben biztosítani, azok elidegenítését nehezíteni, a visszaszerzést pedig minden úton megkönnyíteni. Nem tagadható, hogy ez intézmény szorosan a családiság eszméjén alapult. De az által, hogy a szélsőségig ment, igazságtalanná és korszerűtlenné vált, összeütközésbe jött a közhitellel; kétessé, ingataggá tett minden birtokjogot; mert a birtokos nem volt sokkal több egy haszonvevőnél, kinek jogcselekvényeit az utódok minden ürügy alatt megtámadhaták, mi által a birtokszerzés valóságos koczkajátékká lőn. Ennélfogva azon meggyőződésre jöttünk, hogy megtartván ez intézményből azt, a mi a családiság eszméjével rokon, ellenben föladva belőle mindent, mi a közhitellel és a birtokbiztonsággal ellenkezésben áll, teljesen megfelelünk a feladatnak nemcsak, de sőt azon vezéreszmének is, mely az 1848: 15. tcz. alkotói előtt lebegett, a kik az ősiség eltörlésében a közhitel és a jogbiztonság szempontjából indúltak ki. Ha tehát kimondatik, hogy a birtokos szabad tulajdonosa vagyonának s ez iránti jogcselekvényei az utódok által kérdés alá nem vonhatók, azonban halála esetén s végrendelkezés hiányában az öröklés a családiság fogalmai, törvényei szerint megy át a család tagjaira s leszármazók nem létében azokra száll vissza, kiktől az eredett: ha ez kimondatik, akkor megmenekültünk az ősiség kártékony kinövéseitől s a mi belőle fenmaradt, az inkább családiság, mint sem ősiség; — legalább nem azon ősiség többé, melynek következményei a közhitel és jogbiztonságot veszélyeztetnék. Hogy az öröklött javak visszaszállása azokra, kiktől azok az örökhagyóra hárultak, nem azon ősiség többé, a mit e néven neveztünk, erre nézve legyen szabad a *franczia* öröklési törvényekre hivatkoznom, melyek az ősiséget nevéről sem ismerik. A Code Napoleon 747. §-ban világosan azt rendeli, hogy gyermekek nem létében a fölmenő ágbeliek, minden mások kizárásával, egyedül öröklik azon tárgyakat, a

Digitized by Google

melyeket elhalt gyermekeiknek vagy leszármazóknak ajándékoztak; sőt ha a tárgyak természetben meg nem volnának, azok értékét rendeli a fölmenőknek megtéríttetni. Ámbár nem vitatom az ugyanazonosságot, az ajándékozott és öröklött vagyon közt; de az analogiát tagadni nem lehet.» (1861. Orsz. Ért. II: 238. és I: 96, 97. l.). Ezek után

e) Teleszky tagtárs annak bizonyítása végett, hogy Deák Ferencz nem az ági, hanem a törzsi öröklést akarta: idézeteket hoz föl Deák Ferencz azon beszédeiből, melyeket az országbirói értekezlet idején elmondott. Ugy de a nagy hazafi azon idézetekben mindenütt a *kegyeletről, szeretetről* szól. És kikre vonatkoztatja ezen szeretetet és kegyeletet? A mostohákra és idegenekre? Nem. Hanem az *édes* gyermekekre, rokonokra és a hitvesre, mint a kit a *propinquitas amoris* csatol hozzá. (1861. «Orsz. Ért.» II. 281. l.) S melyik öröklési rend képviseli inkább a családi és rokonsági szeretetet és kegyeletet? Kétség kivül az ági öröklés. Mert a törzsi öröklés a tulajdonos vagyonát különbség nélkül osztja rokonok és idegenek, édes gyermekek és mostohák között.

Hogy Deák Ferencz az ősiségből *nem a családiságot és az ezen alapuló ági öröklést akarta eltörülni,* hanem annak egyedül másik alkatrészét, az *elidegeníthetlenséget,* kitünik a Teleszky által szintén idézett következőkből: Politikai életem legnagyobb része folyt le azon küzdelemben, melyet elvtársaimmal együtt a régi feudalismusnak káros maradványai ellen folytattunk. Ezek közé számítottuk az ősiséget is, melynek *bilincseiből* kiszabaditani a nemzetet, legfőbb törekvésünk vala. *Küzdöttünk, hogy e hazában is szabad legyen ember és föld.... hogy kiki tulajdonát valóságos tulajdonának tekinthesse s birtokát a lehetőségig biztosnak.* És miután sok nehéz küzdés után 1848-ban czélt értünk: ki fogja tőlem méltányosan követelhetni, hogy segítsem ismét *lebilincselni* a tulajdont, minek felszabadulását oly forrón óhajtottam. (1861 — Orsz. Ért. II.: 296 l.) De kitünik ez egy másik beszédéből is: Én az ősiség ellen sok évig küzdöttem, *de azért nem volnék idegen az örökösödés fentartásától* és örömmel nyultam azon javaslathoz, melyet négy tagtársunk aláírt. (U. o. II.: 228. l.) A négy tagtárs volt Horváth Boldizsár, Ledniczky Mihály, Rudnyánszky Béla és

Digitized by Google

Thanhoffer Pál; az általuk aláírt javaslat 7. §-a pedig eképen szól: Leszármazók hiányában az apa és anya hivatvák öröklésre, mindenik azon érték erejéig, mely tőlük, vagy elődeiktől az örökhagyóra hárult; — az apai vagyon az apára, az anyai pedig az anyára szállván vissza. Ha a hagyatékból az örökhagyó által öröklött vagyon ki nem kerülne: az apa és anya a hagyatékon azon érték arányában osztoznak, a mely tőlük vagy elődeiktől az örökhagyóra szállt. Ellenben ha a hagyaték az örökhagyó által *öröklött* értéket túlhaladná: ezen *szerzemény* az apa és anya között két egyenlő részre oszlik. (U. o. I: 87, 88. l.) Azonban, hogy ő az ősiséggel együtt nem akarta eltörülni a családiságot és az ági öröklést, sőt *inkább ennek fentartása mellett volt,* legjobban kitünik az országbírói értekezletnek az 1861 márczius 4-én tartott teljes üléséből, a hol a Horváth Boldizsár által előterjesztett értekezleti javaslat 8, 9 és 10 (10, 11, 12) §§-ait *minden észrevétel nélkül* megszavazta (u. o. II: 443. l.) Pedig előbb már több ízben (u. o. II: 281, 294, 295. l.) kijelentette, hogy az annak idején előterjesztendő öröklési javaslatra mindenütt meg fogja tenni észrevételeit. *Ismétlem,* — úgy mond — hogy előttem is alapeszme *a régi magyar törvények visszaállítása.* De a hol s a mely tárgyban azok visszaállításából a jogviszonyok megzavarását, vagy institutióink demokratikus szellemének fölforgatását hiszem bekövetkezőnek: ott kétkedés nélkül ellene szólok. (1861 — Orsz. Ért. II: 295. l.) Azonban sem ellene nem szólt, sem észrevételeket nem tett. Mit bizonyít hát ez? Azt, hogy a javaslatban fentartott ági öröklési rend az ő *meggyőződésével is* találkozott és azt nem hitte olyannak, mely a jogintézmények demokratikus szellemének meg nem felelne. De nem tett észrevételt akkor sem, midőn 1861 junius 22-én az országgyülés az öröklött és szerzett vagyon közötti különböztetést az ági öröklési rendszerrel együtt elfogadta.

III.

Ezen megjegyzések előrebocsátása után most már áttérhetek azon kifogásokra, melyek az ági öröklés fentartása ellen fölhozattak. A fontosabb kifogások a következőkben foglalhatók össze:

Digitized by Google

I. Más államokban is el volt fogadva az ági öröklési rend, utóbb mégis eltörültetett s a törzsi örökléssel helyettesíttetett. Hogy ez így volt másutt, azt én elismerem. De csak oly külföldi államokban, melyekben a római jog recipiáltatván, alaki érvénynyel ruháztatott fel.

Úgy, de jogtörténeti tény, hogy a mi hazánk ment maradt a római jog befolyásától ép úgy, mint Angolország, Skandinávia és Oroszország. Ki merné azért állítani, hogy ezen államok képtelenek a jogfejlődésre; ki merné állítani különösen akkor, midőn a körülmények ellenkezőt bizonyítanak.

Anglia nagygyá bírt lenni ősi intézményeinek fentartása mellett is. S ha mégis ezen tekintetben mi Angliára hivatkozunk: azt felelik erre törvényhozóink, hogy Anglia után mi nem indulhatunk, mert Angliának sajátszerű viszonyai vannak.

De nincsenek-e ép oly sajátszerű viszonyai Németországnak vagy Francziaországnak is. Nem egészen más-e itt a társadalmi és a jogi fejlődés, mint nálunk? Miért akarják tehát mégis ezek sajátlagos intézményeit ránk erőszakolni?

Minden államban azon öröklési törvény czélszerű, mely az ottani társadalmi viszonyoknak és a történeti jogfejlődésnek leginkább megfelel. Magyarországban más az érzelem, gondolkozás, a szokás és a művelődés, mint Németországban vagy Francziaországban. Mi nem vagyunk sem németek, sem francziák. Miért akarják tehát, hogy németek és francziák módjára éljünk; miért akarják, hogy a mi öröklési jogunk hasonló legyen oly népek jogához, melyektől a mi viszonyaink annyira különböznek. Nálunk, úgy mond Kiss Andor hétszemélynök, más politikai viszonyok vannak, melyeket nem akarok feszegetni; de a melyeknek fönnállása miatt Európa bennünket nem ért s annyira gáncsol. Holott ha ismerne bennünket s politikai helyzetünket fölfogná: igazságot adna nekünk. (1861. Orsz. Ért. II: 247. l.)

Avagy hol van még egy másik ország, hol a viszonyok és állapotok oly annyira sajátlagos természetűek lennének, mint épen Magyarországban. Azon heterogen elemek, melyek közé beékelve vagyunk, nemcsak feljogosítanak, hanem köteleznek is bennünket arra, hogy életrevaló sajátlagos intézményeinket

Digitized by Google

fentartsuk s azt holmi compilált öröklési rendszerrel föl ne cseréljük. Mert a mi öröklési intézményeink nemzetiek, nemzetiek mondom, mert eredtek légyen bárhonnan, több század év óta, sőt a mennyiben az ősiség a szállásbirtokra visszavezethető, ezer év óta él azokkal a nemzet; ezen évszázadokon át vérévé és testévé váltak azok a nemzetnek, alapjaivá lettek egy egészen önálló jogfejlődésnek s egy alak, feldolgozás és kivitel tekintetében oly önálló jogintézménynek, melynek szárnyai alatt a balszerencsével mind ez ideig megküzdeni bírtunk.

Azt talán el lehet mondani más államban, hogy a magánjogi codificatiónak nincs nemzetfenntartó ereje. De nem lehet mondani Magyarországban. Mert ha van e világon nemzet, úgy a magyar az, melynek fenmaradását első sorban magánjogi institutiói mozdították elő s melyet egyenesen a nemzeti codificatio mentett meg eddigelé is a megsemmisüléstől, a végképeni beolvadástól.

Arra nézve pedig, hogy mily igazán nemzeti a mi öröklési jogunk, Rudnyánszky Béla ügyvéd szavaira hivatkozom. A közvélemény hangosan követeli a magyar öröklési törvények viszszaállítását és méltán. Mert a közönség csak úgy fog tapasztalni lényeges különbséget a magyar és osztrák törvények uralma között, *ha a magyar örökösödési törvényeket visszakaphatja.* Míg ellenben, ha visszaállítjuk is a többi magyar törvényeket mind, csak az örökösödésieket nem: épen azon törvényeket nem állítánk vissza, melyek kiválólag és egyedül magyarok. Nem czélom a magyar örökösödési törvények előnyeit fejtegetni az osztrák örökösödési törvényeké fölött. Mellőzöm azon okokat, melyek a magyar ember előtt saját öröklési törvényeit kivánatosakká teszik. Mert hiszen azok visszaállításának óhajtásában mindnyájan egyetértünk, tudván azt, hogy épen ezen törvények azok, melyek, *mint a nemzet nemtője,* őrködtek nemzetünk fölött, melyek megtarták a históriai neveket a nemzet számára, *tarták meg tehát és fűzték odább a históriát magát,* melyre pedig hivatkoznunk oly igen jól esik s mely eszközlője lett mostan is, hogy nemzetünk poraiból phönixként ismét fölemelkedhetik. (1861. *Orsz. Ért.* II. 222. lap.)

II. Az ági öröklés nem áll európai színvonalon. Felhozzák az ági öröklés ellen, hogy ez pogánymaradvány a lares

Digitized by Google

cultusának idejéből, csak a régi szláv, germán és az ázsiai primitiv jogokban fordul elő; vagyis más szóval, hogy legkevésbé sem áll európai színvonalon.

Vessék bár szemünkre ezt is nekünk, kik hazai intézményeinkhez híven ragaszkodunk. Nem bánom. Mert úgy vagyok meggyőződve, hogy magasztosabb azon színvonal, mely a nemzet életérdekeit tartja szem előtt, mint az, mely némelyek szerint a tudomány magaslatain halad ugyan, de annak megállapodásait elvontan, a nemzet életérdekeire való tekintet nélkül alkalmazza.

Ezen meggyőződéshez hiven, ha azt tapasztalom, hogy a theoria és metaphysica Aeolusai mint tornyosítanak felhőket felhőkre azért, hogy elvont tudományukat, vagy azok ürességeit elleplezzék: a florenczi költővel azt felelem rájuk: látom és elballagok. Mert azt tartom, hogy alig van valami nagyobb bűn a tudományban, mint valakivel elhitetni, vagy valakinek agyába olyasmit belekényszeríteni, a mi elvont.

A nemzet életérdekeit szem előtt tartó gyakorlati tudomány fensége és világossága előtt eltünik minden, a mi felhős, ködös, vagy tüneményes és az marad meg csupán, a mi való, igaz és tényleges.

Nagy hiba nálunk, hogy az elmélet többnyire idegen országok tapasztalatai után indul; azt pedig, a mi hazai életünkben mutatkozik, nem ismeri. Innen van, hogy a gyakorlat vívmányai vagy fejletlenek maradnak, vagy nem birnak tudományos nemzeti öntudatra vergődni. Alig van valaki, a ki ezeket a külföld tapasztalataival összehasonlítsa. Miből azután az következik, hogy nálunk mást tanít az elmélet és mást a gyakorlat, és hogy bizonyos intézmények és jogi rendszerek oly népre, állapotok- és viszonyokra erőszakoltatnak, hová nem valók.

Ha el akarjuk érni azt a czélt, melynek úgy Deák Ferencz, mint Tisza Kálmán is több izben kifejezést adott, azt mondván, hogy minden iparkodásunk és törvényjavaslatunk odairányul, hogy ezen nemzet, mint magyar nemzet és ezen állam, mint magyar állam megtartassék és virágzóvá tétessék: úgy ezt a czélt a magánjogi törvények alkotásánál sem szabad szem elől téveszteni.

És vajjon hol van erre alkalmasabb tér a családi és örök-

Digitized by Google

lési jognál. Ez a tér a mi legsajátlagosabb tulajdonunk, a mi legsajátlagosabb belügyünk. Nincsenek itt közös érdekeink, közös összeköttetéseink a külfölddel. Ez a tér az, mely a nemzeti jelleg fentartásával legszorosabb összefüggésben van s a melynek szabályozásánál a nemzetiség követelményei első sorban veendők és vehetők figyelembe. Mivel Széchenyi szerint: a nemzetiség isteni, az alkotmány pedig emberi munka. Amaz ha kimult, hamvaiból többé föl nem éleszthető. Míg az önmagához hű és egészséges nemzet alkotmányt könnyen szerezhet.

A nemzetiség alapján kell azért fejlődnie mindegyik népnek. Mert csak azok lehetnek az élet, tudomány, művészet, egy szóval a miveltség s előhaladás jogosult szerepvivői, kik önmagukból és nemzetiségük alapján alakultak meg. A mi nemzetiségünk tősgyökeres, évezredes ősi fája is megférhet az igazi civilisatio világcsarnokában és szépen virulhat ott az általános ipar, tudomány és művészet nagy versenye daczára is.

III. Az ági öröklés nem felel meg a nemzetgazdasági irányelveknek. Azon kifogást is érvényesítik az ági öröklés ellen, hogy az a nemzetgazdasági irányelvekkel össze nem egyeztethető és hivatkoznak Roscher-ra, Stuart Mill-re, Macculoch-ra, Minghetti-re s a Cobden-club kiadványaira, mint a kik egészen másban keresik a birtokoszlás és birtokhalmazás korlátjait.

Ezen kifogás is állítás inkább, mint valóság. Mert midőn az ági öröklés szorosabbra fűzi a családi kapcsolatot, élénkíti a családfentartási érzületet és családi szellemet; munkára, szorgalomra és tevékenységre ösztönzi a család tagjait s a gyermeket rábirja, serkenti arra, hogy szüleivel karöltve, vállvetve működjék közre a vagyonszerzésnél, előre látván és tudván, hogy így saját anyagi jobb jövendőjének is alapja vettetik: midőn ezen feladatot kétségtelenül előmozdítja az ági öröklés, ez által egyszersmind a nemzetgazdasági tudomány egyik főfeladatát is teljesíti.

Az pedig az előadásomban felhozott példából bizonyos, hogy a törzsi öröklés szerfölött elaprózza, parányi részekre szétdarabolja a vagyont. Míg ellenben az ági öröklés meggátolja annak túlságos mozgósitását — a nélkül, hogy túlságos összehalmozását lehetővé tenné. Pedig nemzetgazdasági szempontból

Digitized by Google

ez a körülmény is nagy fontossággal bir — főleg a jelenlegi hazai viszonyok között; midőn úgy a törvényhozás, mint maga a gazdaegylet is komolyan gondolkozik arról, hogy a földbirtoknak jelenleg divó feldarabolása ellen alkalmas módot találhasson föl.

Nem is említve, hogy midőn a tulajdonos azt a vagyont veszi birtokába, melyen született és a hol gyermekéveinek boldog napjait játszotta: az ily vagyonhoz több előszeretettel ragaszkodik s inkább fog igyekezni azt utódai részére is fentartani.

Az ági öröklési rend tehát azonkívül, hogy a családi erkölcsöket fejleszti, a családfentartási érzület terjedését és szilárdulását előmozdítja: az okszerű nemzetgazdasági elvekkel sem ellenkezik. Sőt még ezeknek is jobban megfelel, mint bármelyik modern európai öröklési rend. Jobban megfelel, mint különösen a törzsi öröklési rend, mely a szerzés ösztönét elfojtja, vagy legalább is ellankasztja akkor, midőn a vagyont *eredetére való tekintet nélkül* egyenlően osztja édes gyermekek és mostoha gyermekek, édes szülők és mostohák, rokonok és idegenek között.

Ezt tudva és tapasztalva a tulajdonos, önkénytelenül is azon gondolatra ébred, hogy minek szerezzen ő vagyont, avagy minek tartsa meg a szerzeményt, ha a törvény azt az ő érzelmei ellenére halála után idegeneknek osztja, szórja, pazarolja.

És hogy az ági öröklés mennyivel inkább megfelel a nemzetgazdasági irányelveknek, utalunk a következő tekintélyek nyilatkozataira.

Tóth Lőrincz: Mi az ősiséget átalában és az 1848: 15. törvényczikket illeti, az ősiség hatása két oldalról tekintendő. Az *egyik*, a mennyiben a javak elidegeníthetését korlátozta. Kétségkívül az 1848: 15. tczikk czélja nem volt más, mint az ősiség elvi megszüntetése; a mennyiben e megszüntetés a nemzetre nézve *nemzetgazdászati* szempontból kivánatos volt; az ősiségnek ezen oldalához tartoznak az erőtlenítő perek, melyek megszüntetése a hitel és forgalom tekintetéből oly kivánatos volt. De van az ősiségnek még *más* oldala is, melyet, ha úgy tetszik, akár ne is ősiségnek, hanem inkább *családrendszernek* nevezzünk. Megvallom, ha most csinálnék is új örökösödési törvényt, a legnagyobb figyelmet, a legnagyobb kegyeletet fognám ezen

Digitized by Google

szent családiság eszméjére fordítani. Ezen egészséges eszme az örökösödési törvényekben minden ősnemzetnél megvan. Ezt látjuk *Angliában* is. Ellenben az *osztrák* törvény (törzsi öröklésével együtt) a birtoknak csak két nemét ismeri: a *megkötött* és *szűkkörű* hitbizományt s a végtelenül *korlátlan szabad* tulajdont. Ez két szélsőség. Amaz a javak túlságos összehalmozása által *olygarchiát* teremt; ez pedig ugyanazok szétépése s elaprózása által *proletariátust*, melyek közül egyiket sem lehet óhajtani (1861. *Orsz. Ért.* II. 220. l.).

Kiss Andor hétszemélynök: Ha tehát azon elvből (a törzsi öröklés elvéből) indulunk ki: elvonatik az ősi vagyon a családtól. A mi nekünk fáj, mert nem tudunk elválni azon elvtől, melyet századokon át tápláltunk, t. i. a családok fenntartása elvétől. Annálfogva az (osztrák, illetve törzsi) örökösödési törvényt nem létesíthetjük, hacsak egy tant nem állítunk föl az emberi érzelem ellenére» (u. o. II. 248. l.).

Horváth Boldizsár: Azon félelem, mintha az öröklött és szerzett vagyon közti különbség a *birtok biztonságát* megzavarná, megszünik az által, hogy mindenki szabad tulajdonosa életében az öröklött vagyonnak is s erre vonatkozó jogcselekvényei az utódok által megtámadhatók nem levén, a vevő az eladandó jószág természetét vizsgálni kényszerítve nincs s magát semmi veszélynek ki nem teszi azért, hogy öröklött vagyont vásárolt. A reintegratio kérdéséből folyó bonyodalmaknak is eleje van véve olykép, hogy az esetben, ha az apától és anyától öröklött összes vagyon a hagyatékból ki nem kerülne, a hagyatékon minden ág azon arányban osztozik, a mely arányban az apai öröklött vagyon az anyáról öröklött vagyonhoz állott. (U. o. II. 240. l.)

Gróf Barkóczy János v. b. titkos tanácsos és országzászlós: Azt lehetne itt felhozni, hogy az ausztriai (törzsi) rendszer miért állhatott fenn annyi éven át Ausztriában? Miért nem volt annak ott is ugyanazon eredménye (t. i. a birtok elaprózása)? Ausztriában azon eset, melytől hazánkban félnünk kell nem forgott fenn. A *birtoknak eldarabolása* Ausztriában 1812-től fogva nem állott be azért, mert az akkoron behozott codex az ottani birtokviszonyokat különös helyzetben találta; t. i. a birtoknak legnagyobb része ott rendezve püspökök, kolostorok és

Digitized by Google

privilegialis osztálynak kezei közt volt, mely birtokokban való öröklésre nézve mi változás sem állott be. Így tehát a birtoknak csupán legkisebb része, legfölebb az ország 1/10 része volt érintve az ausztriai codex által. Tudjuk, hogy ezen codex miképp keletkezett. Az első példát Francziaország adta I. NAPOLEON alatt 1804-ben. A franczia revolutio is tabula rasat csinált Francziaországnak. Mi volt a következése a napoleoni codex behozatalának? Azóta már egy fél század telvén el, e részben lehet itéletet mondani. *Az összes birtok legnagyobb részben szétdarabolás alá esett.* Mindenki tudja, hogy Francziaországban mennyire hatott a magánviszonyokra ezen mobilisálás. Ilyentől szónok irtózik s ezt Magyarországra nézve sokkal fontosabbnak tartja, mint másutt. *Itt a nemzetiség, fajunk fenntartása jő kérdés alá.* A birtok egy részét mobilisálni, eladóvá tenni könnyű. Ennek példáját látjuk Scotiában és Németországnak is nagy részében. *Sokkal nehezebb azt kellő korlátok közé szorítani.* A magyar törvényhozás kétségtelenül át fogja látni e tárgy fontosságát s *más feladata lesz, mint utánozni a franczia, vagy ausztriai codexet.* A királyi adományozásra visszamenni nem lehet, hanem oly *öröklési rendszert kell életbe léptetni, hogy a birtok eldaraboltatása meggátoltassék.* Feladatunk lesz a középutat megtalálni s a birtokot *úgy rendezni, hogy a feldaraboltatástól ne kellessen tartanunk.* Nincsen törvényhozás, nincsen uralkodó, ki képes volna a régi birtokviszonyokat visszaállítani. Nem Francziaországot, de *Angliát* kell utánoznunk, hol az öröklési rendszer a legszorosabb összefüggésben van a közjogi (politikai, nemzetgazdasági) viszonyokkal. *Ausztriában hitbizományok vannak, — ezeknek nincsen jövőjük.* Ha jövő országgyülésünk meg nem ragadja az alkalmat birtokviszonyaink elrendezését illetőleg; úgy a birtok legnagyobb része idegenek kezére jutand. (U. o. II. 253, 254. l.)

IV. Az ági öröklés elzár a külföldi intézményektől. Elvégre azt is ellenvetik a törzsülhivek, hogy az ági öröklési rend merő ósdiság és útját állja a hatályos, a komoly és valódi reformoknak.

Mi, kik az ági öröklés fentartása mellett buzgólkodunk, legkevésbé sem akarunk elzárkózni a valódi reformoktól s ezekhez képest a külföldi intézményektől. Hiszen senkisem hangoz-

Digitized by Google

tatja nálunknál jobban, hogy a magánjog más vidékein, mint a személyi, dologi és kötelmi jog terén, a telekkönyvi, csőd-, váltó-, kereskedelmi s a többi kivételes jogokban utánozzuk Európa míveltebb nemzeteit, a helyzet és körülményekhez képest; sőt ha lehet, haladjunk velük karöltve. — Csak a családi és örökjog szabályozásánál ne mulaszszuk el a nemzeti jogot szem előtt tartani. Hol a már létező alap oly jól áll, mikép lehetetlen volna a felállítandóra nézve annál jobbat lerakni, ily esetben a réginek az újjal való czélszerű egybeházasítása: a dolog bölcsészete (gróf Széchenyi István: *Eszmetöredékek*).

Más irányban tehát épen nem akarjuk mi figyelmen kívül hagyni a külföldi intézményeket. Ismerjük mi is azon solidaritást, mely alól kibúvnunk nem szabad, hacsak életképes tagjai akarunk maradni az európai államcsaládnak. De ismerjük azt is, hogy törekvésünk egyik főczélja: a magyar nemzeti jelleg kell, hogy legyen. — A nemzeti jelleget s a nemzeti jellemet ápolnunk kell, a hol lehet, minden intézkedésünkben; mert ennek kifejtése és nemesítése nélkül nincs valódi nemzet. A nemzeti nagy események, a nemzeti nagy erények szülő anyja és a hazafias tetterő kútfeje a nemzeti jellem. Azon nép, mely a nemzeti jellegét elveszti, semmit sem képes véghez vinni, mert nem organicus tagja többé az emberiségnek.

Épen azért, hogy a magyar nemzeti jelleget föntartsuk: az a feladatunk, hogy életrevaló ősi intézményeinkhez ragaszkodjunk és ezeket idomítsuk a kor és tudomány követelményeihez képest. Az a feladatunk, hogy a külföldi törvényekből ne a rendszert, hanem csak eszmét, a gondolatot recipiáljuk; a kivitelt, a feldolgozást pedig alkalmazzuk a hazai viszonyok-, szokások- és a nemzet közérzületéhez.

Így alakítva és fejlesztve az újabb intézmények, nemcsak nemzeti jelleget, nemzeti színezetet nyernek azok, melyet pedig már Montesquieu és Bluntschli is nagyra becsül: hanem hazai intézményekké is válnak, mert a nemzet vérévé és testévé lesznek. Így jártak el őseink már akkor, midőn szent István alatt a karolingi államrendszerből a vármegye-rendszert alkották; vagy midőn az Anjou-királyok korában a hűbérrendszer hasonlóságára az adományrendszert szabályozták. Igy tett maga Verbőczy is a római, egyházi és hűbéri joggal. Ő sem ültette át úgy egy-

Digitized by Google

szerűen, érintés nélkül, a külföldi intézményeket; hanem elfogadva belőlük az eszmét, a gondolatot: ezt illesztette be a hazai viszonyok követelményei szerint a fennálló jogrendszerbe. Az ilyen eljárás okozta aztán, hogy egyes külföldi származású jogtételek és intézmények, a nemzeti jogélet átalakító ereje és hatása folytán, specialis magyar jogintézményekké váltak.

De azon hasonlatosságot, mely ezen eljárás következménye, nagyon túlbecsülni s ez alapon a magyar nemzettől minden szellemi önállóságot és eredetiséget megtagadni, még ily értelemben sem szabad. Mert ilyen hasonlatosságok egyrészről az angol és franczia, másrészről pedig a római jogban is előfordulnak — a nélkül, hogy azért azt lehetne mondani, hogy az angol és franczia jog római eredetű.

A hasonlatosságnak oka, mint ez helyesen jegyeztetett meg, igen sokszor nem az, mintha mi jogintézményeinket másoktól vettük volna. Hanem azon erkölcsi, gazdasági és politikai viszonyok, melyek az összehasonlító jogtörténet tanuságaként a mívelődés és fejlettség hasonló fokozatán hasonló állapotokat, vonásokat és eredményeket idéztek elő mindenütt.

A hasonlatosságot a hasonló helyzet és viszonyok teremtették a nélkül, hogy egyiknek a másikat szükségkép utánoznia kellett volna. Ki hinné például, hogy mi a leánynegyed intézményét az indusoktól vettük, kiknél az több ezer év óta fennáll, s kikkel mi nem is érintkeztünk. Hiszen ha a hasonlatosságot annyira élére akarjuk állítani, akkor minden hazai intézményt utánzottnak, hamisnak kellene állítanunk és azt kellene mondanunk, hogy nálunk *idegenektől* származik minden, még a tulajdoni, szerződési, házassági, örökösödési, apai és gyámi hatalomra vonatkozó intézmény is. Mert hiszen ez intézmények léteznek másutt is. — Ilyen képtelenségre vezetne azon törekvés, mely a magyar nemzettől minden önállóságot és eredetiséget elvitatni akar.

Én az eredetiséget nem a tárgyban keresem. Mert ez ősanyag. Hanem keresem az alak-, a kivitel- és feldolgozásban. Ha ez új: bátran nevezhetjük az eredményt, munkát vagy intézményt is önállónak, eredetinek, — daczára, hogy a tárgy nem új. Ha az, ki hasonló tárgygyal foglalkozik, soha sem hozhatna létre eredeti művet, úgy Munkácsy festőnknek «Krisztus Pilátus

Digitized by Google

előtt» képe sem lenne eredeti, mert ezen tárgyat mások már régebben földolgozták.

V. Külföldi jelenségek az ági öröklés fentartása iránt. Ha az újabb európai jogfejlődést figyelemmel kisérjük, azt tapasztaljuk, hogy a figyelem mindenütt első sorban fordíttatik a hazai viszonyokra és az ősnemzeti intézményekre.

Külföldi jogtudósok hangoztatják, hogy a családi és öröklési jog tekintetében conservativ irányban kell eljárni; nem szabad tabula rasat teremteni; azon jogot a nép közérzületével párhuzamosan kell alakítani. Olyan tekintélyek hangoztatják ezt, mint Bluntschli, Stahl, Vering, Binding, Walter, Zimmerle, Munzinger stb., világos jeléül annak, hogy a törvényalkotásnál, még a római jog befolyása alá került államokban is, ébredez már a nemzeti érzék, a nemzeti szellem a hazai jogintézmények iránt és ezeknek illő helyet és megfelelő tért engednek törvénykönyveikben, mint ezt különösen a zürichi, graubündteni, berni és schaffhauseni codexekben látjuk. Pedig ezek mind a legújabb kor szüleményei és elismert tudományos férfiak alkotásai. Olyan férfiaké, kik nem féltek attól, hogy ha ősi intézményeiket megtartják és azokat a tudomány és a kor követelményeihez idomítják, majd kineveti őket a tudós világ. Nem féltek ettől: mert meggondolták, hogy az idegen intézmény átvétele által hizelegnek ugyan az illető külföldi államnak, de tiszteletlenséget árulnak el saját nemzetük- és hazájukkal szemközt.

Ilyen tapasztalatok után valóban csodálatos, hogy némelyek nálunk ezen jelenségekből azt a következtetést és tanuságot vonják le, hogy hazai intézményeinket, mintha már azok egészen haszontalanok lennének, a tűzbe dobni és lomtárba kell hányni. Azt gondolják, hogy jobb lesz nekünk örökjognak azon compilatió, mely az ausztriai, szász, zürichi és graubündteni codexekből összeállíttatik. Azt gondolják, hogy helyesebb lesz ezen különféle szedett-vedett foszlányokból késziteni az új magyar öröklési jogot, azon réginek *átalakítása* helyett, mely nem egy ember akaratának, hanem egy egész nemzet jogalakító erejének, erkölcs-, jellem- és szellemnyilatkozatainak köszöni lételet.

Az, hogy a codificatio nekünk magyaroknak szól, mintha

Digitized by Google

nem is jöhetne figyelembe! Mintha ezen nemzetnek immár nem lehetne más hivatása, mint az, hogy szellemi dolgokban a külföld uszályhordozója, meddő másolója, szolgai utánzója legyen; — mintha tőlünk magyaroktól a természet teljesen megtagadta volna a képességet az új és önálló eszmék, új és önálló intézmények létesítése- vagy idomítására! Vigyázzunk, nehogy önkénytelenül, tudtunk és akaratunk nélkül is ezen állapotra jussunk! Mert az ilyen nemzet számára aztán hiába hoznák a legjobb törvényeket, hiába adnák ki a legüdvösebb felsőbb rendeleteket és hiába készülne a legtökélyesebben szervezett anyagi hatalom is. Azok sem mentenék azt meg már többé. Az ilyen államban megszünnék a nemzeti önérzet s az emberekben megszünnék a büszkeség a nemzet tagja lenni. Az ilyen nemzet számára már kiszakított lap lenne a történelem, melyről letörülték nevét; ő nem jelenhetnék meg többé különválóan az emberiség nagy családjában.

Azok a legjobb törvények, mond Frank Ignácz, melyek a nemzet geniusát, illetve a nemzet közérzületét, közvéleményét követik, melylyel, hogy mily ellentétben áll a törzsi öröklési rend: erre legkétségtelenebb bizonyíték az abszolut korszak és az osztrák polgári törvénykönyv. A polgári törvénykönyvet még csak megemésztette volna a nemzet, de annak örökjogi része gyülöletet gerjesztett s ez a gyülölet és ellenszenv visszahatott a többi részekre is. És ha ezt kérdezik, hogy mi volt az, mi e gyülöletet szülte? Felelet: az öröklött és szerzett javak közötti különbség megszüntetésével együtt az ági öröklési rend eltörlése s ennek helyébe a törzsi öröklési rend fölállítása. Ezen törzsi öröklés oka annak, hogy Erdélyben az osztrák polgári törvénykönyv még ma sem birt mélyebb gyökereket verni s azért óhajtja vissza az erdélyi képviselők legnagyobb része még ma is az ági örökösödést.

Érdekesek itt az osztrák polgári törvénykönyvnek örökösödési része, illetve a törzsi öröklés ellen a következő nagy hazafiak kijelentései:

Gróf Barkóczy János: Már pedig alig van abban (az osztrák codexben) valami, mi annyi ellenszenvvel találkozott volna, mint ezen örökösödési része. És miért? Azért, mert az ausztriai örökösödési rendszer fajunk és nemzetiségünk fenn-

Digitized by Google

tartására nézve káros hatással volt. Éreztük annak beolvasztó hatását, mit a birtok eldarabolása előbb-utóbb okvetlenül eszközölni fogott volna. (1861. *Orsz. Ért.* II. 253.)

Gróf Dessewffy Emil a tudományos akadémia elnöke: Már pedig nem átallom kimondani, hogy a korlátlan hatalomnak minden tényei között nem igen tudok sérelmesebbet, mint a magánjogot tárgyazó polgári törvények hatályon kivül helyezését és az osztrák polgári törvénykönyvnek Magyarországba való behozatalát. (U. o. II. 245. l.)

Báró Prónay Albert v. b. titkos tanácsos és koronaőr: A törvények visszaállítását illetőleg a quid consilii és még inkább a *quid commodi* jő tekintetbe. Részemről ajánlanám az osztrák törvény ideiglenes megtartását, élvén azon általános terminussal «a jövő országgyülésig»; — de ezen szó olyan értelmű Magyarországban, mint az «ad græcas calendas.» Ha mi általánosan elfogadjuk az osztrák törvényt a jövő országgyülésig: ennek oly magyarázója találkozhatik, ki bizonyos vonzalmat fog azon törvény iránt keresni. Pedig ettől óvakodni kivánunk, *mert a nemzet csak fájdalmat és sérelmet és nem általános vonzalmat érez iránta.* (U. o. II. 246. l.)

Somoskeöy Antal: Az osztrák örökösödési rend ellenkezik alkotmányunk szellemével, a nemzet jellemével, sőt a nemzetgazdászati nézetekkel is. Mert vegyük például. A magyar törveny a nők irányában mily lovagias volt. Most pedig megtörténhetik, hogy egy jó családból levő nő, ki férje életében szükséget nem szenvedett, ennek halála után odajuthat, hogy napi kenyerét is csak könyörületesség útján lesz képes megszerezni. (U. o. II. 249. l.)

Tóth Lőrincz: Különösen bántó az osztrák törvényben, (melynek öröklése ép a törzsi rendszeren alapul) a 737. §, mely szerint, ha az egyik szülő meghalt, a másikra megy át az egész öröklés s ennek maradékaira. Ebből a legnagyobb képtelenségek jőnek ki. P. o. egy ős magyar család leánya férjhez megy egy külföldi katonatiszthez. Lesz gyermeke: ez örökösödik meghalt anyjának ősi jószágában. A gyermek is meghal: a német örökösödési törvény szerint a jószág átmegy a gyermekről *külföldi* atyjára. Ez most elvesz egy másik idegen nőt, ettől ismét lesznek gyermekei s az ős magyar családnak századokon

Digitized by Google

át birt vagyona végkép idegen kezekre jut, kiknek neve a legnagyobb disharmoniában van az ős magyar család nevével, — s végre is csak nemzedékek folytán nyeri meg azon magyar zománczot, melyet kiirtani ugyancsak nem akarnánk. (U. o. II. 221. l.)

Deák Ferencz: A német törvény szerint továbbá a gyakorlati életben *sok istentelenség* származik. Például a szegény asszony leélte életének javát férjével; együtt fáradtak, együtt küzdöttek az élet viszonyaival s volt annyi értékük, hogy belőle ketten becsületesen elélhettek. A férj, a főkenyérkereső elhal s *az özvegy egy negyedre* van szorítva; a többit elviszik az oldalági rokonok. A német törvény ez intézkedését tehát helytelennek tartom s e részben kivánom a magyar törvényt megtartani. (U. o. II. 281. l.)

Horváth Boldizsár: A különbség az *osztrák* (törzsi) és a *magyar* (ági) öröklési rendszer közt csak abban áll, hogy amaz a vagyont, tekintet nélkül annak eredetére, viszi át egyik vagy másik örökösre; míg ellenben a magyar a családiság fogalmának vezérfonalát követve azoknak adja vissza, kiktől az származott; de itt és ott e vagyonra nézve semmi joguk az illető örökösöknek nincs addig, míg az örökhagyó él. — És itt látjuk az osztrák törvényeket a magyar nemzet geniusától eltérni s egyúttal túlcsapongani azon czél korlátain, melyért az ősiség eltörlése a magyar törvényhozás által kimondva lőn. Ezenkívül pedig az osztrák codex 737. §-a az által, hogy az örökhagyó összes vagyonát, ha az végrendelet és gyermekek nélkül halt el s ha az egyik szülő már nem élne, sem leszármazókat nem hagyott volna, az életben levő másik szülőre szállítja, ez által oly rendszabályt állított föl, mely gyakran épen azon ágat, a melytől a vagyon eredett, attól megfosztván, ezt egészen a másik ágnak kezeibe adja s ez által az öröklést sorsjátékká teszi s a magyar érzületet, a családiság fogalmát, mely a magyarnak jelleméhez tapadt, oly érzékenyen sérti. Ugyanily bántó hatással találkozik a magyar érzület az osztrák polg. törvénykönyvnek, hogy többet ne említsek, az özvegyi jog szabályozására vonatkozó intézkedéseiben is, ellenkezvén ezek a nemzetnek azon lovagiasságával, melylyel a nők iránt mindig viseltetett s azon kegyelettel, mely az özvegy nőben, míg férje nevét viseli,

Digitized by Google

az elhúnyt családfőnek helyettesét, képviselőjét szokta látni. (U. o. I. 97, 98. l.) Ha az osztrák polg. codex bármely más részéről volna szó, kevesebb ellenvetésre találnék okot. De ép az öröklésre vonatkozó szabályok azok, *melyek a nemzet geniusával legélesebb ellentétben állnak s a melyeknek eltörlését a közérzület leginkább követeli.* (U. o. II. 236. l.) Az osztrák kormány az 1848: 15. tcz. által ejtett hézagot az ősiségi pátens 5—12. §§. által akará betölteni, kimondván, hogy 1853. május 1-től minden hagyatékra nézve a polg. törvénykönyvben szabályozott öröklési rend lesz irányadó. Nem lehet kétségbe vonni, hogy az osztrák kormány ezen intézkedésével a czél korlátain túlcsapongott, mert nem elégelte meg a magyar öröklési törvényekből azokat megszüntetni, a melyek az ősiség elvéből folytak, hanem az egész öröklési rendszerből tabula rasat csinált s helyébe oly szabályokat állított, *melyek a nemzet geniusával* merőben ellenkeznek. (U. o. II. 238. l.)

Lipovniczky Vilmos hétszemélynök: Mi paragrafusonként átmentünk a magyar törvényen s azt combináltuk az általános polgári törvénynyel, s az volt a *többség véleménye,* hogy a házassági szerződésre nézve a magyar törvény nincs provisio nélkül, mely ha nem is oly tökéletes és részletes, *de kielégítő.* Így e részben a német anyagi törvénykönyvet nem kell elfogadni és általában mindaz, mi a telekkönyvre és ősiségi patensre *nem* vonatkozik, a *magyar törvények szerint elitélhető* s így a jus viduale is. (U. o. II. 282. l.)

A legnagyobb nemzetek: az angol, franczia, német és amerikai csak saját nemzeti egyéniségük és nemzeti szempontjuk szerint lettek urrá, nagygyá és hatalmassá. A magyar is tehát ha őket követni akarja: cselekedjék úgy, mint magyar nemzet. Vegye át más nemzetektől azok gondolatait, cserélje ki eszméit, de dolgozza is fel azokat saját egyénisége és körülményei szerint, egy szóval — tegye azokat nemzetivé. A chinaiak elve, kik minden idegentől elzárják magukat, ép oly nevetséges és veszélyes, mint azoké, kik minden idegent utánoznak, de maguktól semmit sem teremtenek. Az ilyen nemzet utóvégre még önmagára sem ismer rá s kivetkőztetve egyéni sajátságaiból, *észrevétlenűl és csöndesen olvad fel az idegen civilisatióba.* Pedig ennek örülni csak azok tudnak, kik a világpolgári esz-

mékben gyönyört találnak. Ubi bene, ibi patria. De a komoly hazafiak elszomorodnak az ily jelenségen. Mert tudják, hogy a világpolgárság a honszeretet, a hazafias tettek és a nemzeti intézmények iránti közöny kezdete s az önfeladásnak bűnös merénylete. Szegény hazám! Vajjon mi jót is lelhetünk majd benned, ha mindnyájan világfiakká mívelődtünk ki!

Mivel tehát a külföldi jelenségek azt bizonyítják, hogy az eurúpai codificatio újabb iránya főleg a *családi* és *öröklési jog* terén nem az ősi intézmények eltörlésében, avagy a történeti fejlődés megvetésében nyilvánúl, hanem ellenkezőleg abban, *hogy mindezek első sorban figyelembe vétessenek*; mivel továbbá úgy hiszem, az előadottakkal eléggé meg lettek czáfolva azon kifogások, mintha az ági öröklés nem állana európai szinvonalon, vagy mintha nem felelne meg a nemzetgazdasági irányelveknek, avagy mintha elzárna a valódi reformoktól és a külföldi intézményektől: én a megalkotandó polgári törvénykönyvben a törvényes örökjogot az ági öröklés rendjére alapítandónak tartom. A leghatározottabban tiltakozván az ellen, mintha ezzel a már rég eltemetett ősiség szándékoltatnék halottaiból feltámasztatni. Mert, hogy az ősiség is más, az ági öröklés is más: azoknak, kik ezt napnál világosabban látni akarják, hivatkozom azon beszédekre, melyeket az 1861. évi országbírói értekezleten tartottak:

Széher Mihály ügyvéd: Horváth úr indítványában minden tekintetben a magyar typust találom föl. Ott van az ősiség eszméje az *öröklött vagyon* kifejezésében, mely épenséggel nem tartalmazza azon ősiséget, mely eltörültetett. Nagy itt a különbség. Azért használtuk az *öröklött* kifejezést, hogy a jurium disquisitiók régi bonyodalmaikkal elő ne álljanak. Benne van a *magyar özvegyi jog,* melyet Deák Ferencz úr is leghajlandóbb magáévá tenni. Ott van a *közszerzemény* eszméje; ismét a magyar szempontot találom föl e részben is Horváth úr indítványában. Feltalálom azt is, mi a családiság eszméjét — apai apaivá, anyai anyaivá — illeti. Én részemről határozottan kinyilatkoztatom, hogy egyáltalán nem kívánok semmi magyar törvényt, ha örökösödési törvényünk német lesz. (1861. Orsz. Értek. II. 288. l.)

Somoskeöy Antal: Én csak azon öröklési rendet látom visszahozhatónak, hogy például a mi apai volt, menjen az apai

Digitized by Google

rokonokra, és a mi anyai volt, menjen az anyai rokonokra. De a mi az ősiséget illeti, azt a törvény eltörülte, noha csak általánosságban. (U. o. II. 276. l.)

Horváth Boldizsár: Azt vitatom, hogy *az ősiség kinövéseinek elhagyásával* a magyar öröklési törvények restitutiója semmi egyéb, *mint az 1848 : 15. t.-cz. foganatosítása;* — továbbá az osztályok szerint különbözőleg fennállott öröklési rend egyesítése *egy közös osztályban* semmi más, mint a jogegyenlőségi elv kifolyása. (U. o. 261. l. és Szabó Samu ügyvéd u. o. 260. l.): Nagyon fáj, igen fáj az én lelkemnek az, hogy valahányszor csak oly intézkedésekről van szó, melyek a jogélet zavarának elejét vegyék s egy rendes jogállapot fentartására biztosítékot adjanak: az ellenzők részéről azonnal a magyar törvényekre történik hivatkozás. Mintha a magyar törvények uralma alatt csupán zavart és rendetlenséget lehetne csak értenünk, s mintha a magyar törvények ellenkeznének azon föltételekkel, melyekhez a törvényes rend s biztos jogállapot élete van kötve. Lelkemnek minden rokonszenvével s a kegyeletnek egész erejével ragaszkodom én mindazon törvényeinkhez, melyeken szabadságunk alapúl. (U. o. II. 425.)

Nem az ági öröklés hívei akarják visszaállítani az ősiséget, hanem Teleszky öröklési javaslata, mely utóörökösödés neve alatt nemzedékeken át akarja megkötni a birtokot és el akarja vonni azt a tulajdonos rendelkezése alól s a közforgalomból, — nagy hátrányára úgy a közhitelnek, mint a birtokbiztonságnak. Rosszabb lenne ezen hitbizományi helyettesítés sokkal, mint a régi ősiség volt, mert jobban lebilincselné a vagyont; a mennyiben ezt nem lehetne elidegeníteni, míg ellenben ez a régi ősi vagyonnal megtörténhetett Fassio necessaria et rationabilis et pignoratitia. (Helyeslés.)

Hodossy Imre: Azok után a tudományos és nagybecsű értekezések után, melyeket hallottunk és melyek valóban rendkívül tanulságosak voltak, alig merek szót emelni. De azon körülmény, hogy Herczegh tanár úr ma már másodszor szól e tárgyhoz és nagy készültséggel, nagy tudományossággal és elmeéllel szólt hozzá, késztet engem, hogy néhány szót én is mondjak e tárgyban. (Halljuk!)

Digitized by Google

Azok, a miket a tanár úr kifejtett, felfogásom szerint egészen ellenkeznek mindazzal, a mi nálunk az örökjog terén szükséges és czélszerű. Felfogásom szerint úgy a családi tekinteteknél fogva, valamint az örökhagyó præsumálható érzelmeire való tekinteteknél, de a közgazdászati és az igazságügyi tekinteteknél fogva is szemben az ági örökösödéssel, mely ma nálunk fennáll, csakis a parentális örökösödési jog az, mely határozottan előnynyel bir, s melyet igyekeznünk kell hazánkban ismét meghonosítani. Én a többi kérdésekre, melyek itt a vita keretébe bevonattak, nem terjeszkedem ki, hanem csakis ezen kérdésre, az ági és a parentális örökösödés kérdésére szorítkozom. Legfölebb néhány szóval fogom érinteni azon kérdést, hogy vajjon a köteles résznek mennyi tér engedtessék.

Nagy figyelemmel olvastam és hallgattam meg Herczegh tanár úr előadását és azt vettem ki abból, hogy ő az ági örökösödést helyesnek, szükségesnek tartja hazánkban: először, mert az szerinte a magyar fajnak, a hazai családok vagyonosságának fentartására szükséges; másodszor azért, mert az szerinte nemzeti intézmény, és harmadszor, mert az nézete szerint nemzetünk közkivánatának is megfelel, mire nézve ő különösen az országbirói értekezletre hivatkozott. Ezt én a magam részéről egyátalán téves felfogásnak tartom.

Hogyan véli a tanár úr azt, hogy a magyar faj fentartásához konferáljon egy oly örökösödési rendszer, melynek hiányzanak mindazon garantiái, melyekkel az még 1848 előtt birt, arra nézve, hogy a vagyon szét ne hulljon, szét ne daraboltassék? Pedig az 1848 előtti állapot sem volt képes oda vinni a dolgot, hogy azzal az egyes hazai családok fentartassanak, mert tudjuk, hogy azokkal a necessaria fassiókkal, melyeket a tanár úr említett s azokkal az elzálogosításokkal bizony számtalan család elvesztette birtokát s az azon czélnak még azokkal a garantiákkal sem felelt meg. Ma pedig hogyan akar valaki elérni ily czélt ezen örökösödési rendszerrel? Midőn senki — még a tanár úr sem — akarja megszorítani az élők közti rendelkezési jogot, vagy a halál esetére való rendelkezési jogot. Vajjon azon néhány véletlen esettel, hol a törvényes örökösödés útján átszármazik a vagyon, akarjuk mi a magyar faj fennállását, vagyonosságát megmenteni? Ha csak ebbe vethetnők nemze-

Digitized by Google

tünk, hazai családjaink fennállásának, vagyonossága biztosításának reményét, csakhamar elpusztulhatna ez az ország. Nézzük meg, hogy 1861 óta, mióta az örökösödési jog nálunk fennáll, vajjon észlelünk-e oly valamit, a mit mint elérhető czélt a tanár úr kontemplál. Bizony, nem észlelünk. Sőt látom, hogy az a vagyon csakugyan megy és megy a hazai családok kezeiből szélylyel egészen szabadon, úgy mintha ezen örökösödési rend fenn sem állana. Ezen czélokat tehát azzal elérni nem lehet. Munka, szorgalom, takarékosság, ezek azok, a mik meg fogják menteni e nemzetet, nem pedig ily kisszerű intézkedések. (Tetszés.)

Hogy ez nemzeti intézmény, mondja a tanár úr, hogy ezért magáért tartsuk fenn. Nem vitatom, hogy mennyire nemzeti, mennyire nem. Századokon át fennállt és ezért nemzetinek mondhatjuk. De nekem semmiféle intézmény nem önczél. Nekem az intézmény mindig csak eszköz bizonyos magasabb nemzeti czélokra. Addig és akkor, midőn egy intézmény helyes és czélravezető, elfogadandónak tartom, de ha czélját nem érheti el a fenforgó viszonyok között: csak azért, mert az az intézmény itt volt, nem respektálom sohasem, és nem hiszem, hogy helyes volna csak azért fentartani. (Helyeslés.)

Jól mondta a tanár úr, hogy a mily helytelen az egyik, az idegennek a majmolása, ép oly jogosulatlan, ha mi a régihez mereven ragaszkodunk.

A tanár úr az országbírói értekezlet tárgyalásaiból bőven idézve, igyekezett bizonyítani, 1. hogy a nemzet közvéleménye az ági örökösödés felé hajlik; 2. hogy az osztrák polgári törvénykönyv ellen az idegenkedés különösen a parentális successio folytán volt oly nagy.

Mindkettőt tévesnek tartom, és legelőször az országbirói értekezletre s azon jeles férfiakra nézve, kik abban részt vettek, kénytelen vagyok azon nézetemet nyilvánítani, hogy azok nem voltak azon elfogulatlan hangulatban, hogy az ő akkori enuntiatióikból bármily következtetéseket levonhassunk. Hogy az országbirói értekezlet idejében milyen volt az ország hangulata, azt tudjuk mindnyájan. Gyűlöltek mindent, mi osztrák volt, a mi a kényuralom maradványa volt, és ezen hangulatban tétettek mindazok a nyilatkozatok. A polgári törvénykönyv kötelmi részét még csak szóba sem hozták, egészen magától értetődőnek

Digitized by Google

tartották, midőn épen úgy bántak el vele, mint az örökösödési joggal. Azon nyilatkozatok után tehát mi nem indulhatunk.

A mi azt illeti, mit a tanár úr a négyes-bizottság munkálatára nézve említ, hogy azt DEÁK FERENCZ elfogadta és nem tett ellene észrevételt, mindazok, a kik ott részt vettek, megmondhatják, hogy az a munkálat compromissumnak az eredménye.

HERCZEGH MIHÁLY közbeszól: Közvetítő indítvány volt.

HODOSSY IMRE: T. i. akkor a hangulat nyomása alatt sokan odáig mentek, hogy az egész ősiséget meg akarták tartani, az ősiről való rendelkezési jogról sokan még csak hallani sem akartak.

Hogy tehát valamit megmentsenek, azok, a kik higgadtabban gondolkoztak, végre belenyugodtak, hogy csak az élők közti rendelkezést és a végrendelkezési jogot megmenthessék, a mit a tanár úr szükségesnek lát, belenyugodtak az ági örökösödésbe is. Ebből a nemzet közóhajára ma, midőn higgadtabban s ily hangulat pressiója nélkül itélhetünk, egyátalában semmi következtetést levonni nem merek.

Mondottam, hogy én minden tekintetnél fogva, melyeket előbb említettem, helyesebbnek tartom a parentális örökösödési jogot, mint az ágit. Elöször is említettem a családi tekintetet, melyre hivatkozik a tanár úr, valamint TELESZKY t. barátom a parentális örökösödés védelmére is felhozta.

Úgy látom azonban, a tanár úr család alatt egészen mást ért, mint én, egészen mást, mint a mi az alatt egyedül helyesen érthető. Ő előtte a jus Perényianum és Károlyianum lebeg, vagyis «család» alatt ért ugyanazon egy bizonyos nevet viselő nagy nemzetséget. Ez lehetett a régi feudalis időkben oly fogalom, melyre szükség volt az akkori politikai helyzetben.

Én család alatt értem azt, a mi örök emberi fogalom szerint család, a mi egy tető alatt mint egy kis közösség a legteljesebb bensőségben együtt él, a szülőket és a descendenseket. Nagyatyák, unokatestvérek bizonyos tekintetben azon családhoz, nemzetséghez tartoznak, de az én családom: az én apám, az én gyermekeim, a kik egymásra vagyunk utalva, kik rendszerint egy tűzhelynél élünk, egymást kölcsönösen támogatjuk és támogatni kötelesek is vagyunk törvény szerint. Méltóztassék így felfogva a családot, figyelembe venni a két örökösödési rendszernek különösen egy pontját.

Digitized by Google

Az ági örökösödés mellett megtörténik az, hogy halálom után anyám nem örökösödik abban, a mi utánam marad, hanem valamely atyai nagybátyám, vagy valami unokatestvérem. Hogy az ily örökösödési jog hogyan felelhet meg a családi tekinteteknek, azt a magam részéről felfogni képes nem vagyok. (Helyeslés.) A többiekre nem fektetek nagy súlyt. De attól kell hogy visszariadjon mindenki, a kinek a családiságról fogalma van, hogy saját édes szüleit kirekeszszék távol oldalrokonok. (Élénk tetszés.)

Az örökhagyó *praesumálható* érzelmeire és akaratára való tekintet azt hiszem ugyanezen eredményre vezet. Hogyan lehet feltételezni azt, hogy az, a ki nem volt azon helyzetben, hogy végrendeletet alkosson, saját édes szülejét akarta kizárni és valamely oldalrokonának akarta vagyonát hagyni. Az ily præsumtio lehetetlen, hacsak azon térre nem lépünk, melyre a tanár úr lépett, a ki olyannak præsumtiójából véli ezen felfogást plausibilissé tenni, a mit csak kivételnek lehet takinteni. Ha olyanokkal véli a t. tanár a maga felfogását plausibilissé tenni, a mit első beszédjének 7-dik lapján mond, hogy: «Avagy tegyük fel, hogy az anya, ki talán az örökhagyó apa iránt, mint férje iránt legyőzhetlen ellenszenvvel viseltetett, újra férjhez megy és második férjétől négy gyermeke születik,» ily præsumtióból nem szabad kiindulni, midőn átalános törvényes intézkedésről van szó. Megengedem, hogy ily kivételes eset előfordulhat, de fel kell tennem, hogy száz eset közt alig van egy ilyen. A rendes, a mire a törvényhozónak tekintenie kell, ennek homlokegyenest ellenkezője. Ily természetellenes esetek, melyekből a tanár úr kiindul, fordulhatnak elő, de a rendes, a præsumálható eset csak az, hogy családi bensőség, ragaszkodás van a családban. Ha ilyenekre fogjuk alapítani a törvényhozás műveit, ezen kivételes esetekre talán alkalmasak lesznek, de a száz meg száz, az ezer meg ezer rendes esetben épen ellenkezően károsak lennének. (Úgy van!) Hogy a tanár úr ily természetellenes præsumtióhoz kénytelen folyamodni, épen az mutatja, mily gyenge lábon áll az általa védett ági örökösödés.

És a közgazdászati tekintetek! Ha egy haláleset előfordul, nemzetgazdászatilag nem-e egyik főérdek kell hogy legyen az, hogy ezen haláleset következtében a fennálló existentialis vi-

Digitized by Google

szonyok lehetőleg kevéssé érintessenek, zavartassanak? Ha valami szép, nemes feladata van a törvényhozásnak, úgy ez az. A halál maga nagy csapás, s a törvényhozónak mindenesetre igyekeznie kell, hogy legalább a többi bajokat, melyek azzal járnak, lehetőleg enyhítse, a fennálló existentialis viszonyokat lehetőleg fentartsa. Már most az ági örökösödésnél, ha meghal két gyermek, kikre anyjukról nagyobb vagyon szállt: az apa, a ki csekély vagyonú vagy semmi vagyonú, velük egy családi közösségben élt, egyszerre tönkre van téve, az örökséget elviszik a távoli oldalrokonok, az apa gyermekei halálának napjával koldussá lesz. S ez nem valami ritka, kivételes eset, sőt nagyon gyakori. S ha száz eset között csak egy ilyen iordúl is elő, nincs fontosabb dolog, mint ezt elhárítani. Hogyan lehetne közgazdaságilag helyes, vagyonnal biró embereket koldusbotra juttatni törvényhozási intézkedés által, azért, hogy oly emberek, kik addig ezen vagyonban nem participáltak, a kiknek azzal semmi összeköttetésük nem volt, egyszerre mintha lutrin nyerték volna, felmarkolják, hogy dőzsölhessenek, elpocsékolják?

Ily intézkedések, melyek ezen következményeket egyenesen involválják, a nemzetgazdasági tekinteteknek meg nem felelhetnek. (Helyeslés.)

Ismétlem, a kérdésnek csakis ezen részét kivántam érinteni, s a többi nemzetgazdasági tekintetekkel, különösen azzal, hogy ma a vagyonnak az egyénhez kell csatolva lenni, nem kivánok foglalkozni.

A köteles részre vonatkozólag kijelentem, hogy a köteles rész intézményét ugyanazon tekinteteknél fogva feltétlenül mellőzhetetlennek tartom. Hogy a gyermekek, kik bizonyos vagyoni viszonyok közt nevelkedtek, kik akárhogyan, de megszokták azt az életmódot, azon társadalmi és gazdasági viszonyokat, melyekben születtek és nevelkedtek, szüleiknek vagyonából egyszerre kiragadtassanak az apa valamely szeszélye által, valamely idegennek a javára, hogy a gyermekek egy hónappal szüleik halála után ott álljanak, hogy semmijök sincs, vagy ami itt említtetett, hogy tartásuk legyen, ami oly minimális volna ahhoz képest, amit addig élveztek, hogy ezen új helyzetben nem találhatnák fel magokat: ez közgazdaságilag, nézetem szerint a legnagyobb mértékben káros volna. (Úgy van!)

Digitized by Google

A kinek existentialis viszonyai egyszerre összeroskadnak, százezer ember közt alig lesz olyan, a ki azon elasticitással birna, hogy azután a semmiből felküzdje magát. Az ilyenből rendesen proletár lesz. Nem szabad az embereket mint hősöket képzelnünk, hanem közönséges, mindennapi embereket kell számba vennünk, a milyenek rendszerint előfordulnak. Hogy egy nagy, erős jellem igenis kiküzdi magát oly körülmények közt is, azt megengedem, de ez kivételes és erre törvényhozási intézkedéseket alapitani nem lehet. A köteles részt ennélfogva fentartandónak vélem. (Helyeslés.)

Végűl meg kell jegyeznem a t. tanár úrral szemben, hogy igazságszolgáltatási szempontból is csakis a parentális és semmi esetre nem az ági örökösödést kell kívánni. Hivatkozom e részben mindazon birákra és ügyvédekre, a kik előbb a parentális, most az ági örökösödés alapján ily perekben ítéltek vagy dolgoztak.

Herczegh Mihály közbeszól: Nem a jelenlegi alakjában kivánom fentartani.

Hodossy Imre: Az ági örökösödést, vagyis azon örökösödési rendszert, mely kutatja a vagyon provenientiáját. Az azután mindegy, hogy így vagy úgy distribuálja-e. Maga ezen vagyon természetének a kutatása annyi munkába és zavarba kerűl, hogy azzal akárhány más pert el lehet intézni a parentális successio mellett. Ebben nem szükséges nekünk semmiféle elméleti demonstratio, mert látjuk mindnyájan, hogyan áll a dolog. Itt akárhogyan fogja valaki csinálni a distributiót, ez a perek örökös fészke. Alig láttam végrendeletet, melyben a provenientia előfordult, hogy abból szükségszerűleg per ne lett volna, annyi a vitás kérdés és elem, a mit csakis formális birói eljárás útján lehet tisztába hozni.

Így állván a dolgok, daczára azon kitűnő fejtegetéseknek, melyeket a t. tanár úrtól hallottunk, kénytelen vagyok oda nyilatkozni, hogy határozott fölényt kell hogy adjak a parentális örökösödési rendnek az ági felett, sőt óhajtanám, hogy az ági örökösödési rendet mielőbb ne látnók itt, és ha fenmaradna, azt bajnak tartanám hazánkra nézve, ellenben a másikat helyes, jó intézménynek tartom. (Élenk helyeslés és éljenzés.)

Digitized by Google

November 30.

Beksics Gusztáv: Nem volt szándokomban a szőnyegen forgó tanulságos és felettébb érdekes vitában részt venni, melyben felette nehéz valamit a vita jelen stádiumában újat mondani.

Ha mégis most az utolsó pillanatokban szót emelek, s az önök becses figyelmét pár perczre igénybe venni bátorkodom, teszem ezt azért, mert a kérdésnek egy a többihez képest mégis kevésbé megvitatott részéhez akarok hozzászólni.

Nem pusztán az ági örökösödés körül folyik, hanem felölelte egész örökösödési törvényhozásunkat. Nemcsak arról van szó: mellőztessék-e vagy sem az ági örökösödés, hanem sokkal nagyobb, sokkal fontosabb kérdésről, arról: milyen elveken alapuljon a jelen és a jövő nemzedék örökösödési joga.

Tehát oly kérdést tárgyal a Jogászegylet, mely messze kinövekszik a tulajdonképi jogi keretből. Bele fonódik az állami és társadalmi szervezet szövetébe. A mikor önök a magyar örökösödési jog codificatiójáról értekeznek, tulajdonkép nemcsak azt vitatják, milyen legyen a magyar örökösödési jog, de egyszersmind azt is, milyen legyen a magyar társadalom, a magyar állam politikai szervezete, milyen legyen a magyar parlament, a magyar földbirtok alakulása.

Tehát a legfontosabb politikai, társadalmi, közgazdasági, sőt elsőrangu alkotmánykérdést tárgyalnak önök.

Nem kell erre figyelmeztetnem e teremben senkit, a ki nem ismerné az örökösödési jognak a társadalmi és politikai horderejét. Nincs, a ki nem tudná, hogy az örökösödési jogban gyökereznek az összes politikai és társadalmi intézmények. Hogy egy állam a szerint aristocratikus vagy democratikus, mint örökösödési törvényei aristocratikusok vagy democratikusok.

A franczia restauratio bizonyára következetesen cselekedett, mikor az örökösödési jogot át akarta idomítani a változott politikai viszonyokhoz képest. Nem is volt senki Francziaországban, a ki át nem értette volna X. Károly híres válaszának horderejét, melyben ez egy tervszerű reactió előhírnöke gyanánt jelenté, hogy a földbirtok folytonos felosztása lenyegileg

Digitized by Google

ellentétben van a monarchikus elvvel, tehát a szükséges javaslatokat kormánya által elő fogják terjeszteni, hogy a polgári és politikai törvény közt az összhang létrejöjjön. Az a törvényjavaslat, melyet a király kilátásba helyezett, a droit d'ainesseről szólott. Az igazságügyminiszter 1826. február 10-dikén terjesztette azt elő, nagy beszédben kifejtve, hogy a javaslat czélja meggátolni a földbirtok mobilizálását, fentartani a családokat s ekkép megerősíteni a társadalom alapjait. A collectiv embert tenni az elszigetelt ember helyére.

Tehát ugyanazon jelszavakat hangoztatta, melyek czége alatt nálunk akarják fentartani az ági örökösödést s akarnak örökjogunkba oly intézményeket behozni, melyek bevallott, sőt hitt czélja a család conserválása, vagy épen a magyar faj fentartása. De következményei, a droit d'ainesse különbsége daczára, ugyanazok lennének, melyek ellen a franczia nagy szabadelvű szónokok és publicisták a legkitartóbb erélylyel és végeredményben sikkerrel küzdöttek. Nem hasonlítom én az ági örökösödést a droit d'ainessehez. Hogy mit kelljen felőle tartani, oly szépen és oly behatóan fejtették ki előttem már számosan, hogy gyakorlati értékének vagy jogi tarthatatlanságának fejtegetésébe nem kell becsátkoznom.

Felesleges vitának tartom, mely azt kutatja, hogy ez intézmény magyar-e, vagy a magyar szellem kifolyása-e? Hogy e tekintetben mit kell tartani, t. barátom, Teleszky István, kitünő munkájában s jogászgyűlési, valamint e teremben mondott beszédeiben fényesen kimutatta. Én csak a dolog gyakorlati részét vizsgálom. Valamint puszta létezése nem ad annak létjogosultságot a jövőre nézve. Ha valamely intézmény czélja és indoka megszünt, magának az intézménynek is meg kell szünnie, tekintet nélkül arra, vajjon a magyar genius alkotása-e vagy sem. A régi megyében bizonyára nagy életerő rejlett s volt legalább is oly nyilvánulása a magyar szellemnek, mint az ági örökösödés. Mégis elaggott, elhalt, bizonyítva, hogy az intézmények is alá vannak vetve a mulandóságnak.

A kérdés lényege az: szükséges-e az ági örökösödés? Ha igaz az, mit róla mondanak, hogy a családi vagyont fentartja, megóvja a feloszlástól, akkor én az ági örökösödést, mint a modern társadalmi, politikai és gazdasági érdekkel ellenkező

Digitized by Google

intézményt, mint veszélyes gátját a szabad fejlődésnek, elvetendőnek tartom. Ha pedig az nem áll, ha igaza van TELESZKY-nek, VAJKAY-nak és sok másoknak, hogy ez a hatása nincs, akkor felesleges, s mint ilyet tartom mellőzendőnek. Megvallom, én is azok véleményében osztozom, kik az ági örökösödésben nem látnak családi vagyonmentő palládiumot. Ép ezért nem értem azokat a heves támadásokat, melyek TELESZKY javaslata ellen az ági örökösödés czímén intéztetnek. Helyesen jegyezte meg e teremben kitünő jogászunk HODOSSY IMRE, hogy ha a magyar fajt csak az ági örökösödés menthetné meg, úgy ügye vajmi rosszúl állana. A mit tehát a javaslatban több oldalról azért támadnak meg, a mi nincs benne, azt én helyeslem. Ellenben felszólalok az ellen, a mit a javaslatba bele akarnak vinni, vagy a mit a közszellem nyomásának már sikerült abba beleerőszakolni.

A magyar közszellem bizonyos uj iránya az, mit veszélyesnek tartok. A javaslatot legfelebb csak annyiban tartom veszélyesnek, a mennyiben a közszellemnek vagy a közszellem czégét igénylő bizonyos véleményáramlatnak engedményt tett. Értem a substitutiókat.

A magyar szellem ezektől mindig idegenkedett. Idegenkedett még az ősiség virágzó korában is. Csak mikor a monarchikus intézmények teljes virágzásukra jutottak, akkor hozta be Magyarország a tizenhetedik század vége felé a hitbizományt, de csak a főnemességre szorítva. Az 1687. IX. t. cz., mint önök jól tudják, a nemességet világosan kizárta a hitbizományok alapításából. A nemesség mindig ellenezte is azt, mint a főnemesség politikai és társadalmi túlsúlyának eszközét. DEÁK FERENCZ pedig az évek hosszú során éles harczot folytatott a hitbizományi rendszer ellen, melyből SZÉCHENYI a föld felszabadításának mérséklő ellensúlyát akarta alkotni. A tizennyolczadik század elején — 1723 — a nemeseknek is megengedtetett a hitbizományok alapítása. De csak a szerzeményi javakból, mert az ősieket nem érinthette.

És én ezt nagy szerencsének tartom Magyarországra nézve. Ha sikerül vala az ősiséget a hitbizományok, substitutiók segítségével megtörni, a magyar földbirtokviszonyok és ezekkel magyar állami és politikai intézmények egészen más fejlődést

Digitized by Google

vesznek vala. De az ősiség érintetlen marad. Azon intézmény, melynek itt mindnyájan, kik a szabadelvűség és democratia hívei vagyunk, nagy köszönettel tartozunk.

Uraim, az ősiség volt a magyar liberalismus és democratia megteremtője. Egy munkámban, melynek czíme «A democratia Magyarországon», kifejtettem ezen tulajdonkép aristocratikus hatását. S mért kellett e hatásnak bekövetkeznie, azon hatásnak, hogy nálunk a gentry valósította meg nagy democratikus átalakulásunkat?

Mert az örökjog által a vagyonfelosztást kötelezővé tevén, a földbirtokviszonyokat a democratiára nézve kedvezőleg alakította. Ha törvény vagy szokás e helyett a substitutiókat, s ezzel a vagyonhalmozást teremti vala meg, Magyarországon ma a politikai súlypont aligha az alsó-, hanem a felsőházban volna, vagy az alsóházban a magyar lordok fiai és rokonai képeznék a zömöt, mint Angliában, hol a reform-akta előtt 958 tag közt 216 ir és angol lord s ezek fiai ültek, s a reform-akta után, még a hatvanas években is, közel kétszázra ment a lordok fiainak vagy sógorainak száma. A tulajdonkép való gentry e számokban nem szerepel. Csak az 1868-diki reform, különösen pedig a földbirtokviszonyok fokozatos átalakulása, szorítja mindinkább háttérbe az angol főrendeket s viszi diadalra a democratia zászlaját Angliában is.

A kötött végrendelkezés tehát az, a mi a vagyonfelosztást előidézi; a szabad végrendelkezés ellenben lehetségessé tevén a substitutiókat, a földbirtok megkötését, a vagyonhalmozásra vezet. Szabadelvű e szerint a kötött, és nem szabadelvű — a mi paradoxonnak látszik — a szabad végrendelkezési jog. Ép azért csodálom, hogy néhányan e teremben is a szabad végrendelkezést a szabadelvűség szempontjából védték.

Ezeknek figyelmébe ajánlom a nagy franczia forradalmat, melynek radicalismusát bizony senki sem vonja kétségbe. Mit tett ez a forradalom? Ugyanazt, csak nagyobb mérvben, a mit tett a mi ősiségünk. Megszorította a végrendelkezési jogot. Az 1793-diki törvény eltiltott minden végrendeletet. A törvény volt a nagy országos végrendelet. Az 1794-iki törvény egyhatod részben állapította meg a portion disponiblet. De annyira gátolta a családi vagyon halmozását, hogy ezt is csak nem-rokon

Digitized by Google

részére engedte rendelni. Söt Napoléon, mikor az ancienne noblesse helyére új nemességet akart teremteni, a substitutiókat csak egy gyermekrészre, s a portion disponiblere szorította.

Látható ebből a köteles rész társadalmi és politikai fontossága. A szabad végrendelkezés, mely nem fér össze a köteles részszel, mindenütt az aristocratikus érdekeknek szolgál. S itt nem is vizsgálom jogi szempontból azt, vajjon helyeselhető-e, hogy valakinek akarata halála után is kihasson, ne szűnjék meg a társadalmi, gazdasági és politikai viszonyokra hatást gyakorolni akkor sem, mikor a halál következtében rég megszűnt a társadalom tagjának lenni.

Ha az önök becses figyelmét hosszan igénybe akarnám venni, a mit szerénytelenség nélkül nem tehetnék, sorra elvezethetném önöket a különböző államokba, hogy a politikai viszonyokban tükröztessem vissza az örökösödési jog hatását. Elvezethetném önöket Angliába, hol az összes földbirtok e század közepén még csak körülbelül félmillió ember kezében volt felhalmozva. Ez a körülmény, mely a végrendelkezési szabadságnak köszöni létét, megértetné, miért aristocratikus ország Anglia, daczára annak, hogy e hatalmas világbirodalom nemzeti vagyona túlnyomólag mozgó tőkében fekszik.

A munkások szavazatjoga, mely 1832, de főleg 1868 óta datálódik, a városokat előnybe juttatja ugyan, s ez fejti meg azon tünetet, hogy a conservativek 1832 óta csak kétszer, 1868 óta csak egyszer tudtak győzni az általános választásoknál, de ekkor is csak egy lord Beaconsfield tudta a többséget Angliától kicsikarni. De a liberalismust saját fegyvere fogja ott megverni, ha a mezei munkásproletárságnak politikai jogokkal való felruházása előtt nem sikerül megoldania az agrarius és az örökösödési kérdést, s pedig John Stuart Mill és Bright programmjának alapján.

Mi fog történni? Ha a mezei munkásproletárság, mint Gladstone tervezi, szavazati jogot nyer, a landlordok ép úgy hatalmukba kerítik az ekként kiterjesztett választó jogot, mint a gyárosok befolyásolják a munkások szavazatát. Ez ellen legfeljebb az 1871-iki ballot-bill képezhet precarius orvoslást.

Ellenben a csatornán innét, Francziaországban, mi képezi a democratia gyökerét? A birtokfelosztás és a mi ezt felidézte,

Digitized by Google

a kötött végrendelkezés. A majoratusok, substitutiók megszorítása, a nagy forradalom, a Code Napoléon, majd a restauratio reactiója után az 1835. és 1849-diki törvény által. Francziaországban, a hol 5—6 millió földbirtok nem haladja meg a három hectárt, a vagyon feloszlása legnagyobb levén, a democratiának legtágasabb talaja van. Ezért mondta a párisi gróf: Francziaország át és át van hatva a democratiától, úgy hogy nem képzelhető más, mint csak democratikus Francziaország. Olaszország hatalmas democratiája szintén az olasz örökösödési jogban, a substitutiók hiányában és a birtok felosztásában gyökerezik, melyek átlag megfelelnek a franczia viszonyoknak.

Nem hiszem, hogy legyen valaki köztünk, a ki a mondottakból azt következtetné, hogy a democratia és a proletárság egy. Hogy tehát csak azon ország lehet democratikus, melyben a vagyonfelosztás felidézi az általános elszegényedést. Francziaországot bizonyára senki sem mondhatja szegénynek. A legtúlzottabb vagyonfelosztás daczára a franczia mezőgazdaság egyike a legvirágzóbbaknak, hol a földbe befektetett tőke átlag 15 százalékot hoz. A franczia agrariusok nem is követelik a vagyonfelosztás korlátolását, csak a földadó leszállítását és gabonavámokat az amerikai verseny ellen.

De elismerem, hogy a vagyonfelosztás csak úgy üdvös politikailag, társadalmilag és gazdaságilag, ha nem megy a végletekig. A földbirtoknak nem szabad feloszolnia tovább, mint a meddig az a művelő családot képes eltartani. Csak így ád függetlenséget, ami minden politikai tényező közt legfontosabb. Ámde erről az örökösödési jogban nem lehet gondoskodni. Sőt egyátalán nem gondoskodhatik a törvény, mert lehetetlen meghatározni, mekkora földbirtok képes egy családot eltartani.

Jersey szigetén az örökösödési törvények egy ezredév óta hajtják a földbirtokot a felaprózás felé. Ott egy család megél pár holdból. A 20 holdas birtok valóságos majorátus. De a földek oly jól vannak művelve s annyira hasznosíthatók, hogy már két évtized előtt 80—200 frtot fizettek egy holdért bér fejében. Az örökösödési jog minimum, vagy substitutio által nem fogja ezután sem gátolni a felosztást. Természetes gátokat vet, mint egy kiváló közgazda megjegyezte, a család érdeke.

Digitized by Google

Ezt pedig sem örökösödési, sem minimum-törvény által nem lehet megjelölni.

S itt különösen Amerikára hivom föl az önök figyelmét, melyre sokan hivatkoznak, hogy bár a democratia hazája, mégis a kisbirtok-rendszerrel ellentétes rendszert követi. Sem törvényei, sem szokásai nem kedveznek a vagyonfeloszlásnak; sőt bizonyos birtokminimumot még a végrehajtás alól is kivesz. A mi az amerikai örökösödési törvényeket illeti, ezeket nem kell fejtegetnem. Mindenki tudja, hogy azok jó részben megfelelnek az angol törvényeknek, sőt több állam recipiálta az angol jogot. Csak a primogenitura volt az, melytől az amerikai democratia visszariadt. Ezt mindjárt az elszakadás után megszüntette. Mégis mi történik az Egyesült-Államokban. Az örökösödés nem hat a vagyon természetszerű feloszlására. A gyermekek nem mindig örökösödnek egyenlően szüléik után, sőt a leggyakoribb az, hogy csak egy fiu kapja azon birtokot, melyből csak egy család élhet meg. A végrendelkezés ugyanis többnyire szabad az Egyesült-Államokban.

Miként tarthatja magát ennek daczára az amerikai democratia, daczára az aristocratikus örökösödési jognak?

E kérdésre Tocqueville felel bámulatos munkájában. Az amerikai a honvágynál ismer hatalmasabb érzést: a pusztaság, a vadon utáni vágyat. Ez kergeti keletről nyugat felé. Így népesül be Észak-Amerika a Csendes-Oczeánig. Az apától örökölt földhöz nem fűzi semmi kegyelet. Ha abból csak szűken élne meg, elhagyja s új földet keres. Gyakran még az is megtörténik, hogy egész családok hagyják el földjüket s hálásabb, szűzebb talajt keresnek az ősi pusztaságban.

Legtöbbnyire azonban a gyermekek teszik ezt s az apai birtokban egyik testvérüket hagyják. A családi fészekből távozó fiúk azonban szintén földbirtokosokká lesznek. Így ugyanaz történik, a mi Francziaországban, t. i. a földbirtok sok kézben van. Tehát létezik a democratia első feltétele. Az Egyesült-Államok népe és a franczia nép közti különbség feltünő példában szemlélhető Canadában. A franczIában nincs benne a vadon utáni vágy, mint a yankeeben. A helyett, hogy az ősi természettől szűztalajt foglalna, Canadában is apróra felosztja a földbirtokot, mint Francziaországban. Pénzgazdaságot űz, nem pedig

Digitized by Google

natural-gazdaságot. Politikailag és társadalmilag az eredmény mégis egy. A földbirtok sok kézben oszlik fel.

A különbség azonban szemmel látható lesz, mihelyt Észak-Amerika benépesül, ha nem lesz elfoglalatlan föld. Az amerikai örökösödési jog, a szabad végrendelkezés azonnal fogja éreztetni hatását. A vagyon tömörülni fog, a lakosság nagy része földbirtokosból gyári vagy mezei munkássá lesz. És ekkor be fog következni Amerikában a társadalmi és politikai válság. Az aristocratikus földbirtokviszonyok meg fogják teremteni az aristocratikus politikai intézményeket. Macaulay jóslata teljesedni fog. S az átalakulás az örökösödési törvényben fog gyökerezni.

Azt hiszem, e futólagos észrevételek is feltüntetik az örökösödési törvények politikai hatását. Magyarország nem menekült a multban, nem menekülhetne jövőre sem az örökösödési törvényekkel kapcsolatos logikai következményektől. Épen régi örökösödési törvényeink ellentétei fejtik meg azon ellentétet, mely politikai és társadalmi intézményeink közt fenforog. A magyar szellem sajátságát képezi, hogy arisztocratikus és democratikus jellege van egyszerre. A magyar democratia paradoxon: aristokraticus democratia, mint Montlosier nevezte az 1789-diki franczia democratiát királyi democratiának. A magyar aristocratia azonban kevésbbé a földbirtokviszonyoknak, mint hazafiúi érdemeinek köszöni politikai, különösen pedig társadalmi szerepét. A hol a hitbizományi vagyon az összes földbirtoknak csak 1 százalékát képezi (alig közelíti meg a fél millió holdat), ott feudalis aristocratiáról nem lehet szó.

De azért meggondolást igényel, vajjon behozzuk-e örökösödési jogunkba a substitutiónak bár azon mérvét, melyet a javaslat indítványoz? Leromboljuk-e a köteles rész nagyfontosságú intézményét csak annyira is, mint a javaslat tervezi?

Gazdasági okok ezt bizonyára nem követelik. Puszta ürügy az, mely nálunk a földbirtok túlságos feloszlásáról panaszkodik. Kivéve a székelyföldet s néhány felső megyét, a magyar földbirtokviszonyoknak nem a felaprózás, de inkább a halmozás a bajuk.

A hol a kisbirtok 5—30 holdig terjed s a hol a 30—1000 holdig terjedő középbirtok száma megközelíti a másfélszázezeret

Digitized by Google

s az összes földbirtok 28 százalékát képezi; továbbá a hol az 1000—10,000 holdnyi birtoktestek 14 millió holdnál többet foglalnak magukban s az összes birtok 30.6 százalékát képezik; végre a hol a 10,000 holdon felüli latifundiumok közel négy millió holdat képviselnek: ott a földbirtok nagy feloszlásáról beszélni alig lehet.

Francziaországról nem is szólva, közvetlen szomszédunk, Ausztria is sokkal nagyobb birtokfeloszlást mutat. A parczellák száma nem egyezik ugyan meg a földbirtokosok számával, de jelenti a földbirtok feldarabolását. S Ausztriában több mint 50 millió parczella van kisebb területen, míg a magyar birodalomban csak 35—36 millió.

Ha Ausztria még sem látja szükségesnek, hogy örökösödési jogát megváltoztassa, mi indokunk lehet nekünk, hogy örökösödési törvényünkben a földbirtok felosztását gátoljuk?

Azt mondják, a közvélemény követeli ezt. Valóban úgy látom, hogy t. barátom, a javaslat szerzője az úgynevezett közvéleménynek tett engedményt javaslatában. De kétlem, hogy a szabad végrendelkezés azon mérve, melyet ő indítványoz, kielégítse azokat, kik ezen úgynevezett közvélemény nevében beszélnek. Legkevésbbé elégíthetné ki pedig az ági örökösödés fentartása. A ki a családi vagyont a feloszlástól meg akarja menteni, annak a teljesen szabad végrendelkezés álláspontjára kell állnia. Annak a két fokú substitutiónál sokkal többet kell követelnie. Annak rosszabbat kell követelnie az ősiségnél: követelnie kell azt, hogy a helyettesítések szakadatlan lánczolatával a földbirtok állandóan megköttessék.

Ép azért, a kik a családot akarják az örökjogban conserválni, azoknak nem szabad a javaslatot a substitutiók túlsága, hanem elégtelensége miatt kell megtámadniok.

De én meg vagyok győződve, hogy ezt az áramlatot, bár kitünő képviselői vannak, sikerülni fog feltartóztatni. Deák Ferencz, Kossuth s a szabad földbirtok többi hőseinek szelleme egy második korszakban is diadalmaskodni fog, mely a szabad földbirtokokat fenyegetné. (Helyeslés.)

Digitized by Google

Czorda Bódog: Csak egy kérdéshez kivánok hozzászólani, ahhoz, hogy fentartassék-e az ági öröklés vagy sem. Én ezen kérdést már magában véve annyira fontosnak, az egész magyar örökösödési jogot annyira dominálónak tartom, hogy ettől elkülönítve óhajtanám tárgyaltatni az örökösödési jognak más, kétségkívül igen fontos és itt már szóba is jött részeit, milyenek a köteles rész és a substitutio.

T. tagtársunk Herczegh tanár úr azt vitatja, hogy az ági örökösödés mélyen gyökerezik a nemzet közérzületében, általános meggyőződésében. Ezen érv, miután nem az elmélet, hanem a nemzet számára kell örökösödési törvényt alkotni, döntő volna, ha megfelelne a valóságnak. Huszonegy éve annak, hogy az országbirói értekezlet az ági örökösödést a nemzet geniusában gyökerezőnek proclamálta. Engem azóta részint ügyvédi, részint birói hivatásom folyton arra késztetett, hogy keressem és újra keressem ezt a nemzeti geniust. De megvallom, nem találtam.

Tudom én azt jól, hogy századokon át uralkodott törvény és fennállott joggyakorlat folytán a nemzet, a nép vérébe ment át az a gondolat, hogy az egyén, a birtokos csak haszonélvezője az öröklött vagyonnak, hogy az egyén nem tulajdonosa a vagyonnak, hanem hogy annak tulajdonosa a család, a nemzetség. Ezen alapgondolatból logicai és szükségszerű folyományként következik az, hogy mindenki természetesnek tartotta, hogy az az egyén, a ki nem tulajdonosa a vagyonnak, ezen vagyont ne idegeníthesse el és ne végrendelkezhessék fölötte, hanem hogy ezen vagyon az illetőnek halála után visszaszálljon a nemzetségre, az első szerzőnek utódaira.

De az ősiség ellen már ezen század első felében megindult a harcz, és pedig nem a külföldről szítva, hanem magából a nemzet kebeléből, a szükség érzetéből fakadva. Ezen harcz azzal fejeztetett be, hogy 1848-ban az ősiség elvileg és később 1853-ban valósággal is eltöröltetett. És a mióta e hazában szabad az ember és a föld, a mióta mindenki természetesnek tartja, hogy az egyén a vagyon tulajdonosa, hogy szabadon elidegenítheti és végrendelkezhetik felette, azóta nem tartja a nép jogérzete természetesnek, hanem természetellenesnek, az eltemetett ősiség foszlányának tartja azt, hogy a törvényes örö-

Digitized by Google

kösödésnél nem az örökhagyó præsumálható akarata, hanem a vagyon eredete vétetik irányadóul. (Úgy van!) Nagyon igaza van Herczegh t. tagtársunknak, midőn azt mondja, hogy a mi az érzés dolga, azt nem lehet okoskodással elintézni. Az én tudomásom szerint a nép jogérzete az ági örökösödéssel szemben úgy nyilatkozik, hogy valahányszor egy faluba hire érkezik oly birói itéletnek, mely az elhaltnak vagy apját vagy anyját kilöki a vagyonból és az örökséget átadja távoli oldalrokonoknak, ilyenkor igenis ujongnak a nevető örökösök, de a falu zugolódik, felháborodik jogérzetében és azt mondja, hogy nem igazságos törvényt csinálnak odafenn az urak.

Hiszen ha áll az, hogy az átalános meggyőződés az ági örökösödést kívánja, annak valahol nyilvánulni kellene. Különösen kellene nyilvánulnia a halál esetére szóló intézkedéseknél. Ámde tekintsen bárki végig az évenkint alkottatni szokott végrendeletek hosszú során, és azt fogja tapasztalni, hogy igen ritka eset az, a mikor a végrendelkező az ági örökösödés eszméjének hódol, hanem igenis szabályként jelenkezik a végrendeletben az a törekvés, hogy a vagyon vonassék el az oldalági rokonoktól és adassék azoknak, kiket a szeretet köteléke közelebb füz az örökhagyóhoz. (Úgy van!)

Ha igaz volna azon átalános meggyőződés, a nemzet azon közérzülete, melyet oly fenhangon hirdetnek az ági örökösödés barátai, azt hiszem, ezen meggyőződés élne különösen a birákban is. Senki sem fogja eltagadhatni, hogy a nemzet, a társadalom meggyőződését senki annyira, hogy úgy mondjam, a maga vérébe fel nem szívja, mint a biró. A biróban legtovább él a nemzet meggyőződése, él még akkor is, mikor egyéb osztályokban már átváltozott az a meggyőződés. Innen van az, hogy világszerte azzal vádolják a birákat, hogy a reformokkal szemben bizonyos conservativ, csökönyös hajlamot mutatnak. Hogyan áll tehát az ági örökösödés kérdése a birói kar meggyőződésében? Merem állítani, hogy alig fognak önök találni egy birót, a ki örökösödési ügyekkel foglalkozik és ne akarná az ági örökösödést inkább ma, mint holnap megszüntetni.

Azt fogják mondani, hogy ez kényelem kérdése a biróra nézve, mert hiszen az ági örökösödés bonyolódottabb pereket idéz elő; a törzsi öröklés rendszere mellett könnyebb a birásko-

Digitized by Google

dás az örökösödési perekben. Ne méltóztassék ezt hinni. Megmondom az okát annak, hogy miért idegenkednek a birák az ági öröklési rendszertől. Az tény, hogy az igazság nem mindig a felszínen uszik, úgy hogy csak utána kellene nyulni. Gyakran igen mélyen fekszik az igazság. A birónak le kell szállnia a mélységbe, buvárkodnia kell, és ha hosszas kutatás után meglelte az igazságot, úgy mint azt isten engedi és a maga lelkiismerete sugallja, bizonyos erkölcsi elégtétellel és diadallal mutatja fel, és ő nem dolgozott hiába.

Az ági örökösödési perekben is a birónak legtöbbször le kell szállnia a dolgok mélyére; az osztályok tömkelegén kell keresztülhatolnia; kutatnia kell, hogy mi a szerzemény, mi az öröklött vagyon. És a mikor nagy fáradság után megtalálta az ági örökösödést, vérzik a szíve. Vérzik, mert érzi, hogy a koldusbotot adta a kezébe annak az apának vagy anyának, a ki fentartotta a vagyont, és a távoli rokonok ülnek be a vagyonba, kiket az örökhagyó nem is ismert. (Élénk helyeslés.)

Mondhatná valaki, hogy az, miszerint a végrendeletekben az ági örökösödés eszméje nem cultiváltatik, bizonyítékot nem szolgáltat, mert sokkal nagyobb azok száma, a kik végrendelet nélkül halnak meg, és ezekről fel kell tenni, hogy azért nem végrendelkeztek, mert megnyugodtak az ági örökösödésben. A ki az életet ismeri, annak nem szükséges bizonyítanom ezen felfogás tarthatatlanságát. De egyre reá kell mutatnom. Végrendelkeznek az emberek a szerzeményről is, és pedig úgy, hogy utánuk nem az ági örökösödés, hanem a törzsi örökösödés foglal helyet, és igen ritka kivétel az, hogy az örökhagyó kitagadja a hozzá közelebb állókat ok nélkül, míg az ági vagyonra vonatkozó végrendelkezésnél épen az a kivétel, ha valaki a törvény által az ági örökösödésre hivatottakról megemlékezik.

E szerint tehát az én meggyőződésem az, hogy az a nemzeti genius, mely egyedüli érve az ági örökösödésnek, ily alakban nem létezik. Van igenis más valami. De az nincs összefüggésben az ági örökléssel.

Sajátságos, hogy nemcsak az aristocrata magyar fajban hanem ezen ország minden népeinél az a jellemző vonás van meg, hogy szeretik a fiut előnyösíteni a leány felett. (Úgy van!), Így van Erdélyben is, daczára annak, hogy ott több évtized óta

Digitized by Google

uralkodik az osztrák polgári törvénykönyv. Nem tudom, hogy kell-e azt számba venni a jövőben, de annyi bizonyos, hogy ez egy érv a mellett, hogy a köteles rész intézményét mellőzni nem szabad, mert ha mellőzzük, jaj a lányoknak. (Úgy van!)

Tisztelt tagtársunk HERCZEGH MIHÁLY tanár úr hivatkozott az országbirói értekezletre és annak tekintélyes résztvevőire. Én nagyon szeretném, ha azon notabilitások közül megkérdezne HERCZEGH tanár ur némelyeket most, hogy miként vélekednek az országbirói értekezletnek az örökösödési jogba vágó alkotásairól. Ha valaki mint tekintélyre hivatkozik magára az országbirói értekezletre, akkor attól elvárom, hogy mutassa ki azt, hogy az országbirói értekezlet valami jótékony hatással volt a magyar jogfejlődésre. Ezt aligha fogja kimutathatni a tanár ur, és így mi juristák magunk közt elmondhatjuk, hogy a magyar jogtörténelem nem fogja aranybetűkkel lapjaiba bevésni az országbirói értekezletet. (Helyeslés.) És ha az országbirói értekezletnek az örökösödési jogba vágó alkotásai eddig már 21 évig fenn tudták magukat tartani, úgy ez csak azt bizonyítja, hogy ezen nemzet nagyon béketürő (Tetszés), és bizonyítja, hogy úgy mondjam, azon csekély fokát az érzéknek, melylyel az országban kormány, törvényhozás és közvelemény az igazságszolgáltatás ügye iránt viseltetnek. (Átalános tétszésnyilatkozatok.)

Egyébiránt tiltakoznom kell az ellen, hogy DEÁK FERENCZ dicsőült neve összeköttetésbe hozassék az országbirói értekezlet alkotásaival, mikor tudva van, hogy DEÁK FERENCZ az ő bámulatos bölcseségében meg akarta tartani az osztrák polgári törvénykönyvet addig, míg magunk codificálhatunk.

Azt állította továbbá HERCZEGH tanár úr, hogy az ági örökösödés fentartja a családiságot. Erre csak azt kérdem: fentarthatta-e eddig? Én úgy látom, hogy nem. Pusztul az ági örökösödés mellett számos család. És ha az a czél, hogy az egyes családok fentartassanak, akkor az ági örökösödés barátainak különbséget kellene tenniök a fiu- és leányág között, mert a leány más családba megy és elviszi a maga vagyonrészét. Megtörténik, hogy a magyar mágnás leányát elveszi egy cseh. Gyermekek születnek, kik jó cseh patriotákká válnak. Az anya meg-

Digitized by Google

hal és a gyermekek egy magyarországi nagybátyjuk után örökösödvén, elviszik a szép vagyont Csehországba.

Ha az ági örökösödés tartja fenn a családokat, csodálkozom, hogy a külföldön, a hol az ági örökösödést nem ismerik, még el nem pusztultak a családok.

Legkevésbbé értem azon érvét az águlhiv örökösödés barátainak, hogy az örökösödés ezen neme fokozza a munkakedvet és növeli a takarékossági hajlamot. Kiben fokozza a munkakedvet? Abban, a ki az örökhagyó lesz, vagy abban, a ki örökölni fog? Ha egy magyar gazdához, mikor az ekét forgatja, oda mennénk és azt mondanók neki: «Hát csak dolgozzék János, mert ha kend meghal és gyermekeit is magához szólítja az isten, akkor majd nagybátyjának unokái ki fogják az anyját verni a vagyonból és ők fognak beleülni.» Azt hiszik az ági örökösödés barátai, hogy tovább fog a gazda dolgozni? (Derültség és helyeslés.) Vagy talán abban fokozódik a munkakedv, a ki örökölni fog? Én magam tanuja voltam egy jelenetnek, mikor víg zeneszó mellett a fiatalember ezeket mondta: «Beteg az én nagybátyámnak a gyermeke, meg fog halni, nagybátyám pedig nem mer végrendeletet csinálni, mert fél a haláltól; én leszek az örököse. Huzd rá czigány!» (Derültség.)

Azt állítja Herczegh tanár úr, hogy kevesebb bonyodalommal jár az a per, a mely az ági örökösödés rendszere mellett támad. Szeretném én megfelezni az én restantiáimat Herczegh tanár urral, (Élénk derültség) ha oly egyszerűnek tartja t. tagtársunk azt, hogy rá lehessen mutatni, hogy ez a szerzemény, ez az öröklött vagyon, mikor áll azon elv, hogy a szerzemény csak az, a mi az öröklött vagyon értékét felülmulja; a vagyon az örökhagyó életében is változott, számos a beruházás, ezeket mind be kell tudni, és ezt síma bizonyítással keresztülvinni valóban lehetetlen.

Végül még csak azt jegyzem meg, hogy maguk az águlhiv örökösödésnek barátai is a szerzett vagyonban a törzs szerinti örökösödést kivánják. Én pedig nem látom szükségét annak, hogy különbség tétessék az öröklött és szerzett vagyon közt. Ennek következtében az ági örökösödést teljesen mellőzendőnek vélem. (Átalános élénk helyeslés.)

Digitized by Google

Dr. Herczegh Mihály : Azon ellenvetésekre akarok röviden észrevételeket tenni, melyeket t. tagtársunk Hodossy a múlt ülésben és Czorda úr ő méltósága ép most felhoztak. Azt mondják :

1. Hogy az ági öröklés tekintetében nem lehet az országbirói értekezletre hivatkozni, mert az presszió alatt állott. Erre nézve én azt kérdezem, hát a törvényhozó hatalom presszió alatt állott-e? Presszió alatt állott-e a képviselőház, midőn 1861. junius 22-én az ági öröklést elfogadta; presszió alatt állott-e a főrendiház, a mely azt julius 1-én jóváhagyta, avagy ő felsége, midőn két ízben is, utóbb 1861. november 5-én külön rendelet útján is megerősítette. Avagy ha ezen törvényhozási közegek presszió alatt állottak : úgy ez a presszió a nemzet közvéleménye, a nemzet közérzülete, egy szóval a nemzet valódi és összhangzó akarata volt. Pedig meg van írva és be van vésve sziveinkbe, hogy az a legjobb törvény, melyet a nemzet akarata, a nemzet geniusa ír.

2. Felhozatik ellenvetésül, hogy az ági öröklés fenntartása mellett mindig bizonyítani kellene : mi az öröklött és mi a szerzett vagyon. Ez pedig igen nehéz s e miatt a pöröknek fészke.

Én azt tartom, hogy a vagyon eredetén alapuló különböztetés nem fog a pörök fészke lenni akkor, ha elvűl állítjuk föl, hogy *kétség esetében minden vagyon szerzeménynek vélelmezendő.* A ki tehát azt állítja, hogy a vagyon öröklött : bizonyítsa be. És ne gondoljuk, hogy ez a bizonyítás oly nehéz ma már. Könnyű ezt ma már kipuhatolni : a haláleset fölvételéből, hagyatéki leltárból, hagyatéki birósági vagy gyámhatósági határozatokból, osztályegyezségből, telekkönyvekből és az adórovatos összeirásokból. *De még könnyebb lesz,* ha az ági öröklés, a mint ezt én az 1836. XIV. tczikk útmutatásához képest javasolom, csak a nagyszülőkig terjedőnek határoztatik, ezeken túl pedig elejtetik. A nagyszülőket az ember közönségesen ismeri, azok házát mint egy második apai és anyai háznak, őket magukat pedig második szülőknek tekinti : azok vagyoni állapotát tehát tökéletesen ismeri. Azonban *legkönnyebb lesz,* mert semmi nehézséget sem fog okozni, az öröklött vagyonnak megkülönböztetése a szerzett vagyontól akkor, ha, mint szándékoltatik, a hagyatéki eljárás szabályoztatik és minden halálesetre *általá-*

Digitized by Google

nosan kötelezőleg kiterjesztetik. Avagy tegyük föl, hogy nehéz volna az öröklött vagyon bizonyítása: valjon lehet-e ez ok arra, hogy elvonassék valakitől a kereset, és a birói segély igazságos ügyének érvényesítése végett?

3. Az állíttatik, hogy az ági öröklés nem menti meg a családot. Hát a törzsi öröklés megmenti-e? Ha tehát egyik sem menti meg a családot: az a kérdés, melyik teszi előbb tönkre, melyik sietteti inkább annak vagyoni elpusztulását? Az ági öröklés nem; mert ez élénkíti a családfenntartási érzületet, munkára, takarékosságra, vagyonszerzésre ösztönzi a család tagjait, meggátolja a vagyonnak túlságos mozgósítását. Míg ellenben a törzsi öröklés előmozdítja ez utóbbit; sietteti a család anyagi tönkretételét, mert a vagyont túlságosan elaprózza; mert az által, hogy a tulajdonosnak vagyonát egyaránt szórja rokonok és idegeneknek: elfojtja, vagy legalább is ellankasztja a vagyonszerzés és vagyonmegtartás ösztönét. Ha tehát a törzsi öröklés hívei szerint végre is bele kell nyugodnunk azon erkölcstelen föltevésbe, hogy a családnak úgy is, így is tönkre kell menni: minek még siettetnünk is ezen szomorú jövőt oly eszközök, módok és intézmények keresése és fölállítása által, melyek erre alkalmasabbak. Nemes föladata lenne-e ez a törvényhozásnak?

Hogy nemzetgazdaságilag mennyire hátrányosabb a törzsi öröklési rend: a többek közt még az is bizonyítja, hogy kinövéseinek ellensúlyozása végett szétdarabolást tiltó minimumokról kellett gondoskodni. Míg ellenben az ági öröklésnél ez nem szükséges: ez maga szabályozza magát.

4. Végre azt kérdezik tagtársaink, hogy megfelel-e a szeretet ideájának az, midőn az ági öröklés a gyermeknek *anyai örökségét* elvonja a túlélő apától? Erre azt lehet felelni, hogy midőn az ági öröklés ezt teszi, a többi gyermekek javára teszi; elvonja az egyik gyermek anyai örökségét az apától a végett, hogy ezt a többi gyermekekre, a védelmet és segélyt inkább szükséglő gyermekekre szállítsa. — És itt én meg azt kérdezem, hol van itt az igazságtalanság; nem követeli-e a dolog természete, nem követeli-e azon ősrégi és minden nemzet által elfogadott elv «sucessio magis descendit, quam ascendit», *hogy az anyának vagyonában az apa illetőleg a hitves előtt a gyermekek osztozzanak.*

Midőn tehát az ági öröklés a gyermek anyai örökségét elvonja az apától és azt a többi védtelen gyermekekre szállítja: ebben nincs igazságtalanság. Nincs igazságtalanság különösen akkor, ha meggondoljuk, hogy az anyai örökség legtöbbnyire csak így biztosíttatik *az anya többi gyermekei részére* az apának más irányú rendelkezése ellen. Mert, ha van lelke az apának elvenni az anyai örökséget az anyának többi gyermekeitől: az ilyen apának van lelke arra is, hogy ahhoz hozzányúljon és azt a többi gyermekek érdekeinek meg nem felelő, más irányú rendelkezésekre fordítsa.

Nem akarom itt újra ismételni azokat az igazságtalanságokat, méltatlanságokat, vagy mint Deák Ferencz kifejezte, azokat az *istentelenségeket*, melyek a törzsi rendszerből folynak, és a melyeknek bizonyítása végett a multkor Somoskeöy, Tóth Lőrincz, Horváth Boldizsár és Deák Ferencz beszédeiből példákat idéztem. Csak két gyakorlati esetet akarok elmondani, megjegyezvén, hogy az első megtörtént dolog, a második pedig megtörténhetett.

Egy bécsi ügyvéd 1858-ban elvett egy budapesti magyar leányt, kinek az országúton egy háromemeletes háza volt. 1859-ben egy gyermeke született s az anya 1860-ban meghalt. A túlélő apa annyira elhanyagolta a gyermek gondozását, hogy ez a miatt betegessé lett és a rokonoknak is feltűnt. Találgatták az okát. Míg végre egy másik ügyvéd eltalálta, azt mondván, hogy *a gyermek halála után az anyai örökség, a budapesti háromemeletes ház, az apára száll.* Bekövetkezett 1861. julius 23-án az országbírói értekezlet *szabályzata*, mely visszaállította az *ági öröklési rendet.* A bécsi ügyvédet és apát most mintha csak kicserélték volna. Az előbbi rossz ápolás miatt betegessé vált gyermekét a legnagyobb szeretet-, gond- és figyelemmel árasztotta el; minden nap orvost járatott hozzá, csakhogy életben és egészségben tartsa. Ez a fordulat ismét föltűnt a rokonoknak. Találgatták okát. Végre a másik ügyvéd ismét eltalálta, mondván, *hogy a gyermek halála után ennek anyai öröksége, a budapesti háromemeletes ház, most már nem az apára száll.* Mi ebből a tanulság? Az, hogy a törzsi öröklés gyöngíti vagy legalább ellensúlyozza, az ági öröklés pedig fokozza a gyermeki szeretetet. Mert az ági öröklés mellett kétszeresen van érdekel-

Digitized by Google

tetve az apa: először a gyermeki szeretet és másodszor a vagyoni előny érdekeinél fogva.

De menjünk egy törzszsel fölebb, a nagyszülőkre és ezek leszármazóira. Tegyük fel, hogy *egy özvegy anyának két gyermeke van.* Az egyik fiú, a másik leány. A fiúban az anya tehetséget lát, elhatározza tehát magát arra, hogy ezt kitaníttatja. Az anyja saját kis szerzeményét, és a másik jó testvér a kis apai örökséget eladják, azután küzdenek, fáradnak. csakhogy véres verejtékkel, éjnapi munkával annyi pénzecskét összegyűjtsenek krajczáronként, a mennyi a fiú nevelése és kitaníttatására szükséges. Az anya nem csalatkozik, mert a fiú emberré válik. Leteszi az ügyvédi vizsgát, csakhamar igen keresett gyakorló ügyvéddé lesz és mint ilyen, 40,000 forintnyi vagyonra tesz szert. Ezen egy házat vevén, első dolga volt abba magához venni a jó anyát és a jó testvért is, kiknek *oroszlánrészük volt, mert első sorban működtek közre abban, hogy a gyermek pályát végezzen, ügyvéd legyen és vagyont szerezhessen; kiknek tehát szintén nagy érdemük van a vagyonszerzés körül.* Létező vagyonát elégnek tartván egy szerényen élő családnak fentartására, *megházasodik* január hóban, félév múlva, julius hóban *meghalt,* októberben *fiú született,* a ki vagyonának örökösévé vált. November hóban ez is meghal. Kire száll ezután a *törzsi rendszer* értelmében az apai örökség. *A még csak néhány hónapos menyecskére,* a kinek az apai örökség megszerzésében semmi része, semmi érdeme; mintha csak sorsjegyen, vagy a lutrin nyerte volna azt a 40,000 forint értékű vagyont. Nehány hónap múlva férjhez megy újra, mert hisz a fiatal özvegy kapós is, ha vagyonos is. *A második férj nem jó szemmel nézi neje házában az első férj anyját és testvérét.* Kiteszik őket a födél alól, kiteszik az első és szerző férj szegény anyját, ki véres verejtékkel gyűjtögette össze a krajczárokat elhúnyt fia kitaníttatása végett. — Nem is említve azt, hogy ha az asszony is meghal: az első férj vagyona egészen a második férj kezére kerül. Nem a leggúnyosabb játéka-e ez a sorsnak! Hol van itt az igazság? Hol van itt nem a szülői szeretet, mert az itt lábbal tiportatik; hanem hol van itt csak árnyéka is az emberi, a felebaráti szeretetnek, hol van itt jutalma, elismerése a munkás szorgalomnak? Igazán önkénytelenül is azon gondolatra kell jutnunk, hogy minek

Digitized by Google

szerezzük a vagyont, avagy minek tartsuk meg a szerzeményt, ha a törvény így bánik el vele? Azt mondja Hodossy tagtárs, *hogy nem az ági öröklés, hanem csak munka, szorgalom és takarékosság mentheti meg a családot.* Igaza van. De kiben ébred föl az ösztön, avagy ha már fölébredt, kiben nem alszik el, — tapasztalván, hogy miként bánik a vagyonnal a törzsi öröklésrend; mely nem kérdi, hogy kinek vannak érdemei a vagyon szerzése és előállitása körül, *mely büntetéssel sújtja a munkát, szorgalmat és vagyonszerzést, míg ellenben az érdemetlent jutalomban részesíti;* mely nem ismeri a merces laboris fogalmát, melyet a magyar törvényhozás ezer év óta tisztel és a melyet Verbőczynk a földművelő nép munkája és szorgalmának megjutalmazása végett oly emberbaráti szeretettel tanít már 400 év előtt. Ne cseréljük föl tehát az ági rendszert, mely tiszteletben, jutalomban részesíti a munkát, a törzsi rendszerrel, mely attól még az elismerést is megtagadja.

Dr. Dell'Adami Rezső megjegyzi Beksics ellenében, hogy ő a szabad végrendelkezést a szabad tulajdonból származtatván, kizárta, megtámadta a hitbizományi helyettesítést, mely azon szabadságból nem folyik. Mindenkinél szabad tulajdonnak kell maradnia, tehát az öröklésnél is a vagyonnak. Ennek újabb szabad rendelkezése le nem köthető. Ezt követeli a nemzetgazdasági és társadalmi érdek. Igaz, van a végrendelkezési szabadságot követelők táborában oly fractió is, mely attól önkénytes vagyonconserválást és elsőszülöttségféle rendet remél, de ő nem ezek pártján áll s ezt eléggé határozottan kifejezte. De abban téved Beksics, ha azt hiszi, hogy a kötött végrendelkezést és abban rejlő állami gyámkodást, abból folyó túlságos birtokelaprózást nem támadták volna meg Francziaországban s másutt ép a liberális, demokratikus haladás nevében. Az 1793-iki reactió a feudális primogenitura ellen, sőt a *Code Napoléon* álláspontja rég elismertetett hibának mindenki által, s ép a mai radikális republika készül a végrendelkezési szabadság kiterjesztésére. A köteles rész mellett Hodossy és Czorda hivatkoztak a családi érzelmekre szülők és gyermekek közt. Azokat ő és elvtársai legmelegebben méltatják és leghatályosabban akarják oltalmazni, mire épen a köteles rész intéz-

Digitized by Google

ménye, a mint az a mai codexekben s TELESZKY javaslatában szabályozva van, képtelennek bizonyúlt. Mert ezek tényleg azon családi tekintetek s érzelmek erkölcstelen megsértésére vezetnek az által, hogy a régi családvagyon-közösségből kiindulva, az öröklési rendhez kötik az igényt. Ha van gyermek, bár nagykorú, gazdag stb., és van szegény, elaggott szülő, ez utóbbi nem kap *semmit* azon jogok szerint. Csodálja, hogy HODOSSY és CZORDA ezen meg nem ütköztek s vele együtt nem kívánják a helyesebb, korszerű jogi szervezését azon ethikai eszmének, mely a köteles részben rejlik.

HODOSSY IMRE: Multkori fölszólalásomban a köteles részről mint intézményről általánosságban szóltam, a nélkül, hogy akármilyen vonatkozást vettem volna valamely javaslatra vagy speciális conclusióra. A köteles részről mint elvről volt szó.

Deczember 4.

TELESZKY ISTVÁN: T. Jogászegylet! Midőn a nagy horderejű vita végén szót emelni bátorkodom, igyekezni fogok azon fontos kérdésekre nézve, a melyek a tervezet rendelkezéseinek köréből a vita keretébe bevonva lettek, szerény véleményemet a lehető objectivitással elmondani. Mellőzni kivánom a felszólalások azon részeit, a melyek inkább személyes jellegűek, mellőzni annál inkább, mivel félek, hogy a nagyfontosságú felszóllalásoknak a kérdés érdemére vonatkozó részeire szorítkozom, bár a t. egylet szíves figyelmét hoszabb ideig leszek kénytelen igénybe venni.

Mellőzöm azon kérdésnek további vitatását is, vajjon az ági örökösödés hazai jogforrásunkba mely külföldi forrásokból származhatott át, s erre vonatkozólag csakis annyit jegyzek meg, hogy részemről fentartom azon egyéni véleményemet, miszerint hozzánk az ági örökösödés german forrásokból számazott át. De miután ez a kérdés lényegére ugy sincsen befolyással, ennek bővebb indokolására ezuttal nem terjeszkedem ki; azt hiszem, lesz talán alkalmam ebbeli nézetemet más alkalommal bővebben kifejteni.

Digitized by Google

Áttérve a javaslat ellen tett megjegyzésekre, mindenek előtt felelni kivánok azon ellenvetésekre, a melyek a javaslatnak a hitbizományi helyettesítést tárgyazó részei ellen JELLINEK, DELL'ADAMI, BEKSICS t. tagtársaink részéről felhozattak.

JELLINEK t. barátom azt mondja, hogy a javaslatnak vezéreszméje nem az, a mit én előadásomban kifejtettem; hanem hogy a javaslat főczélja az ősiséget változott alakban visszaállítani; hogy azáltal az ingó és ingatlan vagyon megköttetik, három generatión keresztűl a forgalomból kivétetik, a köteles rész gyengíttetik, részben eltöröltetik, a földbirtokososztály számszerű növekedése gátoltatik; hogy a nagybirtok magához fogja vonni a kis birtokot, a földbirtok századokig le lesz kötve, vége lesz a szabad földnek; az egyház, az állam és néhány nagybirtokos fogja az országot mintegy elnyelni. Sőt tovább megy; mondja: veszélyeztetve lesz a parentalismus, az ország egy nagy hitbizománynyá fog átalakíttatni. Azt mondja t. barátom, hogy minek után a tervezet a substitutiót az ingó vagyonra is kiterjeszti, az ingó vagyon, az értékpapir, a pénz századokig vinculálva lesz és az ország vagyona meg fog oszlani egy-pár nagy birtokos és egy-pár bankár közt.

T. barátom DELL'ADAMI azt mondja, hogy a négy nemzedékre terjedőleg átalában megengedett hitbizományi helyettesités az ősiséget fokozva fogja visszaállítani; hogy a végrendelkezési jog azokon kívül, a kik a törvény életbeléptetésekor alapítók lesznek, meg lesz szüntetve, hogy a tervezet osztályosok seregének örök köztulajdonára, impossibilitásra vezetné, hogy a végtelen hitbizományi helyettesítés által, melyet a hitbizomány haszonélvezője folytat unokáról unokára, a végrendelkezési szabadság végleg megszüntettetik. Azt mondja, hogy csak Anglia tartott fenn ily örökösödési rendet, a többi államok megszüntették; állítja, hogy a tervezet igazl hűbéri jogot teremtene, mely több bajt okozna, mint az ősiség.

BEKCSIS GUSZTÁV t. tagtársunk, midőn az örökösödési rendnek társadalmi fontosságát hangsúlyozza, ellentétben t. DELL'ADAMI barátom nézetével, nemzetgazdasági érvek és jogtörténelmi adatok tanúlságos és érdekes fejtegetése alapján azon eredményre jut, hogy a végrendelkezési jogosultság lehető

Digitized by Google

szűk korlátok közé szorítandó, és pedig azért, hogy a vagyonfelosztás ez által minél inkább lehetővé tétessék. Állítja, hogy ez, t. i. a végrendelkezési jog lehető megszorítása a szabadelvű; mondja, hogy a substitutió vagyonhalmozásra vezet, és a nélkül, hogy a tervezet korlátai közt megengedendő hitbizományi helyettesítést oly veszélyesnek találta, mint JELLINEK és DELL'ADAMI barátaim azon következtetésre jön, hogy nagyon meggondolandó, vajjon behozzuk-e a substitutiónak azon mérvét is, melyet a tervezet indítványoz, vajjon leromboljuk-e a köteles rész nagyfontosságú intézményét csak annyira is, mint a tervezet indítványozza.

Midőn ezen részben eltérő nézetekre szerény észrevételeimet elmondandó vagyok, bátor vagyok mindenekelőtt az igen t. jogász-egylet emlékébe visszahívni azt, hogy tulajdonkép a tervezet a substitutió kérdésére nézve micsoda álláspontot foglal el. A tervezet nem rendelkezik a hitbizományról, mert ettől, a minek szabályozása külön törvénynek van fentartva — a tervezetben szó sincs; hanem igenis, utóörökösödés neve alatt ismeri a tervezet azt, a mit közönségesen talán nem egészen helyesen — hitbizományi helyettesítésnek szoktunk nevezni. Erre vonatkozólag a tervezet ezen részletének — mert az utóörökösödést, mint e végrendeleti örökösödésnek egyik részletes kérdését, — csak ilyennek lehet tekinteni, — kiindulási pontja az, hogy a substitutió rendszerint csak egy fokig engedi meg a család javára, azonban, tehát kivételesen megengedi azt a második fokban is. A 234. §. következően rendelkezik: «Az örökhagyónak jogában áll ugyanazon örökrészre két vagy több utóörököst oly módon nevezni, hogy ezeket az utóörökösödés a megállapított sorrendben egymás után illesse. Utóörökösül még nem született személyek is nevezhetők.»

«Ha a sorrendben nevezett utóörökösök közül egy az örökséget mint utóörökös megszerzi: ez által a további utóörökösnevezés rendszerint hatályát veszti.»

A következő 235. §. kivételesen a család javára megengedi a második substitutiót és így szól: «Ha azonban az örökhagyó csupán örökösének lemenő és felmenő ágbeli rokonait, továbbá ugyanannak testvéreit és a testvérek leszármazóit nevezte egy-

Digitized by Google

másután sorrendben utóörökösöknek: az utóöröködés hatálya csak annyiban van korlátozva, hogy az örökségnek vagy örökrésznek tényleges élvezetében jutott utóörökösök közül a második az örökséggel szabadon rendelkezhetik, és a további utóörökösrendelés hatályát veszti.»

Kapcsolatban áll ezen szakaszokkal a 97. §. következő rendelkezése:

«Ha az örökhagyó valamelyik leszármazójának az őt illető egész törvényes örökösödési részét azon korlátozással hagyja, hogy a vagyon állagával nem rendelkezhetik, ő egyszersmind utóörökösül ezen leszármazónak gyermekeit rendeli: a rendelkezés hatályos, és a leszármazó annak ellenében köteles-részét követelni jogosítva nincsen.»

Ha a tervezetnek ezen §-ait figyelembe veszszük és különösen ha tekintjük, hogy a 97. §-ban csak gyermekekről és nem a további leszármazókról tétetik említés — pedig ezen §. kivételes intézkedése kiterjesztő magyarázatot nem tűr, akkor nyilván való, hogy a családban hol a substitutiók leginkább előfordulnak, — idegenek között az a legnagyobb ritkaságok közé tartozván — választása lesz az örökhagyónak vagy az egész hagyatékra nézve gyermekeik örökösek nevezve unokát javára egyetlen substitutiót rendelni, de ezen esetben a második substitutio már ki van zárva; — vagy ki kell neki adni a gyermekek köteles részét minden megterheltetés nélkül, és csakis a köteles részen felüli vagyonrészre nézve tehet két fokban való hitbizományi helyettesítést.

Én azt gondolom, már ebből magából is világos, hogy kissé túlzó volt azon állítás, miszerint a tervezet a vagyont három vagy négy nemzedékre leköti és hogy az ősiséget változott alakban vagy fokozottan visszaállítani törekszík. Hiszen a lekötés még a család javára engedett kivételes esetben is csak két nemzedékre terjed, a harmadik nemzedéknél pedig már az örökség birtokba vételének időpontjában a vagyonlekötöttség teljesen megszűnik.

De nem felel meg a javaslatnak az sem, ha az mondatik, hogy a haszonélvező, a helyettesítéssel terhelt örökös, tovább folytathatja, és így utódokról utódokra átháríthatja ezen lekötést; mert ezt a javaslat rendelkezései szerint tenni nem lehet;

Digitized by Google

a mennyiben ennek ellenkezője, az hogy a hitbizományi helyettesítéssel terhelt örökös az örökségről sem rendelkezhetik, úgy magából a javaslatból, mint a hitbizományi helyettesítés intézményének légyegéből nyilvánvaló. E részben is tehát a hitbizományi helyettesítés, melyet a javaslat contemplál, a hitbizománytól lényegesen különbözik. És ha figyelembe veszszük az ismertebb európai törvénykönyveket, akkor azt látjuk, hogy ezek legnagyobb részében a tervezet rendelkezéseinek lényekben megfelelő subtitutió részint fokozottabb, részint kisebb mértékben meg van engedve. A substitutiót általában csak az olasz code civile 899. §. és a luzerni tkv. 443. §. tiltja el. A franczia Code Napoleon az 1048. és 1049. §-ban mint tudjuk megengedi a substitutiót kivételesen, a család javára, még pedig akként, hogy az örökhagyó gyermekeinek substituálhassa unokáit,, vagy testvérének substituálhassa a testvére gyermekeit. Egy hitbizományi helyettesítést enged föltétlenűl a zürichi tkv. 2078. §-a, a schaffhauseni tkv. 1945. §-a, az argaui tkv. 947. §-a, a solothurni tkv. 546. §-a, a freiburgi tkv. 831, 832. §§-a és a hesseni javaslat 162. §-a. Kétfokú substitutiót töltétlenűl, tehát úgy a család mint idegenek javára, enged a porosz Landrecht I. r. 12 cz. 53. §-a és a berni tkv. 729-§-a. A szász ptkv. a 2503 és következő §§-ban nemcsak megengedi a hitbizományi helyettesitést, hanem a 2527, és következő §§-ban sokkal tovább megy, a mennyiben megengedi minden hatósági jóváhagyás nélkül a családi hitbizomány-alakítást; megengedi olyan joghatálylyal, hogy az ilyen családi hitbizományról csak a harmadik birtokos és ez is csak az összes életben levő várményosok hozzájárulásával rendelkezhetik, csak azok beleegyezésével szüntetheti meg a családi hitbizományt, illetőleg változtathatja azt át. Azt osztrák ptkv. is, mint mindnyájan tudjuk, kortársak között feltétlenűl, nem kortársak közt pedig annyiban enged tért a hitbizományi helyettesítésnek, hogy az nem élők közt ingatlan vagyonra nézve egy nemzedékre, ingó vagyonra nézve pedig két nemzedékre terjedhet.

És ha nézzük tényleg érvényben levő hazai jogunkat, mit fogunk találni? E részben eltérő nézetben ragyok Beksics Gusztáv t. barátomtól, a mennyiben ő legközelebb ezt állította hogy a magyar szellem a substitutióktól idegenedett, hogy

nálunk talaja nem volt. Hát hogy szükség nem igen volt rá, az bizonyos; mert hiszen az ősi örökösödési rend egymagában a substitutiók hosszú lánczolata volt; de a magyar törvény egyfelűl nagyon ismerte az első szerzőnek azon rendelkezesi jogát, hogy az örökösödési jogot korlátlanúl majdnem végtelenül megállapitotta és ezenfelül hazai jogunk, még régi törvényeink szerint is, a szorosan vett hitbizományi helyettesitést is ismerte. Nagy tudósunk FRANK IGNÁCZ magánjogi munkájának 239. §-ban azt mondja: «a hol bizományi helyettesítés meg van engedve, csak örökre ki ne terjedjen, mint a nemzetségi diszjószágoknál». Emlékezik második, harmadik, negyedik váró örökösről. SUHAJDA művének 370. §-ban azt mondja: «ellenkező törvényünk nem lévén, lehet hitbizományi helyettesnek nevezni életben levőket úgy mint születendőket.»

HERCZEGH tanár úr munkájában a 97-ik §-ban következőleg nyilatkozik: «a hitbizományi helyettesítés is csak akkor korlátlan, midőn a hitbizományi örökösök az örökhagyónak kortársai; ellenkező esetben örökre végtelen ízromig ki nem terjedhet, mert ekkor családi hitbizomány lenne».

És ha tekintjük judicaturánkat, ott is azt látjuk, hogy felső biróságaink a hitbizományi helyettesitést átalában érvényesnek, kötelezőnek fogadták el. Szabadjon hivatkoznom a Döntvénytár XXIII. k. 8. és 72. sz. a., XXV. k. 14. sz. a. és XXIX. k. 128. sz. a. olvasható döntvényekre.

Ha tehát így áll a dolog, ha tulajdonkép e tervezet akkor, midőn a substitutiót elfogadja, lényegben most meglevő hazai jogunknak és a külföldi törvénykönyvek többségének álláspontját foglalja el; ha látjuk, hogy azok a nagy veszélyek, a melyek itt oly élénken lettek elénk tárva, nem következtek be sem más államokban, sem nálunk, hogy nem vált ezen törvények uralma alatt egy nagy hitbizománynyá az ország, nem összpontosult a vagyon, az állam, egyház és néhány nagybirtokos kezében; ha látjuk, hogy nem vált egy nagy hitbizománynyá Szászország és Ausztria, mely utóbbira nézve t. BEKSICS barátom minapi érdekes fölolvasásában említette, hogy az ott érvényben levő hitbizományi helyettesítés daczára is a vagyonfelosztás mily nagy mérvben jelentkezett: akkor azt hiszem elmondhatni, hogy mégis túlzottak azon aggodalmak, a melyek

Digitized by Google

a javaslatnak ezen részletes intézkedései ellen felhozattak. Nem akadályozza az utóörökösödés a vagyonfelosztást, mert a tervezet sehol sem mondja, hogy pl. az apa, kinek 600 hold földje s két gyermeke van, birtokát az egyik gyermeknek hagyhatja; sőt ellenkezőleg a köteles rész mellett tartja érvényben a substitutiót. Az apa, ha unokáit helyettesíteni akarja, köteles a 600 hold földet két gyermekének hagyni, és így épen a substitutio által veti meg az alapját annak, hogy azután az a 300—300 hold föld még két fiának a gyermekei közt is okvetetlenűl megoszoljék. És épen ezért nem vezet az osztályosok seregének örökös köztulajdonára sem, mert a substitutio egymagában véve az osztályt meg nem akadályozza; megosztoznak a gyermekek a birtokon, ha substitutióval van is az terhelve, megosztoznak annak idejében az unokák is.

És ha Herczegh Mihály tanár úr szintén szót emel a substitutio ellen, ezt nem értem egyfelől azért, mert miként az előbb munkájából idézni bátor voltam, e részben a tervezet sokkal szűkebb korlátok közé szorítja a hitbizományi helyettesítést, mint a melyek közt azt tényleg fennlevőnek Herczegh tanár úr tanítja. De nem értem másodszor és főleg azért, mert meggyőződésem szerint a ki az ági örökösödést a családfentartás szempontjából kívánja, annak a nélkül, hogy következetlenségbe essék, a substitutiónak bizonyos fokig való fentartását ellenezni nem lehet. Vegyük csak t. barátomnak Herczegh tanár úrnak itten már többször felhozott példáját arról az egy úrbéri telekről és a két gyermekről. Ő azt mondja, az ági örökösödés biztosítja azt, hogy ha az egyik gyermek elhal, akkor róla a fél telek a másikra fog szállni. Erre én azt feleltem, hogy ez csak föltételes biztosíték; ez csak akkor biztosít, ha a gyermek azt a fél telket el nem adja, ha arról ő nem végrendelkezik; míg ellenkezőleg ha bizonyos korlátok között a substitutio megengedve van, módjában áll az örökhagyó apának úgy intézkedni, hogy a két gyermeket leszármazók nélküli elhalálozásuk esetére egymásnak kölcsönösen utóörökösökül nevezi, és ezáltal hatályosan biztosíthatja, hogy az a telek a családban megtartassék.

És ha Dell'Adami t. barátom azt mondja, hogy ő már inkább választja az ági örökösödést, mint a tervezet tartalmazta

Digitized by Google

substitutiót: erre nézve megjegyzem, hogy e részben a két kérdés között semmi közvetlen összefüggés nincsen. Lehet a substitutiót elfogadni a végrendelkezési jog körében akkor is, ha a törvényes örökösödésnél az ági örökösödést alkalmazzuk; lehet elejteni vagy szűkebb korlátok közé szorítani a törzsörökösödési rend mellett is; és így t. barátom nincs azon helyzetben, hogy két rossz közül a kisebbiket kellene választania, hanem választhatja az egészen helyest.

Egyébiránt még a substitutio kérdésére nézve csak azt akarom megjegyezni, hogy én elismerem, miszerint a javaslatnak imént említett néhány §-a, mely a substitutiót tárgyalja, igen fontos részletkérdés; de azt egyátalában nem ismerhetem el, hogy ennek a tervezetnek a fontos bár, de kivételes részletkérdést tárgyazón ezen 2—3 §. képezné vezéreszméjét. Elismerem, hogy ezen fontos részletkérdés a törvényhozási végmegoldásnál kiváló gondot igényel, és így mindenesetre hasznos szolgálatot tesz a jogászegylet akkor, midőn ezen kérdést megvilágította. E kérdés megoldásánál nem annyira jogi szempontok és érvek, mint inkább nagyfontosságú nemzetgazdasági, politikai és talán specifikus magyar érdekek is kell hogy döntsenek. Erős meggyőződésem, hogy nem lenne helyes codificatio, mely a substitutiót egészen mellőzné. Okvetlenül meg kell azt engedni, legalább egy fokban, és pedig úgy, hogy a családban a még nem élő unokák javára is lehessen utóörökösödést rendelni. Hanem azon további részletkérdést, ha vajjon specialis érdekeink követelik-e és minő változtatással, esetleg másodfokban is a substitutio megengedését? részemről is olyannak tartom, melyhez pro et contra igen sokat lehet szólni; de hogy én ezen részletkérdésben a tervezet rendelkezéseihez mereven nem ragaszkodom, az nyilvánvaló első felszóllalásomból ... (Úgy van!) ..., amidőn kifejtettem, hogy én megengedem, miszerint e részben specialis hazai viszonyaink által vezéreltetve talán tovább mentem, mint amennyire különben is elvont szempontból menni lehetne. Tettem ezt akkor, midőn még a substitutio itt erős megtámadás tárgyát nem képezte.

Áttérek már most, tisztelt Jogászegylet, a köteles rész kérdésére. Igen tisztelt Dell'Adami barátom közelebbi felszóllalásában azt mondta, hogy a köteles részt nem eltörölni kell,

Digitized by Google

hanem a vagyon és gyermekek arányában variálni, lehetőleg reducálni és a szülőt kisebb rész haszonélvezetére szorítani; Jellinek barátom pedig a keresetképességhez és az eltartási igényhez kívánja a köteles részt idomítani. T. barátom Dell' Adami legutolsó felszóllalásában ezenfelül anomaliának jelezi azt, hogy a köteles rész elfogadott rendszere szerint az örökhagyó szülője nem kap köteles-részt, ha az örökösödési jog az örökhagyó leszármazóit illeti.

T. Jogász-egylet! Én és imént hivatkozott tisztelt tagtársaim a kötelesrésznél egészen ellenkező alapból indulunk ki. Ők a tartási igényt kívánják alapul venni, és az örökösödési jog terén a végrendelkezési jogosultság álláspontjára helyezkedve, azt mondják, hogy a tartáson felül az örökhagyó végrendelkezési jogosultsága, legközelebbi családtag létezése esetében sem szorítható meg. Én, mint felszólalásomban mondottam, ellenkező álláspontot foglalok el. Én az örökösödési jog vezéreszméjénél következőleg véltem megállapíthatóknak azon szempontokat, a melyekből a törvényhozásnak kiindulnia kell.

«A tervezet az örökösödési jog két lényeges momentuma közül az egyéni rendelkézési jogot, az örökhagyónak engedett, de a legközelebbi családtagok kötelesrészéhez való igénye által korlátozott végrendelkezési jogosultságban emeli érvényre; míg a családi jogos igényt egyfelől a legközelebbi családtagokat illető kötelesrész megállapításában, másfelől érvényes végrendelet nem létezése esetében meghatározott törvényes örökösödési rendben méltányolja.»

Sokkal helyesebbnek tartom én legalább azon álláspontot, mely az örökösödési jog tervezetében a családi érdeket ekként méltányolja, mint azt, mely egyszerűen a tartási kötelezettséget veszi alapul, és a kötelesrészt a szerint akarja variálni. Nem ismerek törvénykönyvet, mely a kötelesrész intézményének elfogadásánál más álláspontot, mint a családi jogos érdek megvédését és méltatását fogadta volna el. És ha tisztelt barátom e tekintetben azt mondja, hogy nem lehet azon az alapon elindulni, a melyen elindult a szász polg. törvénykönyv, vagy az általa kicsinylőleg megemlített «mintaszerű» zürichi codex: akkor — midőn közbevetőleg megjegyezném, hogy én a zürichi codexet nem mondottam mintaszerűnek, hanem csupán azt

Digitized by Google

állítottam, hogy a rokonok törvényes örökösödési rendének szabályozásánál, de csakis itt, főleg ezen törvénykönyv vétetett általam mintául: — akkor engedje meg, t. barátom, kijelentenem azon meggyőződésemet, hogy bármennyire méltányoljam is a tudomány haladását és vívmányait, mégis azt hiszem, hogy egy tervezet megalkotásánál a kötelesrész intézményét érvényre emelő összes törvénykönyvek által elfoglalt álláspontoknak minden esetre kell lenni annyi horderejének, mint némely tudósok és nemzetgazdák által igen érdekesen fejtegetett azon eltérő álláspontnak, a melylyel ellenében más tudósok, az ugyancsak nemzetgazdasági érvek által vezéreltetve, egészen ellentétes álláspontot foglalnak el. És, ha t. barátom azt mondja, hogy variálni kell a kötelesrészt a gyermekek arányában is, akkor erre nézve bátor vagyok megjegyezni, hogy igenis vannak törvénykönyvek, a melyek a kötelesrészt a gyermekek száma szerint variálják; ott van pl. a porosz Landrecht, a szász. polg. törvénykv. Hanem e törvénykönyvek variálásából aztán olyan következetlenség jő ki, hogy p. o. öt gyermek közül egy-egy ugyanazon hagyatékból nagyobb kötelesrészt kap, mint 4 gyermek közül egy, a mit én helyesnek nem tarthatok. Variálja és pedig nem ilyen következetlenséggel a Code Napoléon is, és mégis mit látunk? Legujabban, midőn Olaszország a Code Napoléon alapján készítette törvénykönyvét, ebben a kérdésben megint eltért a franczia variationalis systemától és elfogadta a fix tételt, azt, a mi a tervezetben is foglaltatik, hogy t. i. a gyermekeket, számukra való tekintet nélkül, kötelesrészkint törvényes örökösi részük fele illeti. És én csak ezt tartom helyesnek. Ez felel meg jelenben érvényben lévő hazai jogunknak, melyet szükség nélkül változtatni nem czélszerű. Ez felel meg azon vezéreszmének, melyen, kifejtett nézetem szerint, a tervezet nyugszik: hogy az öröklési jog két lényeges alkateleme a végrendelkezési egyéni jogosultság és a családi jogos érdek egyenlő méltánylásban részesittessék.

És, ha t. barátom anomaliának nevezi azt, hogy a szülő nem kap kötelesrészt, midőn az örökhagyónak gyermekei is vannak: méltóztassék megengedni, akkor ezen anomalia vádja éri az összes létező törvényhozásokat. De bocsásson meg t. barátom, én azt hiszem, az örökösödési jog vezéreszméje más

Digitized by Google

nem lehet, minthogy első sorban az öröklődési jogosultság az örökhagyó leszármazóit illesse. Ez régen és most egyik és másik államban egyformán el volt és van ismerve; a leszármazóknak első sorban való örökösödési joga általában érvényben volt és érvényben van jelenben is. Hiszen a nép nyelvén a gyermeket örökösnek szoktuk nevezni. De nincs is ok félni attól, hogy ez által az örökhagyó vagyontalan tehetetlen szülőinek érdeke méltatás nélkül maradna; mert az az unoka, a ki atyja, mint örökhagyó után örökösödik vagy kötelesrészt kap, egyúttal kötelezve van nagyapjának tartásáról gondoskodni. Ezen tartási igény a felmenőket megilleti; azonban ezen tartási jogot kellően méltatni, nem az örökösödési jogba, hanem a családi jogba tartozik. (Helyeslés.)

T. barátom helyteleníti azt is, hogy a tervezet a törvényes örökösödésből indúl ki. Gondolom azt érti alatta, hogy a tervezet első sorban szabályozza a törvényes örökösödést, azután a köteles részt s csak azután a végrendeleti örökösödést.

T. barátom hangsúlyozza az örökhagyónak vélelmezett akaratát, mely mellett a törvényes örökösödés szabályozásának csak mellékes jelentőséggel kell bírnia.

Tudom T. Jogászegylet, hogy a törvényes örökösödésnek alapját az örökhagyó vélelmezett akaratára szokás visszavezetni. Magam is azon nézetben voltam, hogy az örökhagyó vélelmezett akarata egymagában elegendő biztos alap; — de meggyőződtem arról, hogy ezen nézet nem aggálytalan, hogy a törvényes örökösödést egyedül az örökhagyó vélelmezett akaratára alapítani nem lehet. Már ezen jogász-egyleti tárgyalások alkalmával is láttuk, hogy egyfelől az örökhagyó vélelmezett akaratára hivatkozott Herczegh tanár úr, ki az ági örökösödést kivánja fentartani; másfelől ugyanarra hivatkoztak azok is a kik a törzs-örökösödési rend mellett szólaltak fel. És én azt gondolom, hogy az örökhagyó vélelmezett akaratát a törvényes örökösödési rend alapjáúl mereven oda állítva, elfogadni már csak azért sem lehet, mert akkor sok esetben olyan helyzetbe jutnánk, hogy a törvényes örökösödési rendnek alapja megdőlne. Vegyünk p. o. egy az előírt alakszerűségeket nélkülöző végrendeletet, a mely különben az örökhagyó akaratára nézve elegendő bizonyító erővel bír, de nem bírván a törvényben

Digitized by Google

megirt formai kellékekkel, mint végrendelet nem érvényes. Itt, ha az örökhagyónak nyilván kijelentett akarata ellenére, a végrendeleti örökös mellőzésével a törvényes örökösnek adjuk a hagyatékot, már az örökhagyó vélelmezett akaratára nem hivatkozhatunk. De vehetünk más esetet; mert a fentebbi példa ellen felhozható, hogy a törvényben előírt alakszerűségek mellőzésével nyilváníttatott akaratot tulajdonképeni akaratnak tekinteni nem lehet. Vegyük pl. ha valaki a következő végrendeletet teszi: «Minthogy legközelebbi törvényes örökösöm, testvérem, nem érdemli meg, hogy vagyonomban részesüljön, ennélfogva én X. jó barátomat nevezem általános örökösömnek» ; és tegyük fel már most, hogy ezen X. meghal, mielőtt az örökösödési jog megnyílott volna, vagy hogy el nem fogadja az örökséget. Ezen esetekben a végrendeletben kifejezett akarat daczára — a törvényes örökösödési rend szerint — az örökséget az a testvér fogja kapni, a kire az örökhagyó végrendeletében kimondotta, hogy azért nevezi X-et végrendeleti örökösének, mert nem akarja, hogy testvére örökösödjék utánna. Ezen testvér fog a törvény szerint örökösödni, mert a végrendeletben nincsen határozottan kizárva az öröklésből, hanem mellőzése csak indokolásúl van felhozva. Én ennélfogva azt hiszem, sokkal helyesebb, ha nem az örökhagyónak, mint egyénnek vélelmezett akarata fogadtatik el a törvényes örökösödési rend alapjáúl, hanem ha a törvényhozás általános szempontra emelkedve, a törvényes örökösödés alapjáúl a családi jogos érdek kellő méltatását fogadja el a nélkül, hogy a fősúlyt az örökhagyónak mint egyénnek vélelmezett akaratára fektetné, a mint azt én a T. Jogász-egylet tanácskozásának alapját képező felolvasásomban ki is fejtettem. És ha így fogjuk fel a kérdést, akkor én azt hiszem, már ez magában elegendő arra, hogy a végrendelkezési jogosultság és a családi jogos érdek együttes és egyenlő méltatásával a törvényes örökösödést tárgyazó fontos részét a törvényjavaslatnak ne valahová a tervezet zugába dugjuk el, hanem helyezzük azt annak élére. Azt hiszem ez által jelzi leghelyesebben a törvényhozó, hogy törvénykönyvében a családi jogos érdekek méltatásáról kellőkép kivánt gondoskodni. De helyesebb e beosztás gyakorlati szempontból is azért, mert ha egyszer elfogadjuk a köteles részt, ha a köteles résznek alapja a törvényes örökösö-

Digitized by Google

dési rész, s ha végre a rendelkezési jogot a köteles részhez való jogosultság korlátozza: akkor addig, míg meg nem oldatott a törvényes örökösödés, nem oldható meg a köteles-rész; és ennélfogva csak ezek megoldása után lehet helyesen általmenni a végrendeleti örökösödés szabályozására. Egyébiránt e tekintetben is eltérnek azon törvényhozások is, a melyek különben ugyanazon alaptételből indulnak ki. S tekintettel arra, hogy e beosztás a tervezetnek lényeges részét nem képezi, annak áthelyezése a mi nem nagy codificatori jártasságot igényel, könnyen megtörténhetik. Én azonban részemről ismételve hangsulyozom, miszerint helyesebbnek tartom, hogy a törvényes örökösödés homlokára helyeztessék a törvényjavaslatnak, mert ezzel mutatja ki a törvényhozó azt, hogy a törvényes örökösödés rendét nem csak azért állapítja meg, hogy legyen kinek adni a vagyont, ha arról az örökhagyó nem rendelkezhetett; hanem azért, mert ez által a családi jogos érdeket akarja méltányolni.

T. barátom azt is kifogásolta, hogy a tervezet nem következetes annyiban, hogy a nagy-szülők törzseig a törzsörökösödési rendet, a nagyszülők vonalán túl pedig a gradualis rendet fogadja el. E részben szabadjon megjegyeznem, hogy ha ez hiba, akkor én az osztr. polg. tvkvön kívül (mely a törzsörökösödési rendet merev következetességgel viszi keresztül) egyetlenegy törvénykönyvet sem ismerek, melyet a következetlenség vádja nem érhetne. Vegyük sorba csak röviden az ismertebb törvénykönyveket: Az olasz Codice Civile megengedi a repræsentatiót a lemenőknél teljesen, tehát már itt elejti a rokonsági íz közelségét, mert a gyermekkel együtt örökösödik a másodunoka, továbbá a testvéreknél is megengedi a repræsentatiót teljesen, úgy hogy a szülői törzsnél a testvértől származott másodunoka örökösödik nemcsak a testvérrel, hanem a felmenőkkel is, és csak a nagy-szülői törzsnél fogadja el a gradualis örökösödést. Lényegben ugyanezt látjuk a leszármazók és testvérek repræsentatiójára nézve a franczia törvénykönyvben is, a mely ezenfelül következetlen azért is, hogy a hagyaték485 ketté osztását (fente) csak egyszer viszi keresztül: felét a vagyonnak adja az apai vonalnak, felét az anyainak; de azután az apai vonalon nem osztja meg a hagyatékot az apai nagyapa és anyai nagyapa, illetve leszármazói között, valamint az anyai vonalon sem. A szász

polg. tvkvben látjuk, hogy szintén megengedi a repræsentatiót a leszármazóknál és a testvéreknél in infinitum, de még ezen kívül látjuk azt is, hogy a további oldalrokonoknál azon elvet állítja fel, hogy a közelebbi törzs leszármazói megelőzik a távolabbi törzs leszármazóit és a gradualis közelség csak az ugyanazon törzsbeliek közt dönt; ennélfogva a nagyszülői törzsből származó másodunoka, ki az ötödik-ízbeli rokona az örökhagyónak, megelőzi az ősszülő gyermekét, a ki az örökhagyónak negyed-ízbeli rokona. Hogy a zürichi törvénykönyv, mely az unokatestvérekig a törzs, azontúl az ízöröklési rendet fogadja el, t. barátom szerint mily helytelen és következetlen, azt már tudjuk; mert hiszen az vétetett a tervezet e részénél leginkább mintáúl. — A porosz Landrechtre szintén áll a következetlenségi vád. Ezen törvénykönyv szerint is el van fogadva a repræsentatio a leszármazóknál és a testvéreknél; de következetlen a tvkönyv annyiban is, hogy a szülők az egész testvéreket egészen kizárják, a szülők után jönnek az egészvér-testvérek és ezek leszármazói, azután a további felmenők, és ezek után a félvér-testvérek és ezeknek leszármazói.

Ime látható, hogy ilyen következetlenség a törvénykönyvekben átalában észlelhető, mert a gradualis örökösödési rendet egy se viszi keresztül következetesen. Az osztr. polg. tvkv. keresztülviszi a parentalis örökösödési rendet, hanem, hogy mire vezet ez, mutatja az, hogy az osztr. polg. tvknek legmelegebb szószólói is ép azt hibáztatják, hogy a felső fokokban megengedi a repræsentatiót. Hangosan szól ellene azon körülmény is, hogy bár azóta sok helyen codifikáltak és az osztrák p. tkvet sok tekintetben alapul is vették, de a parentális örökösödési rendnek a végletekbe vitelét sehol el nem fogadták.

Tulajdonképen mivel megy lényegben a tervezet tovább, mint a franczia, az olasz és a szász törvénykönyvek. Avval, hogy a repræsentatiót egy fokkal tovább engedi meg, t. i. a nagyszülői törzsnél is; és ez nézetem szerint teljes jogosultsággal bír, mert a nagyszülői törzsben oly örökösökről van szó, kik a közös törzszsel egy időben élnek, mert nem ritkaság, hogy a nagyszülék unokáik születését túlélve, utóbbiak a nagyszülői háznál mint egy tágabb család tagjai élnek együtt; minélfogva helyesnek mutatkozik, hogy a nagyszülői törzsnél

Digitized by Google

a parentalis örökösödési rend fentartatik, tehát az örökösödés rendje oly módon szabályoztatik, mintha az unoka után előbb a nagyszülő örökösödött volna és róla szállott volna át az örökség az ő leszármazóira, vagyis az örökhagyó oldalrokonaira.

Azt hiszem, nálunk nem fogná senki helyesnek tartani a jelenben érvényben lévő jogszabályainktól eltérő azon örökösödési rendet, mely mellett a nagybátya az egy másik elhalt nagybátyától vagy nagynénétől származó unokatestvéreket az örökségből kizárná. Pedig, ha a nagyszülői törzsben is a gradualis örökösödési rendet fogadnók el, ezen eredmény következnék be. A tervezet nézetem szerint igen helyesen választotta a középutat, midőn a nagyszülői törzsig a törzsörökösödési rendet fogadta el, azután pedig, a távoli rokonok óriási csoportjában, elejtette azt és a gradualis örökösödési rendet fogadta el.

Azt is említette t. barátom, hogy a tervezet vezéreszméjének nem felelhet meg az, hogy a tervezet az ipso jure örökösödés elvét fogadta el. E részben bátor vagyok utalni a 370. §-ra, mely így szól: «Az örökös fel van jogosítva az örökséget elfogadni vagy arról lemondani. Ha az örökös az örökséget elfogadja, az örökhagyónak átszármazható jogai és kötelezettségei az örökség megnyiltának időpontjában átszállottaknak tekintendők.» A következő §§. azután szabályozzák az örökösödési nyilatkozatot. És ennélfogva ezen tervezetben az ipso jure örökösödés elve nem elfogadva, hanem elejtve van, a mi már a 3. §-ból is világos, mely azt mondja, hogy: «Az öröklési képesség az öröklési jog megnyiltának időpontja szerint itélendő meg; az örökség megszerzéséhez azonban szükséges, hogy az örökös az örökség elfogadásaig öröklési képességgel birjon.»

Abban igaza van t. barátomnak, hogy a leltári jog kedvezményét a tervezet nem fogadta el, hanem fentartotta hazai, jelenben létező örökösödési jogunk azon rendelkezését, hogy az örökös az örökhagyó hitelezőinek csak az örökség értékéig felelős. De én azt gondolom, hogy ha t. barátom szíves lesz figyelmét fordítani azon §§-okra, melyeket a tervezet tartalmaz a részben, hogy midőn egyfelől a korlátolt felelősséget mint nézetem szerint helyeset fentartja, másrészről gondoskodik a hitelezők érdekeinek jogos megóvásáról; ha figyelembe veszi, hogy a 408. §. jogot ad a hitelezőnek a hagyaték leltározását köve-

Digitized by Google

telni; hogy a 409. §. értelmében az örökös, midőn perbe vonatik, az öröklött vagyont hit alatt felfedezni tartozik; hogy a 410. §. értelmében feltétlenűl felelős, ha bebizonyíttatik, hogy a leltározás vagy a vagyonfelfedezési eskü alól valamit elvont, vagy eltitkolt; és ha figyelembe veszi, hogy a 420. és következő §§. szerint a hitelezők a separatio bonorumot követelhetik: akkor azt hiszem, szíves lesz elismerni, hogy e tervezet, habár nézetem szerint jól felfogott érdekből elejtette is a feltétlen örökösödési nyilatkozatot, a hitelezök jogainak megóvásáról szintén elegendően igyekezett gondoskodni. Hogy elejtette a feltétlen s fentartotta a korlátlan felelősséget, tette ezt azért, mert hiszen — a mint igen jól tudjuk — az osztrák ptkv. uralma alatt is a feltétlen kötelezettség, úgy szólván, írott malaszt maradt a törvényben *(Úgy van!)*, mert mindenki feltétes örökösödési nyilatkozatot adott és ezzel mentesítette magát azon következményektől, a melyek a feltétlen elfogadásból következtek volna.

Még csak annyiban akarok t. barátom előadására megjegyzést tenni, hogy ő helyteleníti, miszerint az öröklési jog tervezete a családjog tervezetét megelőzőleg készíttetett el.

Én, t. jogászegylet! elismerek bizonyos összefüggést az öröklési jog és a családjog között. Tagadhatatlan, hogy pl. a házastársak, az örökbefogadott gyermek, a törvényesített és a házasságon kívül született gyermek örökösödési joga a családjoggal szoros összefüggésben áll; de ez nem lehetetleníti azt, hogy ha a két tervezet készítői a főelvekre nézve egyetértettek, a minthogy tényleg történt, az öröklési jog tervezete már előzetesen is elkészíthető legyen; mert ha a családjog tervezetének elkészítésére kellett volna várni, akkor az öröklési jog tervezetéhez még hozzá fogni sem lehetett volna. Már pedig mindenki el fogja ismerni, hogy sokkal könnyebb lesz a két rész között az összhangot helyreállítani, mint az öröklési részt a családi jog teljes elkészülte után munkába venni és elkészíteni.

Mielőtt búcsút vennék t. barátomtól, szabadjon megnyugvásomat kifejeznem az iránt, hogy engem épen az ő igen éles bírálata győzött meg arról, hogy az örökösödési jog tervezete talán mégsem olyan rossz, mint a minőnek ő gondolja; mert ha oly alapos tudomány és oly éles kritikai tehetség csak az

Digitized by Google

imént jelzett hibákat volt képes abban megjelölni, mint olyanokat, melyek a tervezet fő hibáit képezik: akkor én azt hiszem, hogy ezen tervezet azoknak közreműködésével és odaadó munkásságával, a kik hivatva lesznek ezen tervezetből törvényjavaslatot és törvényt készíteni, egy megfelelő törvénynek alapjául fog szolgálhatni. *(Helyeslés.)*

Áttérek, t. jogászgyűlés, az ági örökösödés kérdésére; s itt sajnálom, hogy Herczegh Mihály t. tagtársunkhoz, ki betegség által van akadályozva, nincs szerencsénk.

Mindenekelőtt egy pár rectificatiót vagyok kénytelen tenni, mert úgy látom, hogy ő legközelebbi előadásomat félreértette. Nevezetesen ama többször említett úrbéri telekről azt mondotta, hogy én téves alapból indultam ki, azt állítván, hogy midőn a második gyermek elhal, örökösödni fog az anya; mert, mint mondja, törvényeink szerint az apáról átszállott telekben nem az anya, hanem az apai rokonok örökösödnek.

Engedjen meg t. barátom, annyira csak ismerem hazai jogunk alaptételét, hogy én azt a mit ő általam állítottnak mond, nem állíthattam. Fel fogom olvasni beszédemnek vonatkozó passzusát, mely így hangzik: «folytassuk a példát: Tegyük föl, hogy meghal a másik gyermek is leszármazók nélkül; mi történik akkor? A mi örökösödési rendünk (vagyis a tervezet) szerint örökösödnék az anya, örökösödnének esetleg az anyáról való testvérek. T. barátom örökösödési rendje szerint feltéve, hogy a nagyapától származott az a telek, örökösödni fognak az apa testvéreinek leszármazói az unokatestvérek és az elhalt unokatestvérek gyermekei». Beszédem ezen részét, melyben én nem a jelenleg érvényben levő örökösödési jogról, hanem a tervezetnek örökösödési rendéről, szembe állítva a t. barátom által javasolt öröklési renddel, szóllottam, félreértette t. barátom. Én azt gondolom, hogy helyesen különböztettem, a midőn azt mondtam, hogy helyesebb a törzsöröklési rend, mert e szerint az fogja megtartani a vagyont, a ki legközelebb áll az örökhagyóhoz. És a tekintetben nincs igazsága t. barátomnak, midőn azt hangsúlyozza, hogy a törzsöröklési rend vezet a birtok elaprózásához; mert természetes, hogy ennél a közelebbi törzs örökösödik, a míg az ági örökösödésnél esetleg a távolabbi törzsre kerül a sor; már pedig nagyon természetes,

Digitized by Google

hogy a távolabbi törzsek vonalán a vagyon sokkal jobban elaprózódik, mint a közelebbi törzsben.

Azt is állította t. barátom, hogy én magam mondottam, miszerint más államok épen az örökösödési jogban codifikáltak önállóan, hogy a codificatio épen a római jog kiküszöbölése végett történt, és hogy a codificatio alkalmával az ősi jogot igyekeztek visszaállítani az örökösödési jog terén. Engedelmet kérek, én ezt nem állítottam, hanem állítottam ennek az ellenkezőjét, hogy t. i. azon államok, a melyekben a római jog részben érvényben volt, midőn codifikáltak, elejtették az ági öröködést; és elfogadták a törzs illetve gradualis örökösödési rendet, mert ezeket helyes és észszerű örökösödési rendnek ismerték fel. Ausztriában, Francziaországban a codificatio előtt a paterna paternis, materna maternis örökösödési rend igen sok helyütt érvényben volt, így Bécs város jogában Alsó-Ausztriában, Tirolban a párizsi, orleani, bretagni, mantei, meluni, dourdani, touraini, sedani stb. coutumes-kben, a melyek mind a paterna paternis, materna maternis elvét vallották, de ezen örökösödési rend a codificatiónál mégis elejtetett.

Ha t. barátom azt mondja, hogy ő a magyar örökösödési jogot annyiban tekinti eredetinek, a mennyiben az alakja eredeti: akkor engedelmet kérek, a tervezetet sincs neki joga oly szigorú bírálat alá venni, mert annak is legalább az alakja eredeti. És én azt hiszem, ha ezen az alapon fogja a törvényhozás a nagy munkát megalkotni, ha az ági örökösödés mellőzésével elfogadja a törzsörökösödési rendet: az ép úgy át fog menni a nemzet vérébe, ép úgy assimilálódni fog annak idejében, mint az ősi örökösödés. Egy ágúlhív jogászunknak a munkájában olvastam azt, hogy Francziaországban a contume-ek jogának a Napoleon codexben elmellőzött részei «elfeledve és senki által nem sajnálva» adtak helyet az uj rendszabályoknak. Én hiszem, hogy ha a magyar törvényhozás azonos álláspontra helyezkedik, akkor a mellőzendő ági örökösödés egy nemzedék után minálunk is elfeledve lesz és nem lesz, a ki sajnálja.

T. barátom igen hosszasan foglalkozott az országbírói értekezlettel és meggyőzött minket arról, a miről nem kételkedtünk, hogy az értekezlet többsége az ági örökösödés mellett volt. De ha t. barátom a Hodossy Imre barátunk felszólalására

Digitized by Google

felelve azt mondja: hogy ha pressio alatt állott az országbírói értekezlet, nem lehet ezt állítani a törvényhozásról, mely az országbírói értekezletet elfogadhatónak nyilatkoztatta ki: akkor erre szabadjon megjegyeznem, hogy a közjogi szempontok által vezérelt, s az önkényuralom jogszabályait ennélfogva elismerni nem akaró törvényhozás még sokkal inkább állott pressio alatt; és egyúttal, mert az igazságszolgáltatás egyöntetűségének lehetségesítése végett még is kellett valamit tenni, kényszerhelyzetben is volt. Ha figyelembe vesszük az e tárgyban a képviselőházban két napig folyt tanácskozást, meggyőződhetünk róla, hogy a képviselők sokkal inkább álltak a megyei közvélemény befolyása alatt, mint az országbírói értekezlet tagjai a pressio alatt. És ha olyanokat olvasunk, hogy pl. a képviselőháznak egy tagja szavazatát, melyben az országbírói értekezlet megállapodásait el nem fogadja, miképen indokolta, akkor látni fogjuk, hogy körülbelül milyen volt az akkori hangulat. Azt mondja ezen képviselő: «Borsodmegye egy hatalmas nyilatkozatot hozott, melyet jegyzőkönyvbe igtatott, kinyomatott s Borsodmegye népességének ezrei között kiosztatott; mely szerint ezredéves alkotmányunk épségben tartását, s az 1848-iki törvényekhez szoros ragaszkodásunkat tette kötelességünkké, honárulás bűnével sujtottnak, «*Vogelfreinak*» vagyis a törvények oltalmát magától eljátszottnak nyilatkoztatván mindazon követeit, kik az ellen netalán vétenének, —. én tehát kijelentem, hogy az 1848-iki törvényeket egy jottáig sem fogom megsérteni, s hazaáruló senki barátságáért sem leszek soha, azért kizárólag csak a magyar törvényekre szavazok»; ha látjuk, hogy ezen országgyűlési tárgyalás alatt egy másik képviselő azt mondotta, hogy ha elfogadtatik a javaslat, olyan stemplis igazságszolgáltatás lesz ezután is, mint volt ezelőtt: akkor én azt gondolom, hogy azon országgyűlési tárgyalás, melyben az ági örökösödés specifikus kérdése megvitatva sem lőn, hanem vitattatott közjogi szempontból az, hogy vajjon a törvényhozás van-e jogosítva e részben csak nyilatkozni is; s melynek fonalán az országgyűlés nem is szentesítette az országbírói értekezlet határozatait, hanem csak azon határozatot hozta, hogy «A magyar törvények visszaállíttatnak, de a mennyiben azok az 1848-ik évi XV. t. cz. és a szem elől nem téveszthető újabb jogviszonyok

Digitized by Google

miatt alkalmazhatók nem volnának, addig mig törvényeket alkotni lehetne az országbírói értekezlet munkálatát ideiglenesen kisegítő gyanánt használhatónak tekinti»; — ezen tárgyalás, mondom nem jogosít fel azon következtetésre, hogy a magyar törvényhozás az ági örökösödés mellett nyilatkozott volna, valamint abból, hogy ő Felsége ideiglenesen Magyarországon az országbírói értekezlet érvényben tartását rendelte el, az ági örökösödés fentartása mellett érvet meríteni ép úgy nem lehet, mint pl. mi, a kik nem fogadjuk el az ági örökösödést, nem hivatkozunk arra, hogy ő Felsége, midőn Erdélyben az osztrák törvénykönyv érvényben tartását rendelte el, az ági örökösödés ellen nyilatkozott volna. (Élénk derültség.)

T. barátunk Deák Ferencz nagy hazánkfiára ismételve hivatkozva, azt állítja, hogy ő az ági örökösödés mellett volt azért, mert az egyhangulag elfogadott közvetítő indítvány ellen nem szólalt föl. E részben azoknak kiegészítéseül, a miket Hodossy és Czorda t. barátaink előadtak, még csak arra szükséges utalnom, hogy megnéztem újabban is azt a közvetítő javaslatot, mely akkor készült, midőn a divergens három javaslat az országbirói értekezleten egyeztethető nem volt s többség tulajdonképen ezek egyike mellett sem nyilatkozott. Az ennek folytán készített közvetítő javaslatot sokan aláirták, de az aláirók közt Deák Ferencz nevét hiába keressük. De hiába keressük azt is, hogy midőn a közvetítő javaslat a plenumban tárgyaltatott, Deák Ferencz jelen lett volna az országbírói értekezleten; mert az 1861. február 25-iki, azon nagyszabású beszéde után, melyből a multkor idézni volt szerencsém, Deák Ferencz az országbírói értekezleten semmi nyilatkozatot nem tett; úgy látszik, hagyta menni a dolog folyását, a mint az akkori viszonyok és körülmények magokkal hozták.

És ha t. barátom Herczegh tanár úr az 1843. évi javaslatról, a melyre én rámutattam, azt mondja, hogy az csak egyéni munkálat: akkor engedelmet kérek, szabadjon nekem is azt mondanom, hogy miért tekinti saját nézetét vagy pl. az akadémiai pályabirálatot, a melyet három egyén, s ha jól tudom szavazattöbbséggel nyilvánított, a nemzeti közérzület nyilvánításának? Hiszen a kérdéses akadémiai pályamunka nem az ági vagy nem-ági örökösödés fentartása miatt, hanem — mint a

három biráló jelentéséből kitünik — egyéb okok alapján itéltetett jutalmazandónak és ugyanakkor egy más munkát, mely szintén az ági örökösödés mellett nyilatkozott, még csak dicséretben sem találta részesítendőnek a három biráló.

De nem is áll az, hogy az 1843-iki munkálat egyéni munkálat lett volna; szerzői, mint a törvényhozás megbizottjai készítették azon munkálatot, és az egykorú jeles történetíró, Horváth Mihály, Huszonöt év Magyarország történetéből czímű könyvének II. kötete 238. lapján a következőket jegyzi föl: «Ezen munkálat a rendi tábla nagy többségének nézetével találkozott».

T. barátom hivatkozik a bányatörvényjavaslatra is és állítja, hogy akkor illetékesen nyilatkozott mind az alsó, mind a felső ház, midőn azt elfogadta. Erre egyszerűen csak annyit jegyzek meg, hogy az én szerény nézetem szerint egy bányatörvényjavaslat készítésének egyáltalában nem lehet azon föladata, hogy az országnak örökösödési rendét megállapítsa. A külön bányatörvényjavaslatnak ragaszkodni kell a közpolgári örökösödési törvényhez. Egyébiránt ha t. barátom figyelemmel megnézi azon bányatörvényjavaslatot, abból — különösen a a 457. és 467. §§-ból — látni fogja, hogy a törvényhozás a bányavagyont az ingó szerzeményi vagyon jellegével ruházta föl; megengedte a végrendelkezési jogot még akkor is, ha ősi vagyonból szereztetett a bányavagyon; a törvényes örökösödést pedig egyenes ágú rokonok nem létezése esetére oldalágon a negyed íziglen való rokonokra korlátozta, tehát egyfelől az ősi örökösödésnél sokkal szűkebb körre, mert itt a vér és jogközösségben lévő rokonok körében az oldalági örökösödés meg volt engedve in infinitum, másfelől pedig sokkal tágabban, mint a szerzeményi vagyon tekintetében régibb törvényeink elrendelték, mely szerint az osztály után szerzett vagyonban az oldalági rokonok nem örökösödtek.

És azt hiszem tehát, hogy ez a hivatkozás sem dönti meg érveinket. És ha t. barátom azt mondja, hogy a magyar nemzet nem mondott le soha az ági örökösödésről, akkor én erre csak azt jegyzem meg, hogy én ellenkezőleg nem tudom, hogy a magyar nemzet mint ilyen az országbirói értekezlet ági örökösödési rendét, mely lényegesen különbözik a régi ősi örökösö-

Digitized by Google

dési rendtől, mikor tette volna magáévá. Hogy pedig az ősi örökösödési rendről lemondott, azt az 1848 : 35. törvényczikkbe beiktatta, midőn az ősiséget elvileg eltörölvén, kimondotta, hogy utasíttatik a miniszterium, hogy *az ősiségnek teljes és tökéletes alapján* dolgozza ki a polgári törvénykönyvet. Már pedig, ki tudja, hogy mit tesz az ősiség a régi magyar jogban, ezen szavakat máskép alig értelmezheti, mint hogy a törvényhozás kimondta, hogy az ősiség a maga teljességében megszüntetendő, tehát az ősi örökösödési rend mellőzésével készitendő a polgári törvénykönyv. És ha valakinek e tekintetben kételyei vannak, ám olvassa meg azon rövid tanácskozást, mely mellett az 1848 : XV. tcz. a rendi táblán az országos ülésen elfogadtatott, a hol is az van megírva, hogy miután a kerületi ülésekben, melyekről részletes adatok nincsenek, a karok és rendek többsége a törvényt elfogadta: midőn az az országos ülésen tárgyalás alá került, az elnök a következő nyilatkozatot tette: «Nekem csak egy kifejezésre van észrevételem. A tek. rr. elhatározták, hogy az ősiség megszüntetésének alapján fog a miniszterium egy új törvényjavaslatot kidolgozni. *Hanem az ősiségnek igen széles értelme van, mert tudnivaló, hogy a férfi és leányági minden örökösödés is oda értetik.* Már a miniszterium úgy fog intézkedni, a hogyan czélszerűnek fogja találni. De ha előre kimondják a tek. rr. *az ősiség teljes és tökéletes eltörlését:* akkor a miniszteriumnak meg lesz hagyva, hogy az eltörlést mindenüvé kiterjeszsze, pedig meglehet, a miniszterium úgy fogja tapasztalni, hogy nem szükséges minden viszonyokra kiterjeszteni. Úgy hiszem tehát, hogy megfelelne a rr. szándékának az, ha a *teljes és tökéletes kifejezés kihagyatnék.*»

Erre Ungymegye követe, BERNÁT ZSIGMOND szólalt fel, indokolván röviden, hogy a karok és rendek kívánságának épen az ősiség teljes és tökéletes eltörlése felel meg és ennek folytán a javaslat változatlanul elfogadtatván, a jelzett felszólalás daczára benne maradt a törvényben, hogy az ősiség teljes eltörlése alapján dolgozandó ki az új polgári törvénykönyv.

T. barátom hivatkozik még a zürichi, a berni, a graubündeni és a schaffhauseni törvénykönyvekre. A két előbbire nem tudom miért hivatkozik, mert azok az öröklött és szerzett vagyon közt semmi különbséget nem állapítanak meg. A graubündeni

Digitized by Google

tk. igenis megkülönbözteti az öröklött és szerzett vagyont, de nem a törvényes örökösödésnél, hanem csak a köteles rész, illetve a végrendelkezési jogosultság szabályozásával. A törvényes örökösödés ezen törvénykönyv szerint egyenlően van szabályozva, akár öröklött, akár szerzett a vagyon. A végrendelkezési jogosultság azonban jobban meg van szorítva az öröklött, mint a szerzett vagyonban. Tehát ezen tk. ellentétben áll t. barátom véleményével, ki a végrendelkezési jogosúltságnál nem akar különbséget tenni öröklött és szerzett vagyon közt. Egyedűl a schaffhauseni ptkvre hivatkozhatott t. barátom; hanem én ép ezen tkvből merítem azt a meggyőződést, hogy az ági örökösödés minő bonyodalmakra vezet. Ezen törvénykönyvnek 1829. §-hoz egy a törvény kiegészítését képező «gesetzliche Erläuterung» van csatolva, a melyből megértheti mindenki, hogy ha a nagyszülői törzsre kerül a sor, és ha a nagyszülői törzsből leszármazó oldalágban a nagyszülőknek különböző házasságokból született gyermekei vannak, akkor a végből, hogy a hagyaték felosztható legyen, annak következő 9 alkatelemét kell megkülönböztetni és bizonyítani: 1. mit öröklött az örökhagyó apjáról; 2. mit öröklött az örökhagyó anyjáról; 3. mit szerzett az örökhagyó; 4. mit öröklött az örökhagyó apja az apai nagyapáról; 5. mit öröklött az örökhagyó apja az anyai nagyapáról; 6. mit szerzett az örökhagyó apja; 7. mit öröklött az örökhagyó anyja az anyai nagyapáról; 8. mit öröklött az örökhagyó anyja az anyai nagyanyáról; 9. mit szerzett az örökhagyó anyja. Engedelmet kérek, az ilyen örökösödési rendet simának mondani nézetem szerint nem lehet. És ha t. barátom ezek ellenében arra hivatkozott, hogy lehet segíteni egy vélelem által, ha t. i. felállítjuk azon vélelmet, mely szerint minden szerzettnek tekintendő, ha öröklött minősége nem bizonyíttatik: erre helyesen jegyeztetett meg, hogy ezen vélelem most is fennál, de nem képes a bonyodalmakat és a bizonyítás nehézségeit megszüntetni, hanem csak a bizonyítási kötelezettséget hárítja az egyik félről a másikra. De ha ez a vélelem segíthet is valamit akkor, midőn szerzett és öröklött vagyon közti különbség forog fenn, bizonyára nem fog segíteni akkor, ha azt kell kikutatni, hogy a nagyszülői törzsök egyikének ági vagyonát mi képezi a többi törzsök ági vagyonával

Digitized by Google

szemben, mert e tekintetben megfelelő vélelmet felállítani alig lehet.

És ha t. barátom arra hivatkozik, hogy a bizonyítást egyszerűsíteni lehetne, ha a kötelező hagyatéki eljárás behozatnék: akkor én nem tudom, vajjon az úgynevezett nemzeti érzületbe nem sokkal jobban beleütköznék-e a kötelező hagyatéki eljárás szentesítése, mint magának az ági öröklésödésnek elejtése. (Helyeslés.)

T. barátom appellál a nemzeti és hazafiui érzelmekre: mondja, hogy hizelgünk a külföldi államoknak, de tiszteletlenséget árulunk el saját nemzetünk és hazánk iránt; beszél a magyar nemzeti jellem fentartásáról; mondja, hogy hazai intézményeinket lomtárba dobjuk, különféle szedett-vedett foszlányokból készítjük a magyar öröklési jogot; állítja, hogy az ilyen eljárásnak örülni csak azok tudnak, a kik világpolgári eszmékben találnak gyönyört, de a komoly hazafiak elszomorodnak az ily jelenségen.

Megvallom, hogy a t. barátom első felszólalásának végmondata után nem voltam elkészülve arra, hogy ő itt ilyen érvekkel fog fellépni. De ha felhozta is, azt hiszem, ez érvek megczáfolására elegendő annyit mondanom, és pedig emelt fővel mondanom, hogy én is, és mindnyájan azok, a kik ezen jogászegyletben és más alkalommal az ági örökösödés ellen nyilatkoztak a komoly hazafiak közé sorozzuk magunkat; hogy mi a hazafiságot az ellennézetüek, az «ágúlhívek» által monopolizáltatni nem engedjük; hogy mi épen jól felfogott hazafias érdekből nem vagyunk egy oly örökösödési rend mellett, a mely az egyéni tulajdon követelményeivel nem számolva az örökhagyó szülőit és testvéreit ugyanannak unokatestvéreivel szemben idegeneknek nyilvánítja, a valódi családi érdeket meg nem óvja, hanem az örökösödés terén nagymérvű bonyodalmakra vezet. (Tetszés).

Fölhozott t. barátom utolsó beszédében két példát. Egyik azon bécsi ügyvéd példája, a ki elvett még az országbirói értekezlet előtt egy vagyonos magyar leányt, ettől született egy gyermeke, a ki anyja után a vagyont örökölte s a kit mindaddig, míg az osztrák örökösödési törvény volt érvényben, az apa elhanyagolt; a midőn pedig az országbirói értekezlet a

magyar örökösödési rendet hozta be, megváltozott az apa és fiát a legnagyobb gondozásban részesítette. Erre megfelelt már HODOSSY t. barátunk, midőn HERCZEGH tanár úr felolvasásának egy másik feltevésére vonatkozva, kijelentette, hogy czélt tévesztene a törvényhozás, ha alkotásait az ilyen legritkább kivételek által engedné befolyásoltatni; czélt tévesztene, ha azért, mert talán 10,000 apa között lehet esetleg egy ilyen, 9999-től a jogos örökösödést elvonná. És ha ez t. barátomra döntő befolyással bír: akkor legelső teendő általában eltörölni a leszármazók törvényes örökösödését; mert akadhat elvétve egy olyan elfajúlt gyermek is, a ki gazdag atyjának halálára vár, és hogy az örökséget mihamarabb megkaphassa, esetleg a szükséges segélyt tőle megvonja. Ilyen példákkal azt, hogy melyik örökösödési rend a helyes, megoldani nem fogjuk.

De még jellemzőbb a másik példája. Felhozza ugyanis, hogy egy anya, a kinek két gyermeke van, az egyikben tehetséget látva, kis szerzeményének feláldozásával, a másik testvér pedig csekély apai örökségének áldozatúl hozásával, s éjnapi keserves munkával kitaníttatják a gyermeket, a kiből, tanulmányait elvégezve, ügyvéd lesz, mint ügyvéd tetemes összeget szerez, azután születik egy gyermeke, s majd az apa és utána ezen gyermek is meghal; és — kérdi t. barátom — ki fog a törzsörökösödési rend szerint örökölni a gyermek után? Nem a nagyanya és nem az atya testvére, hanem a gyermeknek édes anyja.

Erre nézve bátor vagyok figyelmébe ajánlani, hogy ezen az ő ági örökösödési rendje nem segítene, mert az apa szerzeményi vagyona a nagyszülei törzsre vissza nem száll; sőt ezt tisztelt barátom de lege ferenda sem akarja, mert felolvasásában következőleg nyilatkozik: «Magától értetvén, hogy ha az, a mit az elhúnyt örökölt, ennek édes apja önmaga szerezte, ez már nem képezne ági vagyont a nagyszülői törzsre nézve.»

Tehát a felhozott példában sem az ági, sem a törzsörökösödési rend szerint nem örökösödhetnék az utóbb elhalt gyermek nagyanyja és apjának testvére; hanem mindkét örökösödési rend mellett a fiú anyját és testvérét csak a törvényengedte végrendelkezési jogosultság felhasználásával biztosithatja. Hanem folytassuk a példát, illetve alakitsuk át egy kissé, hisz

Digitized by Google

t. barátom maga mondotta, hogy ez csak egy kigondolt példa. Én úgy alakítom, hogy nem válik valószínűtlenebbé. Tegyük föl, hogy annak a szerző ügyvednek a gyermeke halt meg előbb, vagy tegyük föl, hogy nem is volt gyermeke, hanem elhalt leszármazó örökösök hátrahagyása nélkül. Hogy áll akkor az öröködödési rend mi szerintünk, t. i. a tervezet szerint, és hogy áll t. barátom javaslata szerint? A törzsöröködési rend szerint, a mely nem tesz különbséget a vagyon minősége között a hitvestársi örökösödés szabályozásánál sem, meg fognak osztozni a hagyatékon az elhalt örökhagyónak házastársa, továbbá anyja és testvére, mint legközelebbi rokonok. Tisztelt barátom örökösödési rendje szerint ellenben, mely leszármazók nem létezése esetében a szerzeményi vagyont egészen a túlélő házastársnak adja, az anya és a testvér még akkor sem örökösödhetik, ha nincs leszármazó. Én azt hiszem, hogy ezen példa sokkal inkább mellettünk, mintsem ellenünk szól. (Úgy van!)

Tisztelt barátom még első felszólalásában hangsúlyozta azt, hogy mi joggal hiszem én, hogy magam, egyéni erőmmel, jobban eltalálom a nemzeti akaratot? Szándékosan hagytam erre vonatkozó feleletemet utolsó felszólalásomra: hittem, és nem is csalatkoztam benne, hogy ezen jogászegyleti tárgyalásokból t. barátom meg fog győződhetni arról, hogy a mit én tervezetemben e részben indítványoztam, azt merő egyéni véleménynek tekinteni nem lehet. És ha t. barátom figyelemmel kísérte ezen egyletnek ide vonatkozó tárgyalásait, meggyőződhetett arról, hogy e körben legalább inkább mondható az ő véleménye egyéninek, mint az enyém. Hiszen még azon csekély mértéke az ági örökösödésnek sem talált ezen t. egyletben támogatásra, a melyet én az osztályos testvérekre szorítva a tervezetbe fölvettem. (Derültség.)

Azt hiszem, ezek után befejezhetem előadásomat. Oly nagyfontosságú nyilatkozatok történtek e kérdésben ezen jogászegyleti tárgyalás alatt, a melyeknek horderejét én eléggé méltányolni alig tudom. Én azt hiszem, hogy azon álláspont, a mely mellett ezen tárgyalások folyamán oly kitűnőségek szólaltak föl, mint a magyar birói kar nézetének hivatott tolmácsolója, Czorda Bódog, továbbá Hodossy Imre t. barátaink és többen, hogy az a nézet, a mely itt kiváló jogászaink által oly alapos,

Digitized by Google

meggyőző és tudományos érvek által lőn támogatva, csekély elszigetelt kivétellel a magyar jogászok közvéleményének nyilvánulása gyanánt tekinthető. Így nyilatkozott az eddig legnépesebb 1871-iki magyar jogászgyülés is épen az én szerény indítványomra, melyet én még akkor tettem, mikor eszem ágában sem volt, hogy reám fog várni azon nem könnyű feladat, hogy én készítsem el azon első tervezetet, a melyben keresztül vive legyen azon nagyfontosságú elv, a melyet a jogászgyülés az én indítványomra enunciált. Én azt hiszem, mi a helyes jogi alapon állunk. Mi a törvényes öröklösödés szabályozásánál családi központúl az örökhagyót tekintjük. Vélekedésünk szerint a törvényes öröklösödési jog azt kell hogy illesse, a ki az örökhagyóhoz legközelebb áll. A mi egyszerű öröklösödési jogunk a családi bensőségen, a szereteten alapszik, míg a bonyodalmas ági öröklösödés nem a vérközelségre, nem a családi bensőségre, hanem az osztálylevélre, a vagyonátháramlás materialis érdekeire fekteti a fősúlyt. A mi öröklösödésünk tehát sokkal magasztosabb alapon áll és az ellennézetűek érvei szemben a családi bensőségre és a rokoni szeretetre fektetett érvekkel elhomályosúlni kénytelenek. (Hosszan tartó élénk helyeslés, éljenzés.)

Dr. Dell'Adami Rezső: T. Jogászegylet! Én csak egy pár megjegyzést kívánok tenni előttem szólott t. barátom felszólalására, melyből ítélve, úgy látszik, hogy néhány észrevételemet talán nem úgy értelmezte, a mint én azokat értelmeztetni kívántam.

T. barátom utalt reá, hogy nekem nincs szükségem arra, hogy az ági öröklösödést vagy a hitbizományi helyettesítést illetőleg két baj közől a kisebbik iránt választást tegyek. Én jól tudom, hogy összefüggés oly értelemben, hogy egyik kizárása a másikat maga után vonja, e kettő között nincs.

Azonban épen t. Teleszky barátom, midőn az ági öröklösödés családfentartó jellegét negálta és ezen negatiót indokolta, egyszersmind azon, legalább reám nézve nem mellékesnek, hanem nagyon fontosnak tetsző enuntiatiót tette, hogy gondoskodni kell a nemzeti érdek szempontjából a családi vagyonnak sokkal hatályosabb védelméről, fentartásának eszközeiről s erre

Digitized by Google

czélzó oly intézményekről, melyek a modern vagyonjog rendszerével összeütközésben nincsenek; ilyen — úgy mondá ő — pl. a tervezetemben contemplált hitbizományi helyettesítés.

T. Teleszky barátom ezen fölszólalása azt hiszem felvilágosított bennünket arról, hogy ő ezen intézménynek tényleg is sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonít annál, a mit annak az utó-örökös ártatlan czíme alatt való elhelyezése olyan elött sejtetni engedne, a ki ennek horderejét rögtön felfogni képes nem volna. Ha ma mégis egyszerre azt jelenti ki t. Teleszky barátom, hogy ő ezt fontos intézkedésnek nem tartja. (Teleszky István közbeszól: Azt nem mondtam.) Vagy oly nagy horderejű kérdésnek nem tartja és ezen felfogás mellett némileg eltérően az előbb hangoztatott nagy nemzeti érdektől, ma szeret arra hivatkozni, hogy az európai codexek közöl mennyi áll hasonló alapon, mint a tervezet, hát ezzel szemben legyen szabad t. barátom ellenmondó declaratióinak elseje mellett, (mely engem az alternativa felállítására családfentartó ágiság és hitbizomány között feljogosított) egyszerűen historiai tényre utalnom, a melyet itt bővebben kifejteni nem szükséges, hogy ezen kérdésben t. barátom mai nyilatkozatával ellentétben van az európai törvényhozások kérdéseiben felszólalt összes férfiakkal, úgy tudományos mint politikai tekintélyekkel, a kik úgy, a mint a tervezet contemplálja, a fideicommissariusi substitutiónak óriási jelentőséget tulajdonítanak. T. Teleszky barátom kiemelte, hogy ő nála ezen hitbizományi intézmény jelentőséggel azért nem bir, mert ő a haszonélvező örököstársak között az osztályt nem akarja kizárni és a helyettesítés folytatását nemzedékről nemzedékre nem akarja megengedni, mint én — szerinte tévesen — feltételezém. Én úgy fogtam fel a kérdést, a mint a tervezet szól, a melyet e részben, úgy hiszem, minden jogász velem egyértelműen fogna magyarázni és alkalmazni. Én osztály alatt a tulajdon osztályát értve, melyet a köteles rész haszonélvezetének osztálya nem helyettesíthet e tervezet által, mely a substitutiót és köteles részt egybekeveri, az oszthatlan, gazdaságilag oly ártalmasköztulajdont, illetve közhaszonélvezetet látom létesítve. És én úgy fogtam fel a substituálás jogát, hogy oly törvénytervezet, a mely a végrendelkezési szabadságot bizonyos határok közt mindenkinek biztosítja, nem értheti ezt

Digitized by Google

úgy, hogy egy nemzedékben megadja ezen végrendelkezési szabadságot, a legmesszebb menő substituálási hatalommal, ellenben a második nemzedéknek nem adna semmi végrendelkezési jogot, azután a harmadik nemzedékben megint korlátlanul adná meg és így mindig egy nemzedéken injuriát ejtene, a jogegyenlőséget halomra döntené: ezt én föl nem tehettem, mert erre támpontot én nem láttam és nem látok a tervezetben; nekem föl kellett tennem, hogy ugyanazon helyettesítési joggal fog mindenik örökös bírni, az is, ki maga is substituált, csak haszonélvezeti tulajdonos. Már TELESZKY t. barátom e tekintetben a tervezet fölött ítélni nem lehet egyedül illetékes. Tényleg másutt is (Angliában is) úgy alkalmaztatik a helyettesítés joga, a mint azt a tervezet szerint alkalmazandónak vélem, a mi a folytonos birtoklekötésre vezethet; azért én sokkal jobban szeretném, ha szavánál foghatnók t. barátomat az iránt, hogy ezen pontnál kész concessiót tenni, és ezt az egész substitutiót mint szerinte nem oly fontos részt mellőzni a javaslatban.

A köteles rész rendszerére nézve, azt hiszem, t. barátom nem egészen helyesen értelmezte, a mit kifejezni óhajtottam, midőn arra utalt, hogy nem az örökjog feladata pl. a szegény szülőről gondoskodni, hanem a családjogé; az örökjogban az elv inkább az örökség lefelé származtatása. Én azt hiszem, midőn tisztán örökjogi szempontból egy teljes részét valamely codexnek bíráljuk, részemről jogosult volt azon anomalia felvetése; mert ha állana, a mit t. barátom mostan védelmül felhoz, hogy a családjog, a melyet mi még nem ismerünk, majd fog e hézag tekintetében pótlást tartalmazni: akkor önként felmerül a kérdés, hogy mivégre való tehát egyátalában a szülő köteles része? Ha a szülőről a családjog akar gondoskodni, és ha az örökösödési jog elve a vagyont lefelé származtatja, akkor a szülőnek köteles részéről szólni észszerű alapon nem lehet.

De sokkal fontosabbnak tartom, t. jogászegylet, TELESZKY t. barátom azon felfogását, a melyben ő egész örökjogi rendszerét ma bemutatta, midőn a törvényes örökösödés elhelyezését a rendszerben és annak constructióját védelmezte, mint pl. azt, hogy a köteles részt, a végrendelkezési szabadság korlátozását, ő előbbre teszi és előbb szabályozza, mint magát a végrendelkezési szabadságot. Én t. barátom előadása után in-

Digitized by Google

dultam az ő tervezete alapelveinek meghatározásánál és legyen szabad megjegyeznem, hogy ha ő azt találja, hogy felszólalásom, mert oly csekély hibákra talált, csak megerősiti őt abbeli meggyőzödésében, hogy tervezete jó: ezt egyedül annak tessék tulajdonitani, hogy én nem az egész tervezetre vonatkozhattam, hanem csak az annak előadásában jelzett főbb elvekre, különben sokkal több pontban támadtam volna meg és még jobban megerősíthettem volna t. barátomat abbeli meggyőződésében, hogy tervezete jó.

T. barátom ma, mint említém, még egy igen fontos nyilatkozatot tett, a melyet nem szeretnék válasz nélkül hagyni és melylyel ő az én felfogásom szerint recedált az előadásában elfoglalt álláspontjáról; mert ott, midőn álláspontját indokolta, kijelenté, hogy a végrendelkezési szabadság alapján áll és azt csak annyiban kivánja korlátozni, a mennyiben a családiasság megkivánja; és kijelentette, hogy ő a törvényes örökösödésben mintegy vélelmezett végrendeletet lát. Ezt előadásában mondotta; ma azt mondja, hogy nem lát egyéni vélelmezett végrendeletet abban, hanem hogy ő a családi érdeket mint olyant veszi alapul, mikép ezt a köteles rész elfogadása által jelzi. Ámde a köteles rész intézményét elfogadják némely törvényhozások, melyek azért a végrendelkezési szabadságból kivánnak kiindulni, és elfogadják mások, melyek ellenkezően a családi vagyon fogalmából kiindulnak és csak egy bizonyos vagyonrész feletti intézkedést kivánnak szabadon hagyni. Én azt hittem az előadás folytán, hogy t. barátom a szabadelvűbb rendszer álláspontját kivánja tervezetében elfogadni; ennek tulajdonitandó az a kifogásom, melyet a constructio ellen tettem.

Arra is hivatkozik t. barátom, hogy az európai codexek nagy száma hasonló intézkedéseket tartalmaz, mint az övé, és így nem jogosult a tisztán tudományos szempontból intézett támadás. Legyen szabad erre nézve hazai jogtörténetünkből egy példát idéznem és azt kérdeznem: vajjon akkor, ha a magyar büntető törvénykönyvnek szerzője azt tartotta volna szem előtt, hogy az európai törvénykönyvek minél nagyobb számában legyen meg az ahhoz rokon intézkedés, a melyet ő elfogadott, és elutasitotta volna azt, a mit tisztán a tudomány, a birálat helyesebbnek kimutatott: vajjon volna-e akkor annyi oka nemze-

Digitized by Google

tünknek büszkének lenni ezen alkotásra, mint volt? Azt hiszem, nem; és mert én óhajtanám, s ez óhajomban bizonyára osztozni fog mindenki, a ki e tudományos testületnek tagja, hogy hasonló módon, hasonló szellemben és hasonló irányban törekedjünk ezen polgári törvénykönyvet is megalkotni: ebből a szempontból nem lehet a tudomány terén fölmerült eszmékre a codexek paragraphusaival felelni.

Erre nézve még egy kijelentéssel tartozom t. barátom személyének: hogy távol volt tőlem az ő hivatottságát ily mű alkotására megtámadni és különösen az örökjogi tervezetet mint ilyet megtámadni akkor, midőn én a codificatiónak nem kellő tervszerűségéről szólottam. Ez nem t. Teleszky barátom egyéni művére, ez épen az összműködésnek azon sajátságos módjára vonatkozott, melyet mi ezen polgári codex készítésénél észleltünk. És itt legyen szabad még megjegyeznem, hogy épen a családi és az örökösödési jog tekintetében bajosan tartom indokolhatónak azt, hogy a családjog elveinek megállapítása nélkül örökjogi tervezetet egyátalában helyesen, öntudatosan construálni lehessen, mert eltekintve pl. a házassági vagyonjog kérdéseitől, melyek döntő befolyással birnak az örökjogra, csak azon egy tényt akarom constatálni, hogy a családjog és családjogi rokonsági fokok ismerete nélkül t. Teleszky barátom azt sem tudhatja, hogy ő kit rendel örökösnek törvényes öröklési sémáiban.

Elnök Csemegi Károly: Emelkedett érzülettel fejezhetjük be az ági örökösödés czímén megindított, azonban az örökösödési jognak csaknem valamennyi institutiójára kiterjedt igen érdekes, igen alapos vitát.

A t. Jogászegylet constatálta és mindenkire nézve fölismerhetővé tette, hogy a mindennapi életben előforduló jogi intézmények alapját, kiindulási pontját, viszonyát és hatását csak a tudomány képes megállapítani, hogy azon könnyen oda vetett szónak, hogy a gyakorlati élet ezt vagy amazt kivánja, a mint kiejtése nagyon könnyű, úgy másrészről nem is bizonyít semmit. Hosszú buvárlatok, alapos és fáradságos viták, tünődések szükségesek arra, hogy egy jogi intézmény múltja, elve, természete, viszonya és hatása fölismertessék.

Digitized by Google

A t. Jogászegylet, különösen e kérdésben folytatott vitáiban, bizonyitékát adá annak, hogy e feladat magaslatán áll. És még egy másikat vagyok képes a legnagyobb örömmel és büszkeséggel constatálni. A t. Jogászegylet különösen ezen vitáiban a tudomány által a körén kivül eső közönségre is hatott. A tudomány hatása nem abban áll, hogy a hivatott szakférfiak egymásnak elmondják véleményeiket, hanem főleg abban, hogy megmutatják a közönségnek azon hatalmat, mely egy intézményben rejlik, megmutatják a hasznot és a kárt, mely a helyes és a nem helyes út követéséből származik. Társadalmak nem szűnnek meg egy régi törvény megszüntetése által és társadalmak nem keletkeznek egy új törvény hozatala által. A társadalmak különböző rétegei egymásba nyúlnak, az egymásba nyúló rétegeknek régibb árnyalatai, régi meggyőződéseik, régi előitéleteik által az új intézmények ellen iparkodnak hatni és azok ellenében erőt kifejteni. Midőn létrehozatik az új intézmény, létrehozóinak feladata megerősiteni azon tábort, mely annak megvédésére hivatva van még aztán is, miután az intézmény már létrehozatott, mert az életbe csak úgy megy át, az ostromokat és támadásokat csak úgy lesz képes kiállani. Nem igaz az, Magyarország egész jogi fejlődése protestál az ellen, hogy tiszteletlenséget árulunk el, midőn régi jogintézményt megszüntetünk. Egész jogi fejlődésünk története az, hogy midőn egy intézmény a kor viszonyaival, a társadalom állapotával, a műveltség fokával meg nem egyezett, azon intézmény meg lett szüntetve, hogy a viszonyainknak megfelelő, a társadalmi állapotok niveauján álló intézmény létesittessék helyébe. Az 1791. évi országos deputatió mondotta azt, hogy egyátalán nem sérti meg az ősök iránti tiszteletet akkor, midőn épen az ősök példájára megszünteti azon intézményt, mely a jelen kor viszonyainak többé meg nem felel.

Azt hiszem, t. Jogászegylet, hogy ezen vitától egyletünknek egy új élete, hatása a közönségre is kezdődik. Legyen szabad legmelegebb köszönetemet nyilvánitanom különösen tudós tagtársunknak, a budapesti, egyetem jeles tanárának, Herczegh Mihály úrnak, a ki alkalmat adott ezen vitának megnyitására. Fogadják ama kitünő tudós férfiak is köszönetünket, a kik e vitát azon magas szinvonalra emelték. (Éljenzés.)

Digitized by Google

Digitized by Google

A „**MAGYAR JOGÁSZEGYLET**" **KIADÁSÁBAN** megjelentek és PFEIFFER FERDINAND könyvkereskedésében (IV. Szervita-tér) kaphatók:

Értekezések.

I. **Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja** az államhatalmak megosztása szempontjából. Irta: *Dr. Dell'Adami Rezső.*

II. **A franczia ügyvédség.** Irta: *Dr. Nagy Dezső.*

III. **Az életbiztositás lényege és jogi természete.** Irta: *Dr. Neumann Ármin.*

IV. **A 12 éven alóli életkor és a büntetőjogi beszámitás.** Irta: *Beksics Gusztáv.*

V. **A vasuti jog jelenlegi érvényében,** különös tekintettel a nemzetközi vasuti árufuvarozási jog iránt Bernben két izben folytatott tárgyalásokra. Irta: *Dr. Herich Károly.*

VI. **A magyar örökösödési jog tervezetének vezéreszméje** és a törvényes örökösödést tárgyazó intézkedései. Irta: *Dr. Teleszky István.*

VII. **A közszerzeményi jog.** Irta *Dr. Jancsó György.*

VIII. **Az ági öröklés fentartása.** Irta *Dr. Herczegh Mihály.*

IX. **A magyar polgári törvénykönyv tervezete és a modern jogtudomány.** Irta *Dr. Dell'Adami Rezső.*

X. **Az örökjog alapelvei a magyar polgári törvénykönyv tervezetében.** Az 1882. nov. 11.—decz. 4. ülésekben folytatott vita.

Külföldi törvények magyar forditásban.

I. **Német, osztrák és franczia uzsora-törvények.** Forditották *Dr. Barna Ignácz* és *Dr. Nagy Dezső.* Függelékül: a magyar törvényjavaslat az uzsoráról és a káros hitelügyletekről.

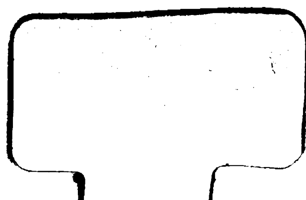
II. **Olasz ügyvédi rendtartás.** Az 1874. junius 8-iki törvény az ügyvédség és az ügyészség gyakorlásáról. Függelék: a kiegészitő királyi rendelet. A képviselőházi bizottság indokolása. Forditotta *Dr. Dell'Adami Rezső.*

III. **A schweizi szövetség törvénye a kötelmi jogról.** 1—161. czikkek. Forditotta *Dr. Barna Ignácz.*

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google